

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂMÎ DÖNEMDE HZ. PEYGAMBER'E İLK METHİYELER

Giyasettin TOFAN

**Haziran-2024
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂMÎ DÖNEMDE HZ. PEYGAMBER'E İLK METHİYELER

Giyasettin TOFAN

**Danışman
Prof. Dr. Yahya SUZAN**

**Haziran-2024
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Giyasettin TOFAN tarafından hazırlanan “İslâmi Dönemde Hz. Peygamber’e İlk Methiyeler ” adlı tez çalışması 27/06/2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/~~oy çokluğu~~ ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Ahmet TEKİN

.....

Danışman

Prof. Dr. Yahya SUZAN

.....

Üye

Doç. Dr. Cüneyt MARAL

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü V.

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and Results that are not original to this work.

İmza

Giyasettin TOFAN

Tarih: 27/06/2024

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İSLÂMÎ DÖNEMDE HZ. PEYGAMBER'E İLK METHİYELER

Giyasettin TOFAN

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Yahya SUZAN

2024, 91 Sayfa

Jüri
Prof. Dr. Yahya SUZAN
Doç Dr. Ahmet TEKİN
Doç Dr. Cüneyt MARAL

Hiz. Peygamber'i sevmeyi, Allah'ı ve dinini sevmenin bir parçası olarak gören tasavvuf ehli başta olmak üzere pek çok kişi, pek çok yerde ve pek çok dönemde Hiz. Peygamber'e övgülerin yapıldığı şiirler nazmetmiştir. Bu tür övgülerin tarihsel süreci Hiz. Peygamber henüz hayatta iken başlamıştır. Hiz. Peygamber'in yanında saf tutan Müslüman şairler, gerek Hiz. Peygamber'i sevmeleri ve onun karakterine hayranlık duymaları, gerekse onu ve İslam dinini savunma gayesini taşımaları sebebiyle Hiz. Peygamber'e övgü içerikli şiirler nazmetmişlerdir. Bunların başında Hassân b. Sâbit, Abdullâh b. Revâha ve Ka'b b. Mâlik gelmiştir.

Söz konusu şairlerin şiirlerinin üzerine birtakım çalışmalar olmasına rağmen, hayatlarının ve Hiz. Peygamber ile ilgili övgü şiirlerinin birlikte ele alındığı müstakil bir çalışma söz konusu olmamıştır. Bu eksiklikten yola çıkarak yaptığımız çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şairlerin yaşadıkları câhiliye ve Sadru'l-İslâm dönemlerinin siyasi, sosyal ve edebi durumları ele alınmıştır. İkinci bölümde söz konusu Peygamber şairlerinin hayatlarına ve edebi kişiliklerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde de bu şairlerin nazmettikleri Peygamber methiyelerinin muhtevası incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Abdullâh b. Revâha, Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik, Peygamber methiyeleri, Şiir.

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

HAZRAT IN THE ISLAMIC PERIOD FIRST PRAISES TO THE PROPHET

Giyasettin TOFAN

**Batman University Graduate Education Institute
Department Of Basic Islamic Sciences**

Advisor: Prof. Dr. Yahya SUZAN

2024, 91 Pages

Jury

Prof. Dr. Yahya SUZAN

Doç Dr. Ahmet TEKİN

Doç Dr. Cüneyt MARAL

Many people, especially the people of Sufism, who see loving the Prophet as a part of loving Allah and his religion, have written poems praising the Prophet in many places and in many periods. The historical process of such praise began when the Prophet (peace be upon him) was still alive. Muslim poets who sided with the Prophet composed poems in praise of the Prophet because they loved the Prophet and admired his character, as well as because they aimed to defend him and the religion of Islam. Chief among them were Hassân b. Sâbit, 'Abdallah b. Rawah and Ka'b b. Malik came.

Although there have been some studies on the poems of the poets in question, there has not been an independent study in which their lives and praise poems about the Prophet are discussed together. Based on this deficiency, our study consists of three main parts. In the first part, the political, social and literary situations of the jahiliyya and Sadru'l-Islam periods in which the poets lived are discussed. In the second part, the lives and literary personalities of the poets of the Prophet in question are included. In the third part, the content of the praises of the Prophet (peace be upon him) by these poets is examined.

Keywords: Abdullâh b. Revâha, Hassân b. Sâbit, Ka‘b b. Mâlik, Praises of the Prophet, Poetry.

ÖNSÖZ

Câhiliye döneminde kabileye olan bağıllık siyasi ve sosyal hayata etki ettiği gibi edebi hayata da etki etmiştir. Bu bağlamda kabileler arası rekabette şairler büyük bir rol oynamışlardır. Kabileler, aralarında cereyan eden rekabetlerinde şairlerin şiir gücüne başvurmuşlardır. Şairler de medih ve hiciv içerikli şiirleri ile kabileler arası rekabette yer almışlardır.

Câhiliye dönemindeki şairlerin çoğu kabile liderini, kabilenin kahramanını, kabilenin herhangi bir ferdi övmek amacıyla ya da kabile olarak iyi bir şekilde misafir ağırladıklarını ifade etmek, neseblerinin saflığını belirtmek vb. maksatlarla medih türünde şiirler nazmetmişlerdir. Bu tür şiirlerde daha çok hakkında şiir nazmedilen kişinin üstünlüğünü onaylama, teşekkür etme ve minnet ifade etme gibi amaçlar güdülmüştür.

İslâm'ın gelmesiyle birlikte Arap toplumunda kabileye olan bağıllık, yerini din bağıllığına veya din karşıtlığına bırakmıştır. Buna paralel olarak dine bağlı olanlar ile bağlı olmayanlar arasında mücadeleler olmuştur. Bu mücadeleler kılıç ve mızraklarla sınırlı kalmamış, Arapların divanı olan şiire kadar yansımıştır. Müşrik şairler İslâm dinine, Hz. Peygamber'e ve ona inanıp yanında saf tutanlara hicivler nazmetmişlerdir. Bunun karşılığında İslâm dinini kabul eden şairler de müşrik şairlere karşılık vermişlerdir. Bunun yanında İslâm dininin yüceliklerini, Hz. Peygamber'in üstün ahlakını tasvir eden methiyeler de nazmetmişlerdir. Bu Müslüman şairlerin başında Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik ve Abdullâh b. Revâha gelmektedir.

Kılıçlarının yanında, dilleriyle de İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i savunan söz konusu şairlerin nebevi methiyeleri pekçok araştırmacıların merak odağı olmuş ve üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Ancak söz konusu üç şairin nebevi methiyelerinin birlikte ele alınıp incelendiği kapsamlı bir çalışma söz konusu değildir. Bu eksiklikten yola çıkılarak yapılan bu tez çalışması giriş ve iki bölümden teşekkül etmektedir. Giriş bölümünde şairlerin şiirlerinin daha iyi anlaşılması adına ve şairlerin muhadram şairleri olmaları itibarı ile hem câhiliye döneminin hem de sadru'l-İslâm döneminin siyasi ve sosyal hayatı ele alınmıştır. Birinci bölümde söz konusu şairlerin hayatları ve şairlik yönleri incelenmiştir. İkinci bölümde ise şairlerin nebevi methiyelerinin muhtevası konulara ayrılarak incelenmiştir.

Üniversiteye başladığımdan itibaren tanıdığım, lisans ve yüksek lisans dönemlerinde bana her alanda katkı sunan ve üzerimde çokça emeği olan kıymetli

hocam Prof. Dr. Yahya SUZAN'a hürmetlerimi ve şükranlarımı sunuyorum. Hayatım boyunca her türlü ihtiyacımı karşılayan, her zorluğa rağmen beni okutup buralara gelmemde emeği olan annem ve babama, ayrıca hayatıma renk katan ve bana yol gösteren ablalarım teşekkür ediyorum. Her zorlukta yanımda olan, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen ve her anımda bana moral kaynağı olan kıymetli eşime teşekkür ediyorum. Bu süre zarfında bilgileri ve tecrübeleri ile bana yardımcı olan kıymetli kardeşlerime ve hoca arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Son olarak 2004 yılında vefat eden, sözleriyle ve yaşantısıyla bana ışık olup beni ben yapan, onun yolunu takip etmeye gayret ettiğim, ömrüm boyunca kendime rol model olarak gördüğüm ve görmeye devam edeceğim üstadım ve dedem Seyda Molla Fethullah'a Rabbimden rahmet diliyor ve ona layık bir evlat olmayı niyaz ediyorum.

Giyasettin TOFAN

BATMAN-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Cahiliye Dönemi	1
1.1.1. Cahiliye döneminde sosyal durum.....	3
1.1.2. Cahiliye döneminde siyasî durum.....	5
1.1.3. Cahiliye döneminde dinî durum	6
1.2. Sadru'l-İslâm Dönemi	6
1.2.1. Sadru'l-İslâm döneminde diyasî durum	7
1.2.1. Sadru'l-İslâm döneminde sosyal durum.....	9
2. BİRİNCİ BÖLÜM	13
Peygamber Şairlerinin Hayatları.....	13
2.1. Hassân b. Sâbit'in Hayatı	13
2.1.1. İsmi, nesebi, künyesi ve ailesi	13
2.1.2. Doğumu	14
2.1.3. Eşleri ve çocukları	15
2.1.4. Bedensel özellikleri.....	16
2.1.5. Kişiliği	16
2.1.6. Hassân b. Sâbit'in İslâm ile tanışması.....	20
2.1.7. İfk hadisesinde Hassân b. Sâbit'in Hz. Aişe'yi suçlu görmesi	20
2.1.8. Hz. Peygamber'in vefatını karşılaması.....	22
2.1.9. Hassân b. Sâbit'in vefatı.....	24
2.1.8. Şairliği.....	25
2.2. Abdullah b. Revâha'nın Hayatı	26

2.2.1.	İsmi, nesebi ve künyesi	26
2.2.2.	Hayatı.....	27
2.2.3.	Kişiliği	28
2.2.4.	Abdullah b. Revâha'nın İslâm ile tanışması.....	30
2.2.5.	Abdullah b. Revâha'nın vefatı.....	32
2.2.6.	Şairliği.....	35
2.3.	Ka'b b. Mâlik'in Hayatı	37
2.3.1.	İsmi, nesebi ve künyesi	37
2.3.2.	Doğumu	39
2.3.3.	Ailesi, eşleri ve çocukları.....	39
2.3.4.	Kişiliği	40
2.3.5.	Ka'b b. Mâlik'in İslâm ile tanışması.....	42
2.3.6.	Ka'b b. Mâlik'in pişmanlığı ve tevbesi.....	42
2.3.7.	Hiz. Peygamber'in vefatı.....	43
2.3.8.	Ka'b b. Mâlik'in vefatı.....	44
2.3.9.	Şairliği.....	44
3.	İKİNCİ BÖLÜM.....	46
	Peygamber Şairlerinin Nebevi Methiyeleri.....	46
3.1.	Arap Şiirinde Medih.....	46
3.2.	Methiyenin Tarihçesi.....	46
3.3.	Nebevi Methiyeler.....	49
3.3.1.	Hiz. Peygamber'in ışıık ve nura benzetilmesi.....	50
3.3.2.	Hiz. Peygamber'in yıldıza benzetilmesi.....	53
3.3.3.	Dürüstlüğü ile methedilmesi.....	55
3.3.4.	Hiz. Peygamberin nesebi ile methedilmesi.....	58
3.3.5.	Cesareti ile methedilmesi.....	59
3.3.6.	Cömertliği ile methedilmesi.....	61
3.3.7.	Sabrı ile methedilmesi.....	62
3.3.8.	Merhameti ile methedilmesi.....	63

3.3.9. Hayır ve iyilik ile methedilmesi.....	64
3.3.10. Güzelliği ile methedilmesi.....	66
3.3.11. Sevgisinin methedilmesi.....	67
3.3.12. Mucizeleri ve diğer peygamberler ile kıyaslanarak methedilmesi.....	67
3.3.13. Güvenilirliği ile methedilmesi.....	68
3.3.14. İffet i ve seçkinliği ile methedilmesi.....	68
3.3.15. Kabrinin methedilmesi.....	69
4. SONUÇ	71
KAYNAKLAR	73
ÖZGEÇMİŞ.....	79

Kısaltmalar Dizini

b.	ibn, bin
bnt.	Binti
bk.	Bakınız
ev.	Çeviren
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	Editör
h.	Hicrî
Hız.	Hazreti
m.	Miladî
ö.	Ölüm
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi Vesellem
thk.	Tahkik Eden
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğlerleri

1. GİRİŞ

CÂHİLİYE DÖNEMİ İLE SADRU'L-İSLÂM DÖNEMİ

1.1. Câhiliye Dönemi

İslâm gelmeden önce Arap topluluğunun yaşadığı zaman dilimine “الْجَاهِلِيَّةُ” (Câhiliye), bir başka adıyla “عَصْرُ مَا قَبْلَ الْإِسْلَامِ” (İslâm öncesi dönem) denilmektedir. Bu asır m. 500 ile İslâmiyetin geldiği m. 610 yılları arasında kapsamaktadır.¹ Câhiliye hayatının yoğun olduğu bölge ise Arabistan Yarımadası'dır.² İslâm geldikten sonra vukû bulan câhiliye terimi, Arapçada جَهْل fiilinden türemekte olup, ilmin zıddı olarak kullanılmakta ve “bilgisiz olma, habersiz olma, farkında olmama ve idrak edememe” anlamlarına gelmektedir.³ Dolayısıyla bazı kaynaklarda câhiliye dönemine “bilgisizlik dönemi” denilmektedir.⁴ Bazı kaynaklarda ise جَهْل (bilgisiz olma) kelimesi عِلْم (bilgili olma) kelimesinin zıddı olarak değil, حِلْم (sakin, sabırlı olma) kelimesinin zıddı olarak yani barbarlık, zorbalık manalarında gösterilmektedir.⁵ Bu durumun en belirgin örneği de ‘Amr b. Kulsûm’un nazmettiği şiirde “câhiliye” kelimesine yüklediği manadır:⁶

أَلَا لَا يَجْهَلُنَّ أَحَدٌ عَلَيْنَا فَجَهْلُنْ فَوْقَ جَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ⁷

“Hiç kimse bize karşı zorba bir harekette bulunmasın, aksi halde her zorbadan daha zorba oluruz.”

¹Süleyman Tülücü, “Câhiliye Kelimesinin Mana ve Menşei”, *İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi* 0/4 (Haziran 1980), 282; Gazî Talimât – İrfan el-Eşkar, *Târîhu'l-edebe'l-'Arabî el-edebe'l-câhilî* (Dimaşk: Mektebetu Dâri'l-İrşad, 1992), 29; Nesim Sönmez, *Câhiliye Döneminde ve Sadru'l-İslâm Döneminde Hitabet* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 34; Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-1 Câhiliye Dönemi*, 4.Baskı (Kayseri: Fenomen Yayınları, 2019), 9; Mehmet Fatih Korkmaz, “Kur'an Bağlamında Cahiliyenin Evrenselliği Meselesi”, *II. Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu*, ed. Feyza Betül Köse (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Samer Yayınları, 2020), 1/48.

²Cenap Ayık, “Câhiliye'de Tevhid”, *II. Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu*, ed. Feyza Betül Köse (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Samer Yayınları, 2020), 3/424.

³İbn Manzûr, “chl”, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrût: Dâru Sâdır, ts.), 11:129; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebe'l-'Arabî (el-'asru'l-câhilî)*, 11.Basım (Kahire: Dâru'l-Me'arif, 1960), 1/38-39; Gazî Talimât – İrfan el-Eşkar, *Târîhu'l-edebe'l-'Arabî el-edebe'l-câhilî* 29; Mustafa Fayda, “Câhiliye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/17-19; Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-1 Câhiliye Dönemi*, 9.

⁴Fayda, “Câhiliye”, 7/17-19.

⁵Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arab kable'l-İslâm*, (Bağdat: Câmi'etu Bağdâd, 1993), 1/37-38; Sönmez, *Câhiliye Döneminde ve Sadru'l-İslâm Döneminde Hitabet*, 34; Aynur Özçelik, “Câhiliye Toplumun Sosyo-Kültürel Yapısı”, *II. Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu*, ed. Feyza Betül Köse (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Samer Yayınları, 2020), 2/246.

⁶Dayf, *Târîhu'l-edebe'l-'Arabî (el-'asru'l-câhilî)*, 38-39; Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arab kable'l-İslâm*, 1/38; Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm* (Mısır: Hindâwî Yayınları, 2011), 82.

⁷'Amr b. Kulsûm, *Dîvânu 'Amr b. Kulsûm*, thk. Emîl Bedî' Ya'kûb (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1996), 78.

Bu beyittende anlaşılacağı üzere şair burada “câhiliye” kelimesini yukarıda zikrettiğimiz barbarlık manasında kullanmaktadır. Bundan mütevellit Macar oryantalist Goldziher de “câhiliye” teriminden “barbarlık” veya “zorbalık” olarak bahsetmektedir.⁸ Bu bilgilerden yola çıkarak câhiliye teriminin, bilgisizlik anlamında değil, genel itibarıyla zulmün, vahşetin ve zorbalığın hakim olduğu bir dönemi temsil ettiği söylenebilir. Câhiliye kavramı, aynı zamanda Arap toplumunun Allah’ı hakkıyla bilmemesi, ona şüphe duymaksızın iman etmemesi, güçlünün her zaman haklı olduğu, zayıfın daima ezilen tarafta olduğu, özetle adalet duygusundan yoksun oldukları bir dönemi tanımlamaktadır.⁹

Ahmed Emîn *Fecr’ul-İslâm* adlı eserinde, câhiliye kavramının bilgisizlikten ziyade “aptallık, kibir ve hamâset” gibi anlamlara geldiğini ifade etmektedir.¹⁰ Zira câhiliye devrinde yaşayan insanlar Allah’tan, elçisinden ve kendisiyle gönderdiği İslâm dininin kaidelerinden bihaberdiler.

İslâm geldikten sonra Kur’an-ı Kerim’de ve Hz. Peygamber’in hadislerinde bu döneme “câhiliye” denilmesinin sebebi ise, bu dönemdeki hal ve hareketlerin, tutum ve davranışların İslâm ile örtüşmemesindendir.¹¹ Bu dönemi, İslâmi dönemden ayırt etmek için câhiliye terimi kullanılmıştır. Arap topluluğunun yaşadığı döneme câhiliye denilmesindeki bir başka faktör ise, câhiliye döneminde bedevîliğin yaygın olmasıdır. Nitekim bu faktör, Arap toplumunu etraftaki diğer toplumlara göre uygarlık bakımından geri bırakmıştır. Cehâlet ve karanlığın içinde yarı göçebe hayatı yaşamış olmaları, kendi elleriyle yaptıkları putlara tapmış olmaları, Kur’an’ın ifadesiyle ateş dolu bir çukurun kenarında hayatlarını idame ettirmiş olmaları,¹² dinlerinin olmaması ve kendilerini günaha girmekten alıkoyacak bir elçinin bulunmaması, bu topluluğun yaşadığı döneme câhiliye denilmesinin belki de en önemli sebeplerinden biri olmuştur.¹³ Bir başka sebep ise İslâm dini gelmeden önce insanlar, câhiliye toplumunun ileri gelenlerinden biri olan Amr b. Hişâm’a “Ebu’l Hakem” yani bilgeliğin babası lakabını vermişlerdir. Fakat İslâm geldikten sonra Müslümanlar, Amr b. Hişâm’a “Ebu Cehil” yani cehaletin babası

⁸Ignace Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, çev. Rahmi Er - Azmi Yüksel (Ankara: Vadi Yayınları, 2012), 19; Tülüçü, “Câhiliye Kelimesinin Mana ve Menşei”, 280; Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-1 Câhiliye Dönemi*, 9.

⁹Adem Apak, *Kur’an’ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, 3.Baskı (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 16.

¹⁰Ahmed Emîn, *Fecru’l-İslâm* (Mısır: Hindâwî Yayınları, 2011), 81.

¹¹Fayda, “Câhiliye”, 7/17-19; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 1/60.

¹²*Kur’an Yolu Meâlî*, çev. Hayrettin Karaman – Mustafa Çağrı – İbrahim Kâfi Dönmez – Sadrettin Gümüş (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), Al-i ‘imrân, 3/103.

¹³Fayda, “Câhiliye”, 7/17-19.

lakabını takmışlardır. Bazı rivayetlere göre, câhiliye anlamının bilgisizlik anlamına geldiğini gösteren en önemli amilin bu olay olduğu rivayet edilmektedir. Toplumda bilgili olarak lanse edilen birinin bir anda cahil olarak nitelendirilmesi tabiki anlaşılması zor bir durumdur. Kaynaklarda, böyle bir şahsa cehalet yaftasını vurmalarının sebebi ise Allah tarafından gönderilmiş Peygamber’e ve onun dinine karşı göstermiş olduğu yakışıksız tavırlar olarak gösterilmektedir.¹⁴

Bununla birlikte kaynakların çoğunda câhiliye döneminin İslâm’ın gelişiyile son bulduğundan bahsedilse de, bunun aksine Hz. Peygamber’e göre câhiliye zihniyetinin hangi dönem olursa olsun her an vukû bulabileceğini hatırlatmış ve Müslümanlar’a bu konuda ikazda bulunmuştur.¹⁵ Nitekim Mekke fethinden sonra İslâmiyetin Arap yarımadasındaki hakimiyeti ile birlikte câhiliye kalıntıları tekrardan nüksetmiştir. Öyle ki yaşanan tatsız bir hadisede Ebû Zer el-Ğifari, bir adama “siyahi kadının oğlu” sözünü söyleyerek onu küçük düşürmüş ve bunun akabinde Hz. Peygamber Ebû Zer’e; “onu annesinin renginden dolayı mı küçümsüyorsun?” “Öyleyse sen hâlâ câhiliye zihniyetini taşıyorsun” diyerek uyarıda bulunmuştur.¹⁶ Nitekim bu durumla ilgili Hz. Peygamber, sahabeleri ve kendisinden sonra gelecek ümmetini şu sözlerle uyarmıştır: “Benim ümmetimde câhiliyeden kalma dört alışkanlık vardır. Onlar, bu alışkanlıkları terk edemezler.” “Soyu ve asaletiyle övünüp böbürlenme, başkalarının namusuna dil uzatma, yıldızları aracı kılarak yağmurun yağmasını bekleme ve ölen kişinin ardından ağıt yakmadır.”¹⁷ Hz. Peygamber’in bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere, câhiliye sadece tarihi bir süreci anımsatan bir ifade değil, aksine her dönemde zuhûr edebilecek bir zihniyet yapısıdır.

1.1.1. Câhiliye döneminde sosyal durum

Câhiliye döneminde Arap toplumu yaşam biçimlerine göre “اهل الوبر”¹⁸ (bedevi) ve “اهل المدر”¹⁹ (hadari) olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Bedevî, çölde yaşadığı zorlu hayatta elindekiyle zorunlu olarak yetinen kişilere denilirken, hadarî ise şehirlerde, yiyecek, giyecek vb. gibi zaruri ihtiyaçlarından çok daha fazlasını elde edebilecek bir

¹⁴Levent Çavuş, “Kavramsal Ve Tarihsel Açıdan Câhiliye”, *Milel ve Nihal Dergisi* 13/1 (Ağustos 2016), 45.

¹⁵Fayda, “Câhiliye”, 7/17-19; Apak, *Kur’an’ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, 16; Korkmaz, “Kur’an Bağlamında Cahiliyenin Evrenselliği Meselesi”, 1/57.

¹⁶İbn Hacer el-‘Askalânî, *Fethu’l-bârî bi şerhi sahîh-i li-Buhârî*, (Beyrût: Dâru’l-Ma’rife, ts.), 1/84; Emîn, *Fecru’l-İslâm*, 81.

¹⁷Hanifi Akin, *Sahih-i Müslim Muhtasarı*, (İstanbul: Polen Yayınları, 2008), 86-87; Apak, *Kur’an’ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, 17.

¹⁸İbn Manzûr, “vbr”, 5:271.

¹⁹İbn Manzûr, “mdr”, 5:162.

yaşam biçimine sahip olanlara ve elindeki imkanları zorlayarak sürekli üretenlere denilmiştir.²⁰

Cahiliye döneminde kabileler üç sınıftan oluşmuştur. Birinci sınıf nesep ve kan bağı ile birbirine bağlı olan kabilenin asıl bireyleridir. Bunlara hürler adı verilmiştir. Hürler kabilenin gücü ve dayanağı olup savaş ve barış gibi konularda söz sahibi kişiler olmuşlardır. Kabile içerisinde bazı ayrıcalıklara sahip olan bu bireyler, aynı zamanda kabilenin saygınlığını ve şerefini korumakla yükümlü kişiler olmuşlardır.²¹ İkinci sınıf, mevâlilerden oluşmuştur. Mevâliler azat edilmiş köleler ile kabilesinden kovulduğu için başka kabileye sığınan kişilerden oluşmuştur. Üçüncü sınıf ise, kendilerine yakın olan bölgelerden özellikle de Habeşistandan getirilen kölelerdir.²²

İslâmiyet gelmeden önce kabilecilik kaynaklı bağlı asabiyet duygusu ve çöl yaşantısına dayalı barbarizm, cahiliye dönemi Araplarının sosyal hayatına nüfuz etmiştir. İntikam duygusunun yoğun yaşandığı bu dönemde daima kabileler arası çatışmalar görülmüştür. Buna bağlı olarak yağmalamalar, akınlar ve savaşlar yaşanmıştır. Toplum yapısı, hüküm süren tabaka ile bunlar dışında geri kalan kişilerden oluşan tabaka şeklinde iki kısma ayrılmıştır. Hüküm süren tabaka kendini diğer tabakadan üstün görmüştür. Onlarda servet, otorite ve saltanat babadan oğula miras yoluyla kalmıştır. Geriye kalan ikinci tabaka ise hüküm süren tabakanın hizmetine mecbur kılınmıştır. Bu durum doğal olarak toplum yaşantısında büyük bir farklılığa neden olmuştur.²³

Câhiliye toplumunun, İslâm'ı toplumundan farklı birçok özelliği vardır. Câhiliye toplumunda insanların kendi aralarında sürekli bir ihtilaf içinde olmaları, kendi elleriyle yaptıkları putlara tapmaları, içkiye meyletmeleri, kumar oynamaları ve zina yapmaları bu dönemin başlıca özelliklerindendir. Kaynaklarda bu nahoş alışkanlıklara, **مَثَالِبُ الْعَرَبِ** (Arapların kusurları) denilmektedir. Her ne kadar câhiliye toplumu denildiğinde bu toplumda yaşayan insanların mezkur alışkanlıkları akla gelmiş olsa da, Araplardan bazı kesimler bu adetlere pek sıcak bakmamışlardır. Zira her toplumda olduğu gibi câhiliye devrindeki Arap toplumunda da cesaret, zayıflara kol kanat germe ve cömertlik gibi

²⁰Muhammed 'Abdu'l-Mun'im Hefâcî, *el-Hayâtu'l-edebiyyetu fi'l- 'asri'l-câhilî* (Beyrût: Dâru'l Ceyl, 1992), 37;

Casim Avcı - Recep Şentürk, "Kabile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/30-32; Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-1 Câhiliye Dönemi*, 50.

²¹Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (*el-'asru'l-câhilî*), 67; es-Seyyîd Abdulazîz Sâlim, *Târîhu'l-'Arab fi 'asri'l-câhiliyye* (Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, ts.), 435.

²²Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, (*el-'asru'l-câhilî*), 67; Gazî Talimât – İrfan el-Eşkar, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-edebu'l-câhilî* 31.

²³Hefâcî, *el-Hayâtu'l-edebiyyetu fi'l- 'asri'l-câhilî*, 39.

faydalı işler yapanlar da olmuştur. Bu faydalı işlere de فَضَائِلُ الْعَرَبِ (Arapların faziletleri) denilmektedir.²⁴

Câhiliye toplumunda, erkek çocuğun ana merkezde olduğu ve aşiret adetlerine mutlak bir sadakat ilkesi üzerine inşa edilen aile yapısı, iki kısma ayrılmıştır. Birincisi soy birliğine bağlı aile, ikincisi ise evlenme sonucu ortaya çıkan âile düzenidir. Bu toplumda erkek ve kadını birbirine bağlayan nikâh, kendileri için dini anlamda bir şey ifade etmediği için kadın yalnızca çocuk dünyaya getirdiği zaman o erkeğin karısı olabilmıştır. Bundan da anlaşılacağı üzere kadının sosyal hayatta kayda değer hiçbir hakkı bulunmamıştır.²⁵ Ayrıca evlilik durumunda, kabileler kendi aralarında kız alıp vermeyi siyasi bir çıkar veya maddi bir gereksinim olarak görüp, geleneklerine sadık olmaya çalışmışlardır. Bu toplumun aile düzeninde ana merkez baba olmuştur. Babanın olmadığı durumlarda ise büyük erkek çocuğun sözü geçmiştir. Erkeğin ayrıcalıklı kılındığı bu düzende, ister anne, ister evli bir bayan, ister kız kardeş olsun, kadının çocuk doğurması dışında değeri olmayıp bir meta olarak görülmüştür.²⁶

1.1.2. Cahiliye döneminde siyasi durum

Câhiliye döneminde Araplar sosyal durumlarında olduğu gibi siyasi ve idari durumlarında da bir araya gelip bir fikir birliğine varamamışlardır. Dolayısıyla sadece soylarıyla övündükleri bir kabile ve aşirete bağlı bir siyasi ortam oluşmuştur. Bu dönemde yönetim, bedevî bir hayat yaşayan toplumlarda sadece kabile başkanının kişiliğinde toplanmıştır.²⁷ Arap toplumunda bahsedilen bu kabilelerin başkanları mal bakımından aralarında en fazla servet sahibi olan veya soy olarak en şerefli olan kişiler olmuştur.²⁸ Fakat bu özellikler tek başına yeterli olmamıştır. Başkanlık için seçilecek olan kişilerde cesurluk, cömertlik, sağduyulu olma ve fesahat sahibi olma gibi özellikler aranmıştır.²⁹ Bütün bu özelliklerin bulunduğu kimse, başkanlığa seçilmeye hak kazanmıştır. Seçilen başkan, bir konu hakkında bizzat kendisi karar vermemiş ve kabilenin fikrine de önem vermiştir. Hal böyle olunca kabilenin bütün üyeleri de ona itaat etmiştir.³⁰

²⁴Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, (Beyrût: Dâru'l-İlm, 1981), 1/74; Fayda, “Câhiliye”, 7/17-19; Adem Apak, *Ana Hatları İslâm Tarihi*, 26.Baskı (İstanbul: Ensar Yayınları, 2021), 1/58-60; Korkmaz, “Kur'an Bağlamında Cahiliyenin Evrenselliği Meselesi”, 1/49.

²⁵Sönmez, *Câhiliye Döneminde ve Sadru'l-İslâm Döneminde Hitabet*, 39.

²⁶Andre Miquel, *Doğuşundan Günümüze İslâm Ve Medeniyeti*, çev. Ahmet Fidan – Hasan Menteş (İstanbul: Birleşik Dağıtım Kitabevi, 2003), 1/40.

²⁷Sönmez, *Câhiliye Döneminde ve Sadru'l-İslâm Döneminde Hitabet*, 36; Corcî Zeydân, *Târîhu't-Temedduni'l-İslâmî* (Beyrût: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1902), 27-28.

²⁸Özcelik, “Câhiliye Toplumun Sosyo-Kültürel Yapısı”, 2/247.

²⁹Yahya Suzan, *Arap Şiirinde Hiciv*, 1.Baskı (Konya: Aybil Yayınları, 2012), 3.

³⁰Talimât - el-Eşkar, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-edebu'l-câhilî*, 32; Suzan, *Arap Şiirinde Hiciv*, 2.

Câhiliye döneminde yaşamış Araplar, hayatın her alanında özgürce hareket etmek istemişlerdir. Kendilerine hükmetmek isteyen kişilere karşı kin ve düşmanlık beslemişler, onlarla mücadele etmişler ve intikam almaya çalışmışlardır. Araplardaki bu bağımsızlık ve özgürlük sevdası, onların daimi ve sistemli bir yönetim oluşturmalarına engel olmuştur. Araplar daima atlarının çevikliğiyle, kılıçlarının keskinliği ve parlaklığıyla övünmüşlerdir. Buna paralel olarak küçük yaşlardan itibaren savaş durumlarına hazırlanmışlardır. Sahip oldukları savaş yeteneklerini birbirlerine karşı kullanmışlardır. Nitekim bu savaşlar *eyyâmu'l-'Arab* adıyla tarih ve edebiyat kitaplarında yer edinmiştir.³¹

1.1.3. Cahiliye döneminde dinî durum

Cahiliye döneminde yaşamış Araplar, tanrı olarak kabul ettikleri pek çok puta tapmışlardır. Bunun yanında eskilere dayanan bir inanç şekli olan yıldızlara ve gök cisimlerine tapma durumları da olmuştur. Bu inanç kendilerine Sabîîler ile Keldânîlerden kalmıştır. Ancak daha çok taşlardan ve tahtalardan oluşturdukları putlara tapmışlardır. Zira bu hususta Mekke fethedildiğinde 360 tane put olduğu kaydedilmiştir.³² İbnu'l-Kelbî, cahiliye dönemi Araplarının putlara tapma konusunda çeşitli tercihleri olduğunu, bazılarının tapmak için ev inşa ettiğini, bazılarının ise heykel diktiğini, buna gücü yetmeyenlerin de Kabe'nin ya da başka bir yerin önüne taş dikerek tapıldığını ifade etmiştir.³³

Arap yarımadasında putperestlerin inançlarına şüphe ile yaklaşan ve kendilerini hidayete götüreceği yeni bir din beklentisi içerisinde olan Hanif inancına sahip kişiler de olmuştur. Buna ilaveten yarımada Yahudilik, Hristiyanlık ve Mecusilik gibi dinleri benimseyenler de var olmuştur.³⁴

1.2. Sadrul-İslâm Dönemi

Sadrul-İslâm dönemi, m. 610'da Hz. Peygamber'in vahiy almasıyla birlikte başlayan ve dört halife döneminde de devam edip m.661'de Emeviler döneminin başlamasıyla son bulan dönemdir. Sadrul-İslâm ifadesindeki İslâm kelimesi, “سَلَم” kökünden türemiş olup “kurtuluşa ermek,³⁵ itaat etmek ve teslim olmak” manalarına

³¹Neşet Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı* (Ankara: Mars T. Ve S. A. Ş. Matbaası, 1957), 89/90.

³²Dayf, *Târîhu'l-'edebî'l-'Arabî*, (*el-'asru'l-câhilî*), 91;

³³İbnu'l-Kelbî, *Kitâbu'l-'asnâm*, thk. Ahmed Zekî Pâşâ (Mısır: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1995), 33.

³⁴Dayf, *Târîhu'l-'edebî'l-'Arabî*, (*el-'asru'l-câhilî*), 96-97; es-Seyyîd Abdulazîz Sâlim, *Târîhu'l-'Arab fi 'asri'l-cahilîyye*, 481.

³⁵İbn Manzûr, “slm”, 12:289.

gelmektedir.³⁶ Bununla birlikte İslâm kelimesi, daha geniş bir mana ile “سلام” ve “مسالمة” (uzlaştırma ve barışçıl) ifadeleriyle birlikte de zikredilmektedir.³⁷ Bilindiği üzere, Sadru'l-İslâm dönemi, bilhassa Allah (c.c.) tarafından Hz. Peygamber'e vahiy gelmesiyle birlikte, tebliğ görevinin başladığı andan itibaren, Hz. Peygamber'in ahirete irtihal etmesinin ardından başlayan dört halife dönemine kadar ki süre zarfını kapsamaktadır. Ve bu zaman dilimi ise yaklaşık iki çeyrek asırlık bir döneme tekabül etmektedir. Bu mezkur dönem, insanların o zamana kadar yaşamadığı mutluluğu, huzuru ve güven duygusunu iliklerine kadar tattığı bir dönem olmuştur. Allah tarafından gönderilen rahmet Peygamber'i, insanlar nezdinde örnek bir lider olmuş ve bu sayede toplumun her bir ferdi birbirlerine sınıksız tutunup kenetlenmiştir. Sonunda da câhiliye dönemindeki zorba ve karanlığa yüz tutmuş zihniyetler silinmiş ve bundan dolayı da bu döneme ayrıca *Asr-ı Saadet* dönemi de denilmiştir.³⁸

1.2.1. Sadru'l-İslâm döneminde siyasi durum

Hz. Peygamber, Allah'tan gelen vahiy doğrultusunda tebliğ vazifesini üstlendiğinde, Mekke'li müşrikler evvelde bu durumu çok önemsememişlerdir. Lâkin İslâm'ın günden güne çepeçevre yayılması, onları ciddi manada rahatsız etmiş ve durumun ciddiyetini kavramışlardır. Hemen akabinde Hz. Peygamber'in bu ilahi davasını engelleyip etkisiz kılmak için ona tehditlerde bulunup alay ederek, ona karşı nahoş hareketlerde bulunmuşlardır.³⁹ Bununla da yetinmeyip geçtiği yollarda ona tuzak kurulmuş, evine saldırılarda bulunulmuş, acımasız işkencelere maruz bırakılmıştır. Hz. Peygamber'i bu yolda yalnızlaştırma politikası doğrultusunda hem de gözdağı vermek suretiyle ilk Müslümanlardan olan Bilal-i Habeşi, Yasir ve Sümeyye gibi zayıf kesime çeşitli işkenceler uygulanmıştır.⁴⁰ Bütün bunlara rağmen ne ona iman eden insanları ne de Hz. Peygamber'i davalarından alıkoyamayan müşrikler bu kez de ona büyüleyici bir rüşvet teklifinde bulunmuşlardır. Fakat bu çabaları da sonuçsuz kalınca amcası Ebû Tâlib'e onu şikayet etmişlerdir: “*Ey Eba Tâlib! Senin kardeşinin oğlu bizim putlarımıza hakaret edip onları lanetliyor. Atalarımızın ve babalarımızın da yoldan sapmış*

³⁶Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî (el-'asru'l-İslâmî)*, (Kahire: Dâru'l-Me'arif, 1963), 2/11; Mustafa Sinanoğlu, “İslâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/1-2.

³⁷Emîn, *Fecru'l-İslâm*, 82.

³⁸Mücteba Uğur, “Asr-ı Saadet'te Sosyal Hayat”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, ed. Vecdi Akyüz, 2. Basım (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 1/117.

³⁹Sönmez, *Câhiliye Döneminde ve Sadru'l-İslâm Döneminde Hitabet*, 113.

⁴⁰Hüseyin Algül, “Asr-ı Saadet'te İdâri Hayat”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, ed. Vecdi Akyüz, 2. Basım (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 1/379.

*olduklarını dile getiriyor. Ya sen onu ikna edip onu davasından vazgeçirirsin, yahut da biz onunla hesaplaşırız.”*⁴¹

İslâm'ın ilk yıllarından itibaren Mekke'li müşriklerin zorlukları ve yaptırımları ile karşılaşan Hz. Peygamber ve beraberindekiler, siyasi bir teşkilatlanmaya yönelmiştir. Nitekim Hz. Peygamber vahiy aldıktan sonra siyasi işlerle ilgilenmeye başlamıştır. Toplumun amaçları doğrultusunda daha rahat bir hayat yaşama yönünde ve Müslümanların hak ve hürriyetlerini koruma kapsamında yeni bir devlet kurulması ihtiyacı hasıl olmuştur. Gerçekleştirilen Akabe biatları ile birlikte farklı bölgelere ulaşılmış, aynı inanç uğruna yaşayan ve bu uğurda mücadele eden insanların bir araya gelmesiyle cesaretli ve kalpleri iman ile dolu olan bir topluluğun temeli atılmış, yeni bir devlet yolunda birlik ve beraberliğin önemi ortaya konulmuştur. Ardından güçlü bir toplum ve bağımsız bir devlet olma hedefiyle hicretin yolu görünmüş ve m. 622'de Müslümanlar, Hz. Peygamber'in emriyle Mekke'den Medine'ye hicret etmeye başlamışlardır.⁴²

Hz. Peygamber İslâm devletini, adalet, istişare ve ahlak gibi temel ilkeler üzerine bina etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in yönetim biçiminde adalet düzeni ilk sırada yer almış ve kendisi insanlar arasında hiçbir fark gözetmeksizin herkese adil bir şekilde muamelede bulunmuştur. Bunun yanında Hz. Peygamber, Allah tarafından kendisine emredildiği üzere, gerek devlet idaresinde gerekse toplum hayatında istişareye de önem vermiştir. Allah Resulü, bir konu hakkında ehil olanlara danışmayı kendisine görev addetmiştir. İslâm'ın Hz. Peygamber ile getirdiği en önemli ilkelerden biri de güzel ahlak anlayışıdır. “Ben güzel ahlak üzere gönderildim” diyen Hz. Peygamber, İslâm'ın idaresinde bu konuda hiçbir şekilde taviz vermemiş, ve bütün Müslümanlar'a da bu yönde tavsiyelerde bulunmuştur.⁴³

Hz. Peygamber hayatta iken Müslümanlar arasında yönetimi sağlayan kişi kendisi olmuştur. Ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanlar arasında yönetimi sağlayacak kişinin kim olacağı konusunda tartışmalar çıkmıştır. Ancak Hz. Ebubekir'in gerek Hz. Peygamber'in hicretinde yanında oluşu gerekse namaz kıldırma konusunda Hz. Peygamber tarafından görevlendirilmiş olması gerekçe gösterilerek ona biat edilmesi gerektiği söylenmiş ve bu tartışmalar sonlandırılmıştır. Böylece Hz.

⁴¹İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 1/283-284.

⁴²Algül, “Asr-ı Saadet'te İdârî Hayat”, 1/380-381.

⁴³İbrahim Sarıçam – Seyfettin Erşahin, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, 17. Baskı (Ankara: TDV Yayınları, 2021), 120-121.

Ebubekir Müslümanların ilk halifesi olmuştur. Hz. Ebubekir'den sonra sırasıyla Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali hilafete gelmiştir.⁴⁴

1.2.2. Sadru'l-İslâm döneminde sosyal durum

İslâmiyetin gelişiyle birlikte, sosyal hayatta ekonomi, siyaset ve eğitim alanlarında yeni düzenlemeler yapılarak yeni bir toplum inşa edilmiştir. Yapılan düzenlemeler ile câhiliye döneminden kalan problemler bir bir çözülmüş ve insanların hasret kaldığı huzur ve güven, toplum üzerinde hakim olmaya başlamıştır. Toplumun her bir ferdi bölünüp parçalanmış bir hayatın ardından İslâm dininin en temel prensibi olan kardeş olma duygusunu tatmıştır.⁴⁵ “*Müminler ancak kardeşirler.*”⁴⁶ Ayetinin emri gereği, aralarındaki düşmanlıklara son vermişlerdir. Ayrıca “*Hep birlikte Allah'ın ipine sınıksız sarılın ve bölünüp parçalanmayın!*”⁴⁷ ayetini de düstur edinmişlerdir.

Câhiliye devrinde Arap toplumu, ebedi olan ahiret hayatına inanmayıp⁴⁸ geçici olan bu fânî âlemin, sonu olmadığına inandıkları için bu dünyanın zevk ve sefasından ve eğlencesinden doyasıya yararlanabilmeyi kendilerine hayatın vazgeçilmez kuralı olarak saymışlardı. Bundan dolayıdır ki, “aşk, şarap, soy ve kadın” ile övünme, ayrıca kendi aralarında yaptıkları kabile savaşları, câhiliye yapısının temel taşı oluşturmuştu.⁴⁹ Nitekim Ca'fer bin Ebî Tâlib, Habeşistan kralı Necâşî'nin huzurunda Kur'an-ı Mübîn ve Hz Muhammed (s.a.v)'in ayıpladığı, İslâmiyetten evvel yaygın olan câhiliye adetlerini, o dönemin ahlâki yapısını ve İslâmiyet geldikten sonra nasıl değiştiklerini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Ey Kral! Allah bizim aramızdan birini kendine elçi olarak seçip rehber olarak gönderene kadar bizler cahil kimselerdendik. Putları kendimize ilâh olarak görüp, ölmüş hayvan etlerini yedik. Zina yapar, akraba ilişkilerine önem vermez, komşuluk haklarına riayet etmezdik. Aramızda güçlü olanlar zayıf olanları daima ezerdi. Ta ki İslâm dini gelinceye kadar. Bir zaman sonra Allah, hepimizin tanıdığı ve güvenilirliğinden şüphe duymadığımız bir zâtı, bize rehberlik etsin diye peygamber olarak gönderdi. O geldikten sonra bizlere Allah'ın birliğini tanıttı. Kendi ellerimizle taşlardan yaptığımız putlara tapmaktan uzaklaştırıp, ona iman etmeye ve ibadet etmeye çağırdı. O, bize yalanın yerine doğruluğu, zulmün yerine adaleti ve insanlara yardım etmeyi emretti. O, bize yetimin hakkını yememeyi, fuhuş yapmamayı ve iffetli kadınlara iftira atmayı yasakladı.”⁵⁰

⁴⁴Mahmûd Şâkir, *et-Târîhu'l-İslâmî* (Dımaşk: el-Mektebetü'l-İslâmî, 2000), 50; Muhammed Süheyl Takkûş, *et-Târîhu'l-İslâmiyyu'l-Vecîz* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2011), 68.

⁴⁵Uğur, “Asr-ı Saadet'te Sosyal Hayat”, 1/117-118.

⁴⁶Hucurat, 49/10.

⁴⁷Âl-i İmrân, 3/103.

⁴⁸Câsiye, 48/24.

⁴⁹Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*, 25.

⁵⁰İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, nşr. Mustafa es-Sâkkâ “vd.” (Beyrût: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, ts.), 1/359-360.

İslâm dini, insanları câhiliye adetlerinden, sapkınlıktan kurtarmış ve onlara yeni bir sayfa açma imkanı sunmuştur. Câhiliye bölümünde bahsettiğimiz üzere bu devirde yaşayan Arap toplumu, asabiyyetin getirmiş olduğu bir yaklaşım ile kabileleriyle övünmüşlerdir. Bundan dolayı bir türlü birleştirici bir yapıya sahip olamamışlardır.⁵¹ Bu dönemde yaşayan Arapların uyacakları belirli kuralları da olmamıştır. Aralarında bir anlaşmazlık çıktığı vakit kabile liderlerine başvurmuşlardır. İslâm dini geldikten sonra ise, bu gidişat değişmiş, tevhid inancının ve Hz. Peygamber'in; "*Müslümanlar ancak kardeştirler*" şiarının bir gereği olarak tek vücut olmaya başlanmıştır.⁵² Hz. Peygamber, İslâm dininin bir gereği olarak insanlar arası ilişkilerinde her daim adalet ve eşitlik ilkelerine bağlı olmaya çalışmıştır. Ona göre insanlar; "*bir tarağın dişleri gibi eşit olup aralarında da hiçbir fark yoktur.*" Öyle ki yeri geldiğinde haklı olduğu durumlarda fakir bir kimseyi zengine, köle olan birini de hür olan birine tercih etmiştir. Hz. Peygamber'in bu eşsiz anlayışı ise, İslâm dininin en temel prensibi olmuştur.⁵³ Bununla beraber Hz. Peygamber, Mekke fethi gününde Müslümanlar'a şu uyarılarda bulunmuştur: "*Ey Kureyş halkı! Şüphesiz ki Allah, câhiliye döneminin üzerinizde oluşturduğu kibri ve soyunuzla yücelmeyi sizlerden bertaraf etmiştir. Bunu bilin ki! İnsanoğlu Âdem'den, Âdem ise topraktandır.*" Hz. Peygamber bu konuşmanın bir benzerini bu kez veda haccında dile getirerek insanlara şöyle seslenmiştir: "*Ey insanlar! Şüphesiz ki Rabbiniz birdir. Babalarınız da birdir. Hepiniz Âdem'den, Âdem ise topraktandır. Allah katında en değerli olanınız, müttaki olanınızdır. Unutmayın ki, Arabın, Arap olmayana takva dışında bir üstünlüğü yoktur.*"⁵⁴ Hz. Peygamber'in bu uyarı niteliğindeki sözlerinden etkilenen insanlar, kutsal kitap olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim'in emir ve nehiylerine göre hareket etmiştir.⁵⁵ Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber aracılığıyla getirmiş olduğu nizamın bir gereği olarak birbirleriyle olan düşmanlıkları sona ermiş, câhiliye döneminde sürekli çatışma içerisinde olan kabileler tek bir çatı altında toplanmış ve bundan sonra birlik olup bir bütün olarak İslâm için mücadeleye koyulmuşlardır.⁵⁶

İslâm dini, insanların birbirlerinin kanını dökmesini haram kılmış ve intikam sahibinin kendi başına hüküm vererek intikamını almasını da engellemiştir. Aynı zamanda İslâm, insanların her türlü hak ve hürriyetleri gereğince her konuda getirdiği

⁵¹Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye* (Kâhire: Hindâwî, 2013), 247.

⁵²Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye* 223.

⁵³Uğur, "Asr-ı Saadet'te Sosyal Hayat", 1/126.

⁵⁴Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye* 223.

⁵⁵Hasan İbrâhîm Hasan, *Târîhu'l-İslâmî*, 14. Basım (Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1996), 1/144.

⁵⁶Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye* 247.

kaideleriyle insanlara yol göstermiş ve evlilikten boşanmaya, alışverişten ticarete, evladın anne baba üzerindeki hakkından, anne babanın evlat üzerindeki hakkına kadar daha sayamayacağımız birçok hak ve hürriyeti insanlara tanımıştır.⁵⁷ Fakat devrim niteliğindeki bu değişimler uzun uğraşlar sonucu elde edilmiştir. Nitekim evvelden beri devam eden köklü alışkanlıkların izlerinin silinmesi pekte kolay olmamıştır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere Hz. Peygamber'in İslâm dini geldikten sonra en temel prensibi kardeş olma bilincini toplum üzerinde hakim kılmaya çalışmak olmuştur. İslâm'ın gelişiyle önce Mekke'li muhacirleri kardeş yapmış, Medine'ye hicretinden sonra ise bu kez de ensar ve muhacirleri kardeş yapmıştır. Hz. Peygamber her ne kadar Kur'anî direktifler ile toplumsal sorunların büyük kısmını değiştirse de toplumda hakim olan sosyal sınıflaşmanın izlerini istediği gibi silememiştir. Bunun en bariz örneği de, toplumda daha önce var olan kabile üstünlüğü, Medine'ye hicret edildikten sonra muhacirler ve ensar arasında sosyal sınıf farklılıklarının ortaya çıkmasıdır. Medine'nin yerlilerinden olan Ensar kesimi de kendi içerisinde üç sınıfa ayrılmıştır. Bunların ikisi her toplumda mevcut olan fakirler ve zenginler sınıfı, geriye kalan diğer sınıf ise azad edilmiş olsalar bile köle ve câriye sınıfıdır. Fakat net bir şekilde ifade etmek gerekir ki, İslâm kişiler arasında ayırım yapmaz ve her biri İslâm çatısı altında eşit haklara ve toplumda da söz hakkına sahiptir.⁵⁸ Öyle ki Hz. Peygamber'in getirdiği yeniliklerle birlikte azat edilmiş köleler, askeri alanda İslâm ordusunun komutanlığının yanında idari alanda da görev almışlardır. Hz. Peygamber bu uygulama ile beraber sınıf farkını tamamen ortadan kaldırmıştır.⁵⁹

Özetle Hz. Peygamber İslâm ile birlikte insanlığın kaderini değiştirmiş, yol haritasını çizmiş, şirkin yerine tevhidi, zulmün yerine adaleti, düşmanlığın yerine kardeşlik ve dayanışmayı getirmiştir. Toplumda sosyal barışı, doğruluğu, adaleti, hoşgörüyü, nezaket ve cömertliği tesis edip, fuhuşu, yalanı, yetim malına el uzatmayı, namuslu kadınlara ve insanlara iftira atmaya yasaklamıştır. İnsanlar kendilerini câhiliye karanlığından kurtaran Hz. Peygamber'e yönelmiş, onu hedef kabul edip, muallim ve dosdoğru bir kimse olarak tanımış, kavmin ileri gelenleri mal, mülk ve dünya şerefini bir kenara bırakıp ona koşmuş, bütün sıkıntılara rağmen zayıflar ona yönelmiş ve onun getirdiği İslâmi kaidelere uymuşlardır.

⁵⁷İbrâhîm Hasan, *Târîhu'l-İslâmî*, 1/144-146.

⁵⁸Uğur, "Asr-ı Saadet'te Sosyal Hayat", 1/138-139.

⁵⁹Sarıçam – Erşahin, "*İslâm Medeniyeti Tarihi*", 93.

İnsanların toplumsal ve siyasal hayatında meydana gelen söz konusu değişime tanık olanlardan olan dönemin şairleri buna kayıtsız kalmamış ve bunu nazmettikleri şiirlerine yansıtmışlardır. Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Revâha ve Ka'b b. Mâlik adı geçen dönemlerde yaşayan şairlerden olup şöhret kazanmış olanlardandır.

2. BİRİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBER ŞAİRLERİNİN HAYATLARI

2.1. Hassân b. Sâbit

2.1.1. İsmi, nesebi, künyesi ve ailesi

Tam adı, Hassân b. Sâbit b. el-Munzir b. Haram b. ‘Amr b. Zeyd Menat b. ‘Adiyy b. ‘Amr b. Mâlik b. en-Neccâr Teymullah b. Sa‘lebe b. ‘Amr b. Hazrec b. Hârise b. Sa‘lebe el-Ankâ b. ‘Amr Muzeykiya b. ‘Âmir b. Mâu’s-Semâ b. Hârise el-Gitrîf b. İmriu’l-Kays el-Batrik b. Sa‘lebe el-Behlûl b. Mâzin b. el-Ezd b. el-Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe’ b. Yeşcub b. Ya‘rub b. Kahtân şeklindedir.⁶⁰

Hâzrec kabilesine mensup olan Hassân b. Sâbit’in soyu, Benu’n-Neccar kolundan Kâhtanî’ye dayanmaktadır.⁶¹ Şevkî Dayf, Târîhu’l-edebî’l-‘Arabî adlı eserinde Hassan b. Sâbit’in Benu’n-Neccar kolundan olduğunu, bunun yanısıra soyunun da Hz. Peygamber’in dayılarına dayandığını ifade etmektedir.⁶² Benu’n-Neccar, “Teymu’l-Lât” ismiyle de bilinmektedir. Lâkin Hassân b. Sâbit “el-Lât” isminin nesebinde zikredilmesinden pek hoşlanmamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v), Müslümanları müşriklere karşı şiirleriyle müdafaa eden Hassân b. Sâbit’e, “Teymullah” künyesini vermiştir.⁶³ Ayrıca kaynaklarda Hassân b. Sâbit’in “Ebû Abdirrahman,⁶⁴ Ebû’l-Velid, Ebû’l-Husâm⁶⁵ ve Ebû’l-Mudarrib⁶⁶ künyelerinden de bahsedilmektedir.

Medine’de dönemin iki büyük kabilesi Evs ve Hazrec kabilelerinin soyu büyük anneleri Kayla bnt. Cefne’ye dayanmaktadır. El-Ezd kabilesine mensup olan büyük babaları Hârise b. Sâ‘lebe b. ‘Amr b. ‘Amir’dir. El-Ezd kabilesi Gassanilere

⁶⁰İbnu’l-Esîr İzzuddîn b. Ebi’l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, (Beyrût: Dâru İbni Hazm, 2012), 268-269; İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi’s-sahâbe*, thk. Alî Muhammed el-Becâvî (Beyrût: Dâru’l-Cîl, 1992), 2/42; Ebû’l-Ferec el-İsfahânî, *Kitâbu’l-egânî*, (Kâhire: Dâru’l-Kutubi’l-Mısriyye, 1950), 4/134; Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî (Mısır: el-Matbaatu’r-Rahmaniye, 1929), Yazarın Ön Sözü; Hâldûn el-Kenânî, *Hassân b. Sâbit*, (Dimeşk: Mektebetu ‘Urfe, 1943), 3; Abdullah Enîs et-Tıba’, *Şâ‘iru’n-Nebî Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, (Beyrût: Mektebetu’l-Me‘arif, 1955), 8.

⁶¹el-İsfahânî, *Kitâbu’l-egânî*, 4/134-135.

⁶²Dayf, *Târîhu’l-edebî’l-‘Arabî (el-‘asru’l-İslâmî)*, 2/77.

⁶³el-İsfahânî, *Kitâbu’l-egânî*, 4/134-135.

⁶⁴İbnu’l-Esîr, *Usdu’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 269; İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe*, 2/42; Abdullah Enîs et-Tıba’, *Şâ‘iru’n-Nebî Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, 8.

⁶⁵İbnu’l-Esîr, *Usdu’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 269; İbn Kuteybe, *eş-şi’ru ve’ş-şu‘arâ*, thk. ve şrh. Ahmed Muhammed Şakir (Kâhire: Dâru’l-Me‘arif, 1957), 305; Abdullah Enîs et-Tıba’, *Şâ‘iru’n-Nebî Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, 8.

⁶⁶İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe*, 2/42; Hüseyin Elmalı, “Hassân b. Sâbit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/ 399-402.

dayanmaktadır. Nitekim Hassân b. Sâbit'in bu konu hakkında bir beyti de bulunmaktadır.⁶⁷

إِمَّا سَأَلْتُ، فَإِنَّا مَعَشَرٌ نُجِبُ الْأَزْدُ نِسْبَتُنَا، وَالْمَاءُ غَسَّانُ

Nesebimizi sorarsan eğer, biz çok soylu bir kavimiz!

Gassân suyunu içtiğimiz Ezd'e dayanır nesebimiz.

Hassân b. Sâbit'in babası Sâbit b. Munzir, annesi el-Furey'a bnt. Hâlid b. Huneys b. Ka'b b. el-Hazrec'tir.⁶⁸ Annesi İslâm ile müşerref olan Hassân b. Sâbit, bir şiirinde annesinin de ismini zikrederek; “Furey'a'nın oğlu kavminin büyüğü oldu” diyerek kendisini övdüğü nakledilmiştir. Hassân b. Sâbit'in dedeleri ise kendi kabileleri içinde önemli konumlarda yer almışlardır. Evs ve Hazrec arasında meydana gelen “Sümeiha” harbinde dedesi kavmi tarafından hatip olarak görevlendirilmiştir. Nitekim Hassân b. Sâbit, dedesi el-Munzir b. Haram, amcası Hâlid b. Zeyd ve Uhud savaşında şehid olan kardeşi Evs b. Sâbit hakkında bir şiir nazmederek onları şöyle övmüştür:⁶⁹

وَجِدِّي خَطِيبُ النَّاسِ يَوْمَ سُمَيْحَةٍ وَعَمِّي ابْنُ هِنْدٍ مُطْعِمُ الطَّيْرِ خَالِدُ
وَمِنَّا قَتِيلُ الشَّعْبِ أَوْسُ بْنُ ثَابِتٍ شَهِيداً وَأَسْنَى الذِّكْرِ مِنْهُ الْمَشَاهِدُ

Sümeiha savaşında insanların sözcüsüydü dedem.

Amcam ise kuşları doyuran Hind oğlu Hâlid.

eş-Şi'b'te şehit olan Evs b. Sâbit'de bizdendir.

Savaş meydanları onun namını yüceltmıştır.

2.1.2. Doğumu

Hassân b. Sâbit'in bizzat kendisinden rivayet edilen bir haberde şöyle dediği nakledilmiştir: “Ben yedi veya sekiz yaşında bir çocuktum. Yesrib'te (Medine) Yahudilerin bulunduğu bir sarayda, Yahudi topluluğuna hitaben şöyle bir ses işittim:” “Bu gece İncil'de geçen Ahmed'in yıldızı doğdu.” Bu rivayetten anladığımız kadarıyla Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber (s.a.v)'in dünyaya gelişinde yedi veya sekiz yaşında olduğudur.⁷⁰ Bu da takriben m. 562 veya m. 563 yıllarına tekabül etmektedir.⁷¹ Ayrıca

⁶⁷İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 1/9-10; Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, Yazarın önsözü.

⁶⁸İbn Hacer el-'Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, 2/42; İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve's-şu'arâ*, 305; Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî* (el-'asru'l-İslâmî), 2/77; Azize Fevval Bâbetî, *Mu'cemü's-şuarai'l-muhadramin ve'l-Emeviyyin*, (Beyrût: Dâru Sadır, 1998), 102.

⁶⁹Hassân b. Sâbit, *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, thk. Abdullâh Senedeh (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 2006), 76-77; Hassân b. Sâbit, *Şerhu divani Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, şrh. Muhammed el-'Enânî (Mısır: Matba'tu'l-Saadet, 1920), 103-104.

⁷⁰İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 1/167; el-İsfehânî, *Kitâbu'l-egânî*, 4/135.

⁷¹Elmalî, “Hassân b. Sâbit”, 16/399-402.

kaynaklarda Hassân b. Sâbit'in, câhiliye döneminde altmış yıl, İslâmî dönemde de altmış yıl olmak üzere yüz yirmi yıl ömür sürdüğü⁷² ve bundan dolayı da muammerûn⁷³ denilen yaşlılar kategorisinde bulunduğu da rivayet edilmektedir.⁷⁴

2.1.3. Eşleri ve çocukları

Edebiyat ve tarih kaynaklarındaki bilgilere göre, Hassân b. Sâbit üç evlilik yapmıştır. Evlendiği kadınlardan biri, Hz. Muhammed (s.a.v)'in eşlerinden olan Hz. Mâriye'nin kız kardeşi olan Sîrîn adında bir cariyedir. Hassân b. Sâbit, bu nikâh âkdi sayesinde Hz. Peygamber ile bacanak olup, dolaylı yoldan da olsa bir nevi onun akrabası sayılmıştır. Hassân'ın bu evlilikten, kendisi gibi sonradan şair olan Abdurrahman adında bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir.⁷⁵ Bu da aynı zamanda onun tek erkek çocuğu olarak kaynaklarda zikredilmekte ve Hassân'ın şu şiirinden de anlaşılmaktadır;⁷⁶

فَمَنْ لِلْقَوَافِي بَعْدَ حَسَّانَ وَإِبْنِهِ وَمَنْ لِلْمَثَانِي⁷⁷ بَعْدَ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ

“Hassân ve oğlunun ardından, kafiyele kim kaleme alacak!

Zeyd b. Sâbit'ten sonra, Kur'an-ı Kerim'e kim hizmetkâr olacak”!⁷⁸

Hassân b. Sâbit'in bir diğer eşi ise ‘Amra’dır. Hassân b. Sâbit ve ‘Amra birbirlerini her ne kadar çok sevseler de kaynaklarda anlatılanlara göre, dönemin iki büyük kabilelerinden olan Evs kabilesi, Hazrec kabilesinden Mahled b. Sâmit'i esir almıştır. Kendi kabilesine yapılan bu yanlış üzere Hassân b. Sâbit, Evs kabilesini hicvederek bir şiir nazmetmiştir. Bu olay üzerine Evs kabilesinden olan ‘Amra bu duruma çok sinirlenmiş ve o da Hassân b. Sâbit'in dayılarını hedef alarak onları hicvedip kendi kavmini övecek şekilde bir şiir nazmetmiştir. Ailesi söz konusu olunca gözü bir şey görmeyen ve bu konuda çok hassas olan Hassân, ‘Amra'nın onun dayılarına karşı sergilediği bu yakışsız tavır üzerine ondan boşanmıştır.⁷⁹ Hassân b. Sâbit bir diğer evliliğini ise Şa'sa adında bir kadınla yapmıştır. Bu evliliğinden de

⁷²İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 271; İbn Hacer el-'Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, 2/43; el-İsfehânî, *Kitâbu'l-egânî*, 4/135-136; İbn Kuteybe, *eş-şi'ru ve's-şu'arâ*, 305; Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnâvûd, 11. Basım (Beyrût: Müessesetu'r-Risâle, 1996), 2/512.

⁷³Muammerûn: Yüz yıldan fazla yaşamış kimselere denir.

⁷⁴Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî* (el-'asru'l-İslâmî), 2/77.

⁷⁵İbn Kuteybe, *eş-şi'ru ve's-şu'arâ*, 307.

⁷⁶Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 2008), 78; Hassân b. Sâbit, *Divânu Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, thk. Abdullâh Senedeh, 47.

⁷⁷el-Mesânî: Kur'an-ı Kerim'in isimlerinden biridir.

⁷⁸Hasan Taşdelen, *Hassân b. Sâbit (r.a) Hayatı ve Sanatı* (Bursa: Emin Yayınları, 2010), 43.

⁷⁹Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 160; Taşdelen, *Hassân b. Sâbit (r.a) Hayatı ve Sanatı*, 46.

Ümmü Firas adında bir kız çocuğu dünya gelmiştir.⁸⁰ Hassân b. Sâbit'in şair olan bir kızı olduğu da kaynaklarda zikredilmektedir. Öyleki Hassân, bir gün şiir terennüm ettiği esnada birden duraksamış ve devamını getirememiştir. Bu duruma şahit olan kızı babasına; “eğer uygun görürsen bu şiiri ben tamamlayayım” diyerek ondan izin istemiştir. Hassân b. Sâbit de kızının bu isteğini geri çevirmemiştir. Hassân b. Sâbit, kendisinin devamını getiremediği şiirini tamamlayan kızına; “vallahı sen yaşadığın müddetçe ben artık şiir terennüm edemem” diyerek kızının şairliğini övmüştür. Kızı ise babasına olan saygısının bir gereği olarak şu cevabı vermiştir: “Bilakis ben, sen yaşadığın sürece sana saygısızlık edip şiir söylemem.”⁸¹

2.1.4. Bedensel özellikleri

Hassân b. Sâbit'in görünüşü hakkında kaynaklarda pek bir bilgiye rastlanmamaktadır. Lâkin onun hakkında kaynaklarda şöyle bir özelliğinden bahsedilmektedir. Hassân b. Sâbit'in alnını kapatacak kadar uzun kahkülleri olduğu ayrıca dilinin de çok uzun olduğu anlatılmaktadır. Nitekim bir defasında diliyle övünerek burnuna kadar uzatıp şöyle demiştir: “Yemin olsun ki dilimi saçlarıma kadar uzatsam kıllarımı keser, taşın üzerine bıraksam taşı kırıp parçalara böler.” Yine bir defasında dilini kastederek Hz. Peygamber'e; “Ya Resulallah Busrâ ve San'â arasında bunun kadar beni sevindirip böylesine mutlu edecek başka bir şey yoktur.” Diyerek şu şiiri okumaya başlamıştır:⁸²

لِسَانِي صَارَ لَا غَيْبَ فِيهِ وَبَحْرِي لَا تُكْرِهُهُ الدَّلَاءُ⁸³

“Dilim, kusuru olmayan keskin bir kılıçtır.

Ve şiirim kovaların bulandıramadığı deniz gibidir.”

Ayrıca çene üzerindeki sakalını ve bıyıklarını kına ile kırmızıya boyayan Hassân b. Sâbit, kendisine neden böyle bir şey yaptın diye sual edilince; “Ağzı kan ile kırmızıya boyanan bir aslana benzemek için” diye cevap vermiştir.⁸⁴

2.1.5. Kişiliği

Hassân b. Sâbit, her ne kadar hayatının büyük bir bölümünü Yesrib (Medine)'de geçirmişse de, belli bir zaman diliminde de Gassani sarayında yaşamına devam etmiştir. Medine , her ne kadar Mekke şehri gibi kabile kültürü ve asabiyet duygularının hakim

⁸⁰Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî , “dip. 3” 38.

⁸¹İbn Kuteybe, *eş-şi'ru ve's-su'arâ*, 307.

⁸²İbn Kuteybe, *eş-şi'ru ve's-su'arâ*, 305.

⁸³Hassân b. Sâbit, *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, thk. Abdullâh Senedeh, 16.

⁸⁴el-İsfahânî, *Kitâbu'l-egânî*, 4/136.

olduğu bir şehir hüviyetinde olsa da, fakat günlük ihtiyaçlar ile giyim kuşamın yanı sıra sosyal ve ekonomik alanlarda ise yaşantılarını şehir hayatına göre idame etmişlerdir. Hassân b. Sâbit'in kendi ölümünden sonrası için ailesini düşünmesi ayrıca oğlu Abdurrahman'ın da kendi oğlu 'Ubeyd için istekleri olması üzerine, Hassân b. Sâbit torununu kastederek vefatının ardından bırakacağı mallar ile ilgili bir şiir nazmetmiştir. Aşağıda zikredeceğimiz bu şiirden de anlayacağımız üzere Hassân b. Sâbit, maddi anlamda rahat bir yaşam sürmüştür.⁸⁵

ابْلَغْ عُبَيْدًا بِأَيِّ قَدْ تَرَكَتْ لَهُ مِنْ خَيْرِ مَا يَتْرُكُ الْآبَاءُ لِلْوَلَدِ
الدَّارُ وَاسِطَةً وَالنَّخْلُ شَارِعَةً وَالْبَيْضُ يَرْفُلُنَ فِي الْقَسِيِّ كَالْبَرَدِ⁸⁶

'Ubeyd'e⁸⁷ ulaştır! Onun için miras bıraktım ben.

Babaların çocuğuna miras olarak bırakacağı en hayırlı şeyden.

Ev geniş, hurma ağaçları saf saf dizilmiş.

"Kas"⁸⁸ elbisesini yerlerde sürüyen dolu gibi beyaz kadınlar.

Hassân b. Sâbit'in İslâm'dan önce dünyaya gelmesi hasebiyle o dönemde yaşamış bir çok insan gibi o da câhiliye döneminin izlerini taşımış ve o dönemin kültürüne göre yetişmiştir. O dönemin başlıca kötü alışkanlıklarından biri de hiç şüphesiz insanların içkiye çok fazla meyletmiş olmasıdır. Fakat câhiliye bölümünde de bahsedildiği üzere iyi alışkanlıkları da mevcut idi. Bunların başında da Arap toplumunun büyük bir kısmında görüldüğü gibi onun çok cömert bir kişiliğe sahip olması gelmektedir. Nitekim İslâm öncesi dönemde Hassân b. Sâbit'in içkiye meylinin olduğu, fakat bunun yanında çok cömert bir kişiliğe sahip olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Hassân b. Sâbit'in bu iki tür alışkanlığını gösteren şöyle bir olay anlatılır: Hassân b. Sâbit, Şam'da olduğu bir dönemde A'sa b. Bekr b. Vâil ile meyhanede oldukları bir gece içkiyi fazla kaçırmış ve akabinde sarhoşluğun etkisiyle olduğu yere yığılıp kalmıştır. Arkadaşı A'sa meyhaneciye; "içki parasını vermemek için uyku numarası yapıyor" demiştir. Hassân b. Sâbit o esnada yarı uykulu halde bu sözleri işitince, kendisine cimrilik vasfının yakıştırılmasına üzüldü ve sinirlenmiş ve A'sa'nın uyuduğu esnada kalkıp ona hissettirmeden meyhanedeki bütün içkileri satın almış ve hepsini yere

⁸⁵Dursun Hazer, *Hiz. Peygamber (s.a.v)'in Şairleri* (Ankara: Hitit Kitap Yayınevi, 2008), 53.

⁸⁶Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 106.

⁸⁷Şiirde zikredilen عُبَيْد Hassân b. Sâbit'in torunudur.

⁸⁸Kas: Mısır'ın Kas denilen bölgesinden gelen ipek ve keten karışımı elbise. "bk." Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 101.

dökmüştür. O esnada A‘şa’nın ayağı ıslanıp uyanınca durumu fark edip Hassân b. Sâbit’ten özür dilemiştir.⁸⁹

Câhiliye döneminde diğer bütün insanlar gibi Hassân b. Sâbit de içki içmiş ve şiirlerinde bu yönde tasvirler yapmıştır. Fakat İslâm ile müşerref olduktan sonra, İslâm’ın getirdiği kaidelere uyup, emir ve nehiyelerini gözetecek bir hayat sürmüştür. Dolayısıyla müslüman olduktan sonra bir daha içkiyi ağzına götürmemiştir. Nitekim İslâmi dönemde içki içmediğini kaynaklarda geçen şu olayla tasdikleyebiliriz: Hassân b. Sâbit bir gün kavminden birkaç gencin içki içtiğini görünce onlara kızmıştır. Bunun üzerine onlar da Hassân b. Sâbit’e; biz içkiyi senden gördük ve şiirinden öğrendik diyerek, Hassân b. Sâbit’in kendilerini bu duruma teşvik ettiğini ifade eden şu şiiriyle karşılık vermişlerdir:⁹⁰

ونشربها فتتركنا ملوكاً وأسداً ما ينهنها اللقاءُ

“Biz içki içeriz. O içki bizi kral ve aslan kılar. Savaş bile bizi ondan alıkoyamaz.”

Hassân b. Sâbit de onlara; bu benim câhiliye devrinde zikrettiğim bir sözdür. Vallahi İslâm ile tanışıp ona teslim olduktan sonra bir damla içki ağzıma sürmedim diyerek karşılık vermiştir.⁹¹

Zehebî’nin, kendi eserinde ibnu’l-Kelbî’den rivayet ettiğine göre, Hassân b. Sâbit diliyle cesur bir kişiliğe sahip olup daha sonra kendisine bir illetin isabet etmesiyle birlikte,⁹² korkak bir kişiliğe dönüşmüştür.⁹³ Buna binaen de onun korkak oluşuna delil olarak da şöyle bir olay anlatılmaktadır: Hz. Peygamber, Medine’yi kuşatan İslâm düşmanlarına karşı yapılacak olan Hendek savaşından önce ailesindeki kadınları, Medine’de en güvenilir yer olarak öne çıkan Hassân b. Sâbit’in sarayına yerleştirip, Hassân’ı da bir nevi onları korumak adına yanlarında bırakmıştır. Savaşın sürdüğü esnada Yahudilerden biri Hassân’ın sarayının etrafında dolanıp içeriye girmek adına bir fırsat kollamıştır. Bunu gören Safiyye bnt. Abdilmuttalib, Hassân’a; “*Git şu adamı yere ser ve onun içeriye girmesine engel ol!*” deyince, Hassânda “*Ey Abdilmuttalibin kerîmesi, sen de çok iyi biliyorsun ki bu benim uzman olduğum bir alan değil!*” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Safiyye bnt. Abdilmuttalib, eline bir odun parçası alıp o

⁸⁹el-İsfahânî, *Kitâbu’l-egânî*, 4/167-168; Mehmet Türkmen, “Hassân b. Sâbit el-Ensârî”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (Ocak 1985), 408.

⁹⁰Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetu’l-edeb*, thk. ‘Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kâhire: Mektebetu’l-Hâncî, 1996), 9/234-235; Hassân b. Sâbit, *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, thk. Abdullâh Senedeh, 14; Hazer, *Hz. Peygamber (s.a.v)’in Şairleri*, 55.

⁹¹El-Bağdâdî, *Hizânetu’l-edeb*, 9/235.

⁹²Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, 2/521.

⁹³Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, 2/521; İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe*, 2/42.

Yahudi'yi yere sermiştir. Hassân'a; *"Onu yerden kaldır!"* deyince, bu kez de Hassân b. Sâbit, *"buna hiç gerek yok"* diyerek karşılık vermiştir.⁹⁴

Kaynaklarda birçok yerde bu olay anlatılmakta ve bundan dolayı Hassân b. Sâbit'e korkaklık sıfatı atfedilmektedir. Lâkin Hassân b. Sâbit ile ilgili bir başka rivayet ise kendisinin çok ileri yaşta müslüman olması ve yaşadığı bir olay üzerine bir kolu "hayat damarının" kesilmesi sonucu işlevsiz hale gelmiştir. Bundan dolayı da bu tür kavgavari, adam öldürme ve savaş gibi olaylardan geri durması geçerli bir mazeret olarak görülmektedir.⁹⁵ Ayrıca Zehebî *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* adlı eserinde, Hassân b. Sâbit'in gerek bedeniyle gerekse diliyle Hz. Peygamber ile birlikte savaştığını ve gazvelere katıldığını zikretmektedir.⁹⁶ Öyle ki Hz. Peygamber ve savaşa katılan müslümanlar, savaşlardan döndükleri zaman savaş ganimetlerini, her ne kadar savaşa katılamasa da Hassân b. Sâbit'le de paylaşmışlardır. Söz konusu bu durum, onun şiirleriyle İslâmı savunmasının bir nevi cihad sayıldığıнын bir nişanesi olarak görülmektedir.⁹⁷ Diliyle İslâm'ı savunan bir şair olarak ünlenen Hassân b. Sâbit, şiirlerinin ne denli etkili olabileceğini ise bir şiirinde şöyle zikretmiştir:⁹⁸

لَقَدْ عَلِمْتُ بَنُو النَّجَارِ أَنِّي أَدُودُ عَنِ الْعَشِيرَةِ بِالْحُصَامِ
وَقَدْ أَبْقَيْتُ فِي سَهْمِ غُلُوبٍ إِلَى يَوْمِ التَّغَايُنِ وَالْخِصَامِ

"Neccâröğulları keskin kılıcımın aşiretimin savunduğunu bilir.

Ben ki kıyamet gününe dek nice izler bıraktım aşiretimde"

Bunun yanı sıra Kureyş kabilesinin şairleri Hz. Peygamber'i hicvetmeye kalkışınca, Allah Resulü onlara karşılık vermesi için Hassân b. Sâbit'i görevlendirmiştir. Fakat Hz. Peygamber, Hassân'ın karşısındaki kişilerin uzaktan kendi akrabası sayılmasından dolayı bu konuda biraz temkinli davranmıştır. Lâkin Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber'in şüphelerini şu sözlerle gidermiştir: *"Ya Resulallah! Sen hiç endişelenme! Vallahi ben seni bu konuda en güzel şekilde savunacağım."* Bu sözlerden sonra Hassân, Hz. Peygamber'in emri üzere Hz. Ebûbekir ile istişarede bulunmuş ve

⁹⁴İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 270; İbn Hacer el-'Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, 2/43; el-İsfahânî, *Kitâbu'l-egânî*, 4/164-165; Bu konuyla ilgili başka bir kaynakta ise Hz. Peygamber, hanımlarını yanlarında bulunan Safiyye bnt. Abdilmuttalib ile birlikte Uhud savaşından önce Hassân b. Sâbit'in sarayına yerleştirmiştir. Müslümanların bulunmamasını fırsat bilen müşrikler Hassân'ın sarayını basmışlardır. "bk." Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, 2/521-522.

⁹⁵Elmalî, "Hassân b. Sâbit", 16/399-402.

⁹⁶Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, 2/518.

⁹⁷Hazer, *Hz. Peygamber (s.a.v)'in Şairleri*, 57.

⁹⁸Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî , 283; Hassân b. Sâbit, *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, thk. Abdullâh Senedeh, 263-264.

ardından keskin diliyle müşrikleri hicvedip Hz. Peygamber'i savunmuştur.⁹⁹ Bu olaya bakıldığında Hassân b. Sâbit'in söylenenlerin aksine cesur olduğu, kendinden emin olduğu ve korkak olmadığı söylenebilir. Bu kadar cesurca hiciv yapabilen bir şair, korkak bir kişiliğe sahip ise hasmı olan şairler tarafından bu yönüyle çok rahatlıkla hicvedilebilir. Fakat kaynaklarda böyle bir duruma rastlanmamaktadır. Dolayısıyla Hassân b. Sâbit'in, Hz. Peygamber'e olan yakınlığından dolayı kendisini çekemeyenlerin bazı olaylara istinaden onu korkaklıkla nitelendirmiş olmaları pek tabii mümkün gözükmemektedir.¹⁰⁰

Hassân b. Sâbit'in bir başka karakteristik özelliklerinden biri de hem gereğinden fazla hassas bir yapıya sahip olması hem de çok çabuk sinirleniyor olmasıdır. Öyle ki sinirlendiği vakit bu hali cildinin dış yüzeyine de yansıyormuş.¹⁰¹

2.1.6. Hassân b. Sâbit'in İslâm ile tanışması

Hassân b. Sâbit'in tam olarak hangi tarihte müslüman olduğu bilenmemekle beraber,¹⁰² kaynaklarda onun ikinci Akabe biatında müslüman olduğu zikredilmektedir. Hassân b. Sâbit müslüman olduktan sonra, Müslümanlar güçlü bir şair kazanmışlardır. Hicretten sonra İslâm devletinin getirmiş olduğu yenilikler ve Hassân'ın da İslâmiyeti kabul edip bu yenilik ve güzellikler ile tanışması onun gelecekteki hayatı ve bu dönemden sonra nazmedeceği şiirler üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Nitekim Hassân b. Sâbit, câhiliye döneminde daha çok şarap tasvirleri üzerine şiirler nazmederken, müslüman olduktan sonra bu şiir temasından vazgeçerek farklı bir metod uygulamış, bundan sonraki hayatında şiirleriyle hem İslâm'ı savunmuş, hem de İslâm Peygamber'i Hz. Muhammed (s.a.v)'i övgü dolu sözlerle methetmiştir. Böylece kendi medih şiirlerine de farklı bir boyut kazandırmıştır.¹⁰³

2.1.7. İfk hadisesinde Hassân b. Sâbit'in Hz. Âişe'yi suçlu görmesi

Hassân b. Sâbit, 628 yılında Hz. Âişe (r.anha)'ya atılan bir iftira sonucu vuku' bulan ifk hadisesinde¹⁰⁴, Hz. Âişe'ye karşı bir tavır sergilemiş ve bir bakıma onu suçlu telakki etmiştir. Fakat daha sonra bu konu ile ilgili olarak Allah (c.c.)'dan gelen vahiyle

⁹⁹Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî* (el-'asru'l-İslâmî), 2/78; Türkmen, "Hassân b. Sâbit el-Ensârî", 409.

¹⁰⁰Elmalî, "Hassân b. Sâbit", 16/399-402.

¹⁰¹Abdurrahman Özdemir, "Peygamber Şairi Hassân b. Sâbit ve Divanı", *İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 1/4 (Aralık 2004), 209.

¹⁰²Süleyman Tülücü, "Hassân b. Sâbit", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (Aralık 2009), 159.

¹⁰³Elmalî, "Hassân b. Sâbit", 16/399-402.

¹⁰⁴İfk hadisesi: İfk "iftira, en kötü ve en çirkin demektir." İfk hadisesi Hz. Âişe'ye atılan bir iftira sonucu vuku' bulmuştur. "bk." Mustafa Fayda, "İfk Hadisesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/507-509.

birlikte Hz. Âişe temize çıkıp aklanmıştır. Hz. Âişe'nin temize çıkmasıyla birlikte, içlerinde Hassân b. Sâbit'inde bulunduğu gruba, Hz.Âişe'ye haksız yere iftira attıkları gerekçesiyle¹⁰⁵ “Kazf haddi”¹⁰⁶ uygulanmıştır. Hassân b. Sâbit de hemen bu durumu düzeltmek adına Hz. Âişe'den kendisini affetmesini isteyerek, ona özür mahiyetinde şöyle bir şiir nazmetmiştir.¹⁰⁷

حَصَانٌ رَزَانٌ مَا تُزْنُ بِرِيَّةٍ وَتُصِجُّ عَرْنَى مِنْ أَحْوَمِ الْعَوَافِلِ
حَلِيلَةُ خَيْرِ النَّاسِ دِينًا وَمَنْصَبًا نَبِيِّ الْهُدَى وَالْمَكْرُمَاتِ الْفَوَاضِلِ
مُهَذَّبَةٌ قَدْ طَيَّبَ اللَّهُ خِيَمَهَا وَطَهَّرَهَا مِنْ كُلِّ سُوءٍ وَبَاطِلِ

“İffetli ve ağır başlıdır O, ona atılan iftiranın yoktur bir önemi.

Açtır kendisi, fakat gafil insanların etiyle beslenip çekiştirmez kimseyi.”

“Din ve makam yönünden, insanların en şereflişinin eşi,

Fazilet ve ve asalet sahibi, ve hidayet Peygamber'inin güzidesi.”

“Ahlaklı ve edeplidir, güzel yarattı O'nu Yaradan.

Temize çıkardı O'nu, her türlü kötülük ve yalanlardan.”¹⁰⁸

Hassan b. Sâbit bu şiiri Hz. Âişe'ye okununca, Hz. Âişe onu affetmiştir. Lâkin şiirde geçen; *“Açtır kendisi fakat gafil insanların etiyle beslenip çekiştirmez kimseyi”* sözü üzerine Hz. Âişe, onu eleştirip kırılganlığını dile getirerek ona; fakat Hassân! *“Sen onların etiyle beslendin ve namuslu insanlara iftira atmaktan geri durmadın!”* demiştir.¹⁰⁹ Tabi daha sonra Hz. Âişe'nin yanında Hassân b. Sâbit'e hakaret edildiği zaman, Hz. Âişe etrafındakileri uyarmış ve onların söylemlerinin yanlış olduğunu beyan etmiştir. Hz. Âişe'nin yanındakiler ise ona; *“neden onu koruyorsun o sana iftira atmış ve seni ayıplamıştı!”* diyerek şaşkınlıklarını dile getirmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Âişe, Hassân b. Sâbit'in aşağıda zikredeceğimiz şiirini söyleyerek; *“çünkü o, Hz. Muhammed (s.a.v)'i hicvedenlere karşı onu müdafaa etmiştir.”¹¹⁰*

¹⁰⁵Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî , 235.

¹⁰⁶Kazf: Sözlükte; “iftira atmak, suçlamak” anlamlarına gelmektedir. Fıkıhta ise “had” cezasının uygulanmasını vecibe kılan suçlardan sayılıp, “temiz olan birine zina ithamında bulunmak” diye tanımlanmaktadır. “bk.” Hamza Aktan, “Kazf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/148-149.

¹⁰⁷Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî , 235; Hassân b. Sâbit, *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, thk. Abdullâh Senedeh, 202-203.

¹⁰⁸Hazer, *Hz. Peygamber (s.a.v)'in Şairleri*, 61.

¹⁰⁹Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîh-i müslim*, (Beyrût; Dâru'l-kutubu'l-'ilmiye, 2011), “Fedâilu's-sahâbe”, 34 (No. 2488); Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî , 236.

¹¹⁰Müslim, “Fedâilu's-Sahâbe”, 34 (No. 2488); el-İsfehânî, *Kitâbu'l-egânî*, 4/163.

هَجَوْتُ مُحَمَّدًا فَأَجَبْتُ عَنْهُ وَعِنْدَ اللَّهِ فِي ذَلِكَ الْجَزَاءُ¹¹¹

Hiz. Muhammed'i hicvettin, onun yerine karşılık verdim ben.

Umulur ki Allah katında bir sevap elde ederim ben.

Tabi Hassân b. Sâbit, bu durumdan dolayı her ne kadar üzgün ve pişman olup Hz. Âişe'den özür dilese de ifk hadisesinde takındığı tavır ve ön yargısından dolayı Müslümanlar tarafından dışlanmıştı. Öyle ki bir gün İbnu Âbbas arkadaşlarıyla sohbet ortamındayken Hassân b. Sâbit'i uzaktan görür ve arkadaşlarına Hassân geldi der. İbnu Âbbas'ın yanındakiler de Hassân b. Sâbit'in geldiğini duyunca onun için “mel'ûn” ifadesini kullanmışlardır. Bunun üzerine İbnu Âbbas; “*hayır vallahi o lanetlenmiş değildir. Bilakis O, Hiz. Peygamber'e eliyle ve diliyle yardım edip onu savunmuştur*” diyerek Hassân b. Sâbit'i müdafaa etmiştir.¹¹²

2.1.8. Hiz. Peygamber'in vefatını karşılaması

Hiz. Peygamber vefat ettiğinde, Hassân b. Sâbit takriben 70 veya 71 yaşlarında ihtiyar bir sahabiydi. Hiz. Peygamber'in vefatıyla bütün Müslümanlar yıkılmış, bu durumu kabullenmekte zorlanmışlardır. Hiç şüphesiz bunların içerisinde Peygamber şairi unvanıyla ünlenen Hassân b. Sâbit de vardır. Hassân b. Sâbit, Hiz. Peygamber ile yaşamış, kendisine şiirler nazmetmiş ve şiirleri ile onun davası için mücadele edip İslâm'ın şiarını yüceltmiş ve Müslümanları savunmuştur. Fakat Hiz. Peygamber dâr-ı bekâyâ irtihal edince, Hassân b. Sâbit, kendisini koruyan, gözeten, şahsına ve şiirlerine ehemmiyet gösteren bir zatı kaybetmesinin ardından ihtiyarlığın getirmiş olduğu sıkıntılı durumlar ve zamanla görme kaybı yaşaması sebebiyle bir nevi kendi köşesine çekilmiş ve yalnızlığı tercih etmiştir.¹¹³

Hassân'ın yaşadığı bu zorlu süreçler onun artık şiirlerinden de uzaklaşmasına neden olsa da o yine şiirlerini söylemeye devam etmiştir. Fakat Hiz. Peygamber'in vefatıyla birlikte, Hassân'ın etrafında şiirlerine kıymet gösterecek kimse kalmamıştır. Nitekim Hassân, Hiz. Ömer döneminde bir gün Hiz. Peygamber'in mescidine gelmiş ve şiir söylemeye başlamıştır. Bu olay üzerine Hiz. Ömer gelip Hassân b. Sâbit'e; mescitte şiir söylememesi gerektiğini ifade ederek onu şiddetli bir şekilde ikaz etmiştir. Bunun üzerine Hassân da Hiz. Ömer'e şöyle cevap vermiştir; “Ya Ömer! Sen de iyi hatırlarsın ki ben bu mescitte insanların en şereflişine şiir okuduğum vakit o bana karışmaz, beni

¹¹¹Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî , 41.

¹¹²el-İsfahânî, *Kitâbu 'l-egânî*, 4/146.

¹¹³Elmalî, “Hassân b. Sâbit”, 16/399-402; Taşdelen, *Hassân b. Sâbit (r.a) Hayatı ve Sanatı*, 73.

dinler ve şiirime de kıymet verirdi.”¹¹⁴ Hassân b. Sâbit bu sözlerinin ardından mescitte bulunan sahabelerden Ebû Hüreyre’ye yönelerek; Ey Ebû Hüreyre! Sen Hz. Peygamber’in benim için söylediği; “*Allahım sen Hassân’a, Ruhu’l Kudüs ile yardımda bulun*” sözlerini işittin mi? Hz. Ebû Hüreyrede; “*Vallahi doğrudur ben bu sözleri Hz. Peygamber’den işittim*” diye cevap vermiştir.¹¹⁵ Hz. Ömer, Hassân’ın kendisine verdiği bu cevaplardan dolayı susmuş ve onun haklı olduğunu kabul ederek söylediklerinden dolayı geri adım atmıştır.¹¹⁶ Bu olaydan da anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber’in vefatıyla insanların nazarında Hassân b. Sâbit’in şiirlerinin kıymet-i harbiyesi kalmamıştır.

Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber’in vefatından dolayı derin bir üzüntü duymuş ve hem ona olan sevgisini hem de vefatından dolayı duyduğu hüznünü O’na yazdığı mersiyelerle şöyle dile getirmiştir;¹¹⁷

بِأَبِي وَأُمِّي مَن شَهِدْتُ وَفَاتَهُ فِي يَوْمِ الْإِثْنَيْنِ النَّبِيُّ الْمُهْتَدِي
فَظَلَلْتُ بَعْدَ وَفَاتِهِ مُتَبَلِّدًا يَا أَهْفَ نَفْسِي لَيْتَنِي لَمْ أُولَدْ
أَقِيمُ بَعْدَكَ بِالْمَدِينَةِ بَيْنَهُمْ يَا لَيْتَنِي صُبَّحْتُ سَمَّ الْأَسْوَدِ

“Anam babam feda olsun O hidayet peygamberine ki

Pazartesi günü şahit oldum onun vefatına.”

“Onun vefatından sonra dönüştüm bir mecnuna.

Vay başıma gelenlere! Keşke hiç gelmeseydim bu dünyaya.”

“Senden sonra Medine’de onların arasında kalabilir miyim?

Ah! Keşke kara yılanın zehrini içseydim.”

Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber’in vefatından dolayı duyduğu hüznü, onun için nazmettiği bir başka mersiyesinde şöyle dile getirmiştir.¹¹⁸

يُبْكُونَ مَن تَبْكِي السَّمَوَاتُ يَوْمَهُ وَمَن قَدْ بَكَتُهُ الْأَرْضُ فَالْنَّاسُ أَكْمَدُ
وَهَلْ عَدَلْتُ يَوْمًا رَزِيَّةً هَالِكٍ رَزِيَّةً يَوْمَ مَاتَ فِيهِ مُحَمَّدُ
تَقَطَّعَ فِيهِ مُنْزَلُ الْوَحْيِ عَنْهُمْ وَقَدْ كَانَ ذَا نَوْرِ يَغُورُ وَيُنْجِدُ

“O gün göklerin ağladığı kişiye insanlar da ağlıyordu.

¹¹⁴Müslim, “Fedâilu’s-sahâbe”, 34 (No. 2485); el-İsfehânî, *Kitâbu’l-egânî*, 4/144; İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe*, 2/42;

¹¹⁵el-İsfehânî, *Kitâbu’l-egânî*, 4/137.

¹¹⁶Müslim, “Fedâilu’s-sahâbe”, 34 (No. 2485).

¹¹⁷Hassân b. Sâbit, *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, thk. Abdullâh Senedeh, 65.

¹¹⁸Hassân b. Sâbit, *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, thk. Abdullâh Senedeh, 62; Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 93.

Toprak bile onun için hüzne boğulmuştu. İnsanlar ise daha beter durumdaydı.”
“Muhammed (s.a.v)’in vefatının vermiş olduğu keder ile bir başkasının ölümünün
verdiği acı bir olabilir miydi?”

“O gün aralarından ayrılmıştı vahyin kalbi.
O göklere yükselip inen bir nurun sahibiydi.”

2.1.9. Hassân b. Sâbit’in vefatı

Hassân b. Sâbit’in ne zaman vefat ettiğine dair net bir tarih kaynaklarda bulunmamakla birlikte bu konu hakkında birçok ihtilaf vardır. Kaynaklardaki bilgilerle kısa bir hesaplama yapmak gerekirse, daha önce de zikrettiğimiz üzere el-İsfehâni, *Kitâbu’l-egânî* adlı eserinde, Hassân b. Sâbit’in altmış yılı câhiliye ve altmış yılı da İslâm döneminde olmak üzere yaklaşık yüz yirmi yıl yaşadığını belirtmiştir.¹¹⁹ Bir başka rivayette ise Hassân, Hz. Peygamber doğduğu zaman kendisinin “yedi veya sekiz yaşlarında” olduğunu söylemiştir.¹²⁰ Dolayısıyla Hassân b. Sâbit’in m.562 veya m.563 yıllarında doğduğu varsayıldığında¹²¹ el-İsfehâni’nin Hassân b. Sâbit’in yüz yirmi yıl yaşadığını belirten ifadesi de göz önünde bulundurulduğunda Hassân b. Sâbit’in vefatı m.682 veya m.683 yıllarına tekabül etmektedir. Lâkin el-‘Askâlâni kendi eserinde Hassân b. Sâbit’in vefatı ile ilgili vermiş olduğu bilgiler anlatılan durumun zıddı niteliğindedir. Zira onun kitabında yer verilen bilgilere göre bir takım rivayetler, Hassân b. Sâbit’in vefat tarihi ile ilgili genel itibariyle üç tarih üzerinde durmuştur. Bu tarihler de h. 40, h. 50 ve h. 54’tür.¹²² Hassân b. Sâbit’in oğlu Abdurrahman’dan, babasının vefatıyla ilgili nakledilen bilgiler, el-‘Askâlâni’nin verdiği bilgilerle birebir uyuşmaktadır. Abdurrahmân b. Hassân b. Sâbit’in vermiş olduğu bilgiye göre, babası Hassân yüz dört yıl yaşamış ve Hassân’ın babası ile dedesi de yüz dört yıl yaşamıştır.. Ayrıca kendisinin de onlar gibi yüz dört yıl yaşayacağını düşünerek insanlar arasında böbürlenerek dolaştığı da anlatılmıştır.¹²³

Bütün bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, her ne kadar kaynaklarda farklı tarihler zikredilmiş olsa da net olan bir şey var ki o da Hassân b. Sâbit’in vefat tarihinin kesin olarak bilinmemesidir.

¹¹⁹el-İsfehâni, *Kitâbu’l-egânî*, 4/135-136.

¹²⁰İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 1/167; el-İsfehâni, *Kitâbu’l-egânî*, 4/135.

¹²¹Elmalî, “Hassân b. Sâbit”, 16/399-402.

¹²²İbn Hacer el-‘Askâlâni, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe*, 2/43.

¹²³Taşdelen, *Hassân b. Sâbit (r.a) Hayatı ve Sanatı*, 92-93.

2.1.10. Şairliği

Hassân b. Sâbit, şairlik yeteneğini câhiliye döneminde sergilemeye başlayan ve günden güne şöhreti yayılan, bunun yanında İslâm ile müşerref olduktan sonra İslam ve Peygamber şairliği unvanını alan muhadramûn şairlerindendir.¹²⁴

Hassân b. Sâbit, henüz genç yaşlardayken şairlik yeteneğini toplum nezdinde fark ettirmiş ve o dönemde Gassâni saraylarında kendini, melikleri metheden şiirler nazmederken bulmuştur.¹²⁵ Bunun karşılığında hem karşı taraftan övgüler almış hem de maddi olarak da ödüllendirilmiştir. Gassâni saraylarında melikleri metheden şiirler söyleyip bunun karşılığında ödüllendirilmenin hiç kolay olmadığı aşıkardır. Bu yüzden Hassân b. Sâbit'in bu saraylarda şiirler söylemesi ve başarılı kabul edilmesi onun bu konuda imtiyazlı olduğunun bir göstergesidir. Gassâni saraylarına bu kadar kolay ulaşabilme konusunda, Hassân b. Sâbit'i diğer şairlerden ayıran özelliklerden biri de Gassâni'lerle olan akrabalık ilişkileri olmuştur.¹²⁶

Hassân b. Sâbit, İslam öncesi dönemde Ukaz panayırında düzenlenen şiir organizasyonlarına katılmış ve şiirleriyle dönemin güçlü şairleri ile boy ölçüşmüştür. Kaynaklarda bu şiir yarışmalarıyla ilgili zikredilen bilgilere göre, Hassân b. Sâbit, rakipleri olan Â'sa ve dönemin güçlü kadın şairlerinden Hansâ'ya karşı rekabet etmiştir. Nâbiğa'nın hakem olduğu bu müsabakada üçüncü olan Hassân b. Sâbit, bu durum üzerine Nâbiğa'ya itiraz etmiş ve ona; “Ben senden ve ailenden de daha iyi şairim” demiştir.¹²⁷

Abdulaziz el-Cevherî'nin Ebû 'Ubeyde'den naklettiğine göre; “Araplar, Yesrib ehli arasında Hassân b. Sâbit'e, en yetenekli şair unvanı verme konusunda ittifak etmişlerdir.”¹²⁸ 'Asmai'nin anlattığı bir olaya göre, Hassân b. Sâbit, Hâris b. Avf'ı hicvetmiştir. Bunun üzerine Hâris, Hz. Peygamber'e gelerek Hassân'ı şikayet etmiş ve “Ya Resulallah beni onun şerrinden kurtar diyerek ondan yardım talebinde bulunmuştur.” Ardından Hassân b. Sâbit'in şiirlerini kast ederek; “denize karışsa onu harmanlar” demiştir. Hassân b. Sâbit'in şiirleri için söylenen bu söz, bir bakıma onun ne denli güçlü bir şair olduğunu ortaya koymuştur.¹²⁹ 'Asmai'nin naklettiği bu olay, Arapların Hassân'ı neden “en yetenekli şair” olarak seçtiklerini destekleyecek niteliktedir.

¹²⁴el-İsfehânî, *Kitâbu'l-egânî*, 4/136.

¹²⁵İbn Kuteybe, *eş-şi'ru ve's-su'arâ*, 305.

¹²⁶Elmalî, “Hassân b. Sâbit”, 16/399-402; Taşdelen, *Hassân b. Sâbit (r.a) Hayatı ve Sanatı*, 52.

¹²⁷Elmalî, “Hassân b. Sâbit”, 16/399-402.

¹²⁸el-İsfehânî, *Kitâbu'l-egânî*, 4/136-137.

¹²⁹el-İsfehânî, *Kitâbu'l-egânî*, 4/154.

Hassân b. Sâbit'in şiir yeteneğinin yanında, bazı kesimler Hassân'nın İslam ile tanışmasının ardından şiirinin zayıfladığını söylemişlerdir. 'Asmai bu konu hakkında şöyle demiştir: *"Şiir zor ve sıkıntılıdır, onun kapısı da şerdir. Eğer şiir, hayrın içinde yer alırsa zayıflar."* 'Asmai sözlerine devam ederek bu kez Hassân b. Sâbit'in şiiriyle ilgili şöyle demiştir: *"Hassân, câhiliye döneminin üstadlarındandır. Fakat İslâm geldikten sonra onun şiiri değer kaybetmiştir."*¹³⁰ Hassân b. Sâbit'e nispet edilen bu eleştiri, toplum nezdinde değişkenlik göstermektedir. Zira Hassân b. Sâbit, İslam geldikten sonra şiirlerini İslâmî döneme göre şekillendirmiş ve İslam'ı müdafaa edip Hz. Peygamber'i överek şair'un-Nebi unvanını elde etmiştir. Bütün bunları göz önüne aldığımızda bizce Hassân b. Sâbit'in şiirleri İslâm ile birlikte daha fazla değer görmüştür.

Son olarak şunu da eklemek gerekir ki Hassân b. Sâbit, yaşadığı dönem boyunca, câhiliye dönemi şairliği, İslâm dönemi şairliği ve Peygamber şairliği unvanlarına sahip olmuştur.¹³¹

2.2. Abdullâh b. Revâha'nın Hayatı

2.2.1. İsmi, nesebi ve künyesi

Tam adı Abdullâh b. Revâha b. Sa'lebe b. İmri'i'l-Kays b. 'Amr b. İmri'i'l-Kays el-Ekber b. Mâliku'l-Eğr b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazreci'l-Ensâriyi'l-Hazrecî şeklindedir.¹³² Kaynaklarda kendisine Ebû Muhammed ve Ebû Revâha künyelerinin verildiği ve genel itibariyle bu iki künye ile ona hitap edildiği bilgisi yer almaktadır. Ayrıca bu iki künyesi kadar yaygın olmasa da Ebû 'Amr künyesi de zikredilmektedir.¹³³ Abdullâh b. Revâha hem anne hem baba tarafından Hazrec kabilesine mensup olup anne tarafından gelen soyu ile baba tarafından gelen soyu birleşmektedir. Dolayısıyla kabile nisbesi olarak el-Hazrecî nisbesini almıştır. Hz. Muhammed (s.a.v)'in sahabeler arasında en çok sevdiği şairlerden biri olan ve Allah Resulü'ne daima sevgisini belirten şiirleri yazması ile tanınan Abdullâh b. Revâha bu yüzden Şairu Resûlillah unvanını elde etmiştir.¹³⁴ İbnu Revâha soyu itibariyle de kavminin en şerefliyelerinden biridir. Validesinin ismi Kebşe bnt. Vakid b. "Amr b. el-

¹³⁰İbn Kuteybe, *eş-şi'ru ve's-şu'arâ*, 305.

¹³¹el-İsfehânî, *Kitâbu'l-egânî*, 4/136.

¹³²İbnu Sa'd, *et-tabakâtu'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 2001), 1/486-487; Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi* (Beyrût: Dâru'l-'Ulûm, 1982), 20-21; İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 666.

¹³³İbnu Sa'd, *Tabakâtu'l-kubrâ*, 1/487; Cemil Sultan, *Abdullâh b. Revâha emîrun şehîdun ve şa'irun 'alâ serîrin min zeheb* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1994), 13.

¹³⁴Sargon Erdem, Hulusi Kılıç, "Abdullâh b. Revâha", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1:129-130.

İtnabe b. ‘Amir b. Zeyd Menat b. Mâlikü’l-Eğr’dir.¹³⁵ Abdullâh b. Revâha’nın dedesi Mâlikü’l-Eğr, kendi zamanında Hazrec kabilesinin efendisi olarak tanınırdı. Ayrıca kaynaklarda anne tarafından dedelerinin tümü kavimlerinin efendileri olduğu söylenmektedir. Abdullâh b. Revâha’nın dedelerinden biri olan ‘Amr b. el-İtnabe de câhiliye devrinin en mükemmel ve en meşhur şairlerinden biri olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla Abdullâh b. Revâha kahramanların soyundan gelip şair ve cesur yiğitlerin torunudur. Annesi ve babasının isimleri dışında kaynaklarda pek bir bilgi bulunmamakla birlikte İslâm’dan önce vefat ettikleri tahmin edilmektedir. Kaynaklarda aynı anne ve babadan tek bir kız kardeşi olduğu zikredilmektedir. O da kıymetli sahâbe efendilerimizden olan Nu‘man b. Beşir’in annesi ‘Amre’dir.¹³⁶ Ayrıca kaynaklarda anneleri bir babaları farklı olan üvey kardeşi Ebü’d- Derdâ’dan da bahsedilmektedir.¹³⁷

2.2.3. Hayatı

Abdullâh b. Revâha câhiliye karanlığının hüküm sürdüğü Yesrib’de bir diğer adıyla Hz. Muhammed (s.a.v)’in Mekke’den hicret ettikten hemen sonra Medine ismini alan yerde doğmuş ve gençliğini orada geçirmiştir. İbnu Revâha, Evs ve Hazrec kabileleri arasında yıllarca süregelen savaşlarda kılıçların ön plana çıktığı, günden güne bozulan gelenek ve göreneklerin, ve buna bağlı olarak toplumun yıprandığı bir dönemde dünyaya gelmiştir. O toplumun bozulmuş gelenek ve göreneklerine maruz kalmış bir şekilde yetişmiştir. Öte yandan kaynaklarda doğum tarihi ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Buna paralel olarak geniş çapta literatür taraması yapılmasına rağmen, Abdullâh b. Revâha’nın câhiliye dönemindeki yaşantısı ile çocukluk ve gençlik yılları hakkında bilgi elde edilememiştir. Nitekim ne zaman doğduğu, çocukluk ve gençlik yıllarını nerede ve nasıl geçirdiği konusu oldukça muğlaktır. Fakat şu kesin olarak bilinmektedir ki, İbnu Revâha reislerin soyundan gelmektedir. Böyle bir soyunun olması, onun her konuda kendisini yetiştirmesi, bilgili bir şahsiyet, şair, kâtip ve iyi bir okuyucu olmasında büyük bir paya sahiptir. Çünkü bu durum reislerin soyundan gelenlerin dışındakiler için pek kolay olmayan bir durumdur.¹³⁸

Abdullâh b. Revâha, Yesrib ve Hicazlı bir şairdir. Kaynaklarda onun mensup olduğu Hazrec kabilesinin Arap kabileleri arasında üstün bir konuma sahip olduğunu görmekteyiz. Abdullâh b. Revâha’nın ailesi mensup oldukları kavmin ileri

¹³⁵Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî’rihi*, 21;

¹³⁶Mustafa Vasfî Katî’, *Abdillâh b. Revâha eş-şâiru’ş-şehîd* (Dımaşk: el-Câmiyetu’s-Sûriyye, Külliyyetu’l-Âdâb, 1958), 5.

¹³⁷Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, 1:231;

¹³⁸Mustafa Vasfî Katî’, *Abdillâh b. Revâha eş-şâiru’ş-şehîd*, 17; Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî’rihi*, 21-22.

gelenlerinden olup muteber ve saygın kişilerdi. Öyle ki İnsanlar arasında meydana gelen husumet ve savaşlarda hakemlik görevi yaparlardı. Nitekim İbnu Revâha'nın dedesi Amr b. İmri'i'l-Kays, Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen ilk ihtilaf sonucu cereyan eden Sümeyr savaşında hakemlik yapmıştır. Bu durum Abdullâh b. Revâha'nın ailesinin kabileler arasındaki konumunun ne kadar yüce olduğunu gösteren örneklerden biri olmuştur.¹³⁹

Kesinliği belli olmayan bir rivayete göre Abdullâh b. Revâha genç yaşta, hicretten on yıl önce (bazı kaynaklarda ise hicretten beş veya altı yıl önce) vukû' bulan Bu'âs savaşına katılmıştır. Kaynaklara baktığımızda Buas harbi, Medine'li Evs ve Hazrec kabileleri arasında yüz yirmi yıl boyunca devam eden, son olarak da Medine-i Münevvere'nin yakınlarında Bu'âs denilen yerde meydana gelen ve kazananı da Evs kabilesi olan bir savaştır. Bu iki kabile arasında yüz yirmi yıl boyunca süregelen husûmet ve aralarındaki düşmanlık Hz. Muhammed (s.a.v)'in Medine-i Münevvere'ye hicret edişinden sonra sona ermiş ve bu düşmanlık yerini dostluğa bırakmıştır.¹⁴⁰

2.2.2. Kişiliği

Abdullâh b. Revâha yiğit bir şair olmasının yanı sıra, İslâm tarihinde de beyaz ve parlak bir sayfadır. İbnu Revâha önemli sahâbelerden olup İslâm uğrunda yapılan savaşlarda komutanlık yapan biri olmuştur. İbnu Revâha; İslâmî öğretilerle yaşamını sürdürmeye çalışan hâkikî bir mümin idi. Aynı zamanda yaşantısıyla ve düşünceleriyle çevresine ve gelecek kuşaklara önemli bir rol model olmuştur. Ayrıca gerek kalem ve kılıç ile gerekse dil ve mızrak ile dinini savunan üstün meziyetlere sahip Müslümanlardan olmuştur. Bütün bunların hepsinde de övgüye mazhar olacak bir çaba ortaya koymuştur. Bununla birlikte Allah katında sadece sabredenlerin elde edebileceği sevap ve mükâfata nâil olanlardan biridir. Abdullâh b. Revâha tıpkı Hassân b. Sâbit gibi câhiliye döneminde yaşayan muhadramûn şairlerden biridir.¹⁴¹

Abdullâh b. Revâha, muhadram bir şair olmasının yanı sıra kavminin yaptığı savaşlarda onların öncülerinden biri haline gelmiştir. İslâm geldikten sonra ise Allah'ı Te'âla ona iman ve hidayeti nasip etmiş, ayrıca kavmi içerisinde bu şerefe nail olan ilk şahsiyetlerden biri olma unvanını kazanmıştır. Daha sonra İslâm için savaşıp mücadele eden cesur ve kahraman askerlerden biri olmuş ve Resulullâh (s.a.v) ile birlikte birçok

¹³⁹Mustafa Vasfî Katî', *Abdullâh b. Revâha eş-şâiru's-şehîd*, 17; Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi*, 22.

¹⁴⁰Asri Çubukcu, "Buâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6:340; Mustafa Vasfî Katî', *Abdullâh b. Revâha eş-şâiru's-şehîd*, 4.

¹⁴¹Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi*, 21.

gazvelere katılıp Mûte savaşında şehid oluncaya kadar da hiçbir savaştan geri durmamıştır. Ve o, savaş meydanlarında cihad ettiği gibi kendi nefsi ile de mücadelede bulunan bir zat olmuştur.¹⁴²

Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dan rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v) bir gün mescitte hutbe irâd ederken Abdullâh b. Revâha geldi ve Allah Resulü'nün oturmaları yönündeki emrini işitti. Bunun üzerine Abdullâh b. Revâha mescidin dışında bir yere oturdu. İki cihan serverinin hutbesi sona erinceye kadar da yerinden bir an olsun deprenmedi. Sahâbeler İbnu Revâha'nın bu vaziyetini görünce durumu Allah Resulü'ne haber verdiler: Ya Resulallah! Abdullâh b. Revâha'nın nerede oturduğunu gördün mü? Hz. Peygamber, İbnu Revâha'nın bu davranışından ve kendisine olan itaatinden dolayı çok mesrur oldu. Akabinde Hz. Peygamber (s.a.v) onun yanına geldi ve ona dua ederek şöyle dedi: "Allah, senin Allah ve Resulüne olan itaat isteğini arttırsın." Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu duasından sonra Abdullâh b. Revâha savaşlarda Hz Muhammed (s.a.v)'in yanında saf tutarak Allah yolunda cihad edip savaşlara ilk katılan ve evine de en son dönen bir şahsiyete bürünmüştür.¹⁴³

Aynı zamanda Abdullâh b. Revâha'nın kişiliğinden bahsederken onun sadece savaş meydanlarında cesur olup kahramanlık gösterdiği ile de yetinemeyiz. Bütün bu özelliklerinin yanı sıra İbnu Revâha çok zeki bir sahâbiydi. Öyle ki kaynaklarda onun zekasını gösteren bir olaydan bahsedilir. İbnu Revâha'nın eşinden sakladığı bir cariyesi vardı. Bir gün Abdullâh b. Revâha bu cariye ile baş başa kaldıkları bir esnada eşi onları görmüş ve ona şöyle demiştir;

-“Sen hür olan hanımın dururken gidip bir cariyeyi seçtin.”

İbn'u Revâha bu durumu inkar edip kabul etmemiştir. Hanımı da ona; “doğru söylediğini iddia ediyorsan, öyleyse bana Kur'an-ı mübinden bir ayet zikret” demiştir. Abdullâh b. Revâha da sanki Kur'an-ı Kerim'den bir ayet okuyormuş gibi şu beyitleri ona okumaya başlamıştır:

شَهِدْتُ بِأَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ النَّارَ مَثْوَى الْكَافِرِينَ

İnanıyorum ki, O'nun sözü haklıdır.

Yine inanıyorum ki

Cehennem, Allah'a iman etmeyen kâfirlerin gideceği yerdir.

¹⁴²Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi*, 21.

¹⁴³İbnu'l-Esir İzzuddîn b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 666; Cemil Sultan, *Abdullâh b. Revâha emîrun şehîdun ve şa'irun 'alâ serîrin min zeheb*, 17; İbrahim Muhammed İbrahim, *Abdullâh b. Revâha hayâtuhu ve şî'ruhu* (Omdurmân: Câmi'atu Omdurmân el-İslâmiyye, Külliyyetu'd-Dirâsâtî'l-'Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 32.

Bu dizeleri duyan hanımı ise ona şöyle demiştir; “Vallahi ben Allah’a iman ettim ve bu gören gözlerimi de yalanladım.”¹⁴⁴ Abdullâh b. Revâha’nın hanımının Kur’an-ı Kerim okumayı bilmemesi bu konu Abdullâh b. Revâha’nın elini güçlendirmiştir..¹⁴⁵ Bütün bu olanlardan sonra Abdullâh b. Revâha, Hz. Muhammed (s.a.v)’e gelip başından geçen olayları anlatınca, Allah Resulü (s.a.v) bu durumu gülerek karşılamış ve sessiz kalmıştır.

İslâm öncesi Arap toplumu ile ilgili kaynaklara baktığımızda câhiliye devrinde mertlik, cömertlik ve başkasının bir ihtiyacı hasıl olduğunda kendi menfaatlerini bir tarafa bırakıp önce onların yardımına koşma gibi özellikler hâkim olmuştur. Câhiliye toplumunda ortaya çıkan bu ender güzellikleri bahsederken Abdullâh b. Revâha’yı da göz ardı edemeyiz. İbnu Revâha çok cömert bir kişiliğe sahip olup hiçbir zaman iyilik yapmaktan, fakirlere ve miskinlere yardımda bulunmaktan geri durmamıştır. Öyle ki zor zamanlarında bile develerini ve sığırlarını kesip misafirlerine ikramda bulunan bir şahsiyete bürünmüştür. Abdullâh b. Revâha, gerek İslâmi dönem olsun gerekse câhiliye devrinde olsun ailesine ve akrabalarına bağlı olup sürekli sıla-i rahimi titizlikle uygulayıp, ailesine ve sevdiklerine ikramlarda bulunan ve insanlar tarafından cömertlik ile anılan bir karakter olmuştur.¹⁴⁶

2.2.4. Abdullâh b. Revâha’nın İslâm ile tanışması

Hz. Peygamber istisnasız her sene hac mevsiminde Arap kabilelere ve yeni gelen kabilelere kendisini tanıtıyor ve onlara İslâm dinine girmeleri konusunda Yüce Allah’ın emirlerini bildiriyordu. Bu sayede İslâm dini Yesrib’te günden güne hızla yayılmıştır. İslâm’ın hızla yayıldığı bu zaman dilimlerinde, Yahudilerin kendilerine anlatması sayesinde yeni gelen Peygamber’in risaletiyle tanışan Evs ve Hazrec kabilelerinden bir grup bir araya gelmiş ve onlara İslâm dininin güzellikleri, emir ve nehiyleri aktarılıp Kur’an-ı mübin okunarak İslâm’a davet edilmişlerdir. Yüce Allah’ın gönderdiği kitaptan okunan her bir ayet kalplerine tesir edip onları İslâm’a hayran bırakmıştır. Böylelikle câhiliye devrinin zihniyetinden sıyrılıp İslâm’la müşerref olmuşlardır. Resulullah (s.a.v)’in gönderilişinin on birinci senesinde Hazrec kabilesinden altı kişilik bir grup İslâm tarihindeki birinci Akabe’de Allah Resulü ile bir araya gelip ona iman etmişlerdir. Ardından İslâm’ı kendi kavimlerine anlatmak için yola koyulup Hz.

¹⁴⁴ Zehebî, *Siyeru e’lâmi’n-nübelâ*, 11. Basım 1:238; Mustafa Vasfî Katî’, *Abdullâh b. Revâha eş-şâiru’s-şehîd*, 18; Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî’rihi*, 92-93.

¹⁴⁵ Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî’rihi*, 93.

¹⁴⁶ Mustafa Vasfî Katî’, *Abdillâh b. Revâha eş-şâiru’s-şehîd*, 18.

Peygamber'in emrini her tarafa yaymışlardır. Öyle ki iki cihan güneşinin adının anılmadığı bir ev dahi kalmamıştır.¹⁴⁷ Peygamberliğin on ikinci senesinde Akabe'ye on iki Yesrib'li katılmıştır. Bunlardan on tanesi Hazrec kabilesinden idi. Bu grup Yesrib'e geri dönünce Allah Resulü, İslâm tarihindeki en büyük davetçilerden biri olan Mus'ab b. Ümeyr'i, Yesrib halkına hem İslâm'ın emir ve yasaklarını öğretmesi hem de Kur'an-ı Kerim okuması için onlarla birlikte göndermiştir.¹⁴⁸ Peygamberliğin on üçüncü senesinde ise ikinci Akabe biatına katılan heyette altmış iki Hazrec'li erkek ve iki Hazrec'li bayan olmak üzere toplamda yetmiş beş kişi bulunmuştur. Bu heyet Hz. Peygamber'e, amcası Abbas b. Abdilmuttalib vasıtasıyla biat etmişlerdir. Bu heyetin içerisinde Abdullâh b. Revâha da bulunmuştur.¹⁴⁹ Mus'ab b. Ümeyr, Abdullâh b. Revâha'nın yanına giderek ona İslâm'ı en güzel şekilde anlatmaya başlamıştır. O an İbnu Revâha'nın kalbi imanla dolup taşmıştır.¹⁵⁰ Daha sonra Allah Resulü kavimlerine İslâmı anlatmaları için on iki nakib¹⁵¹ seçileceğini belirterek içlerinden on iki kişinin bir adım öne çıkmasını istemiştir. Öne çıkan on iki kişi arasında, daha sonra canını ve malını İslâm yolunda feda eden, ruhu ve kalbi İslâm'ın nuruyla kaplanan Abdullâh b. Revâha da yer almıştır. Süheyli'ye göre, bu on iki kişi, alemlerin yaratıcısı Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e gönderdiği vahiyle seçilmiştir.¹⁵² Ardından seçilen nakibler ikinci Akabe biatına katılan heyet ile birlikte Medine'ye gitmek için yola koyulmuştur. Abdullâh b. Revâha'nın da aralarında bulunduğu bu on iki nakib, Medine'de ev ev gezip Yesrib halkına İslâm'ı anlatmış ve onları Allah'ın dinine davet etmişlerdir. Abdullâh b. Revâha İslâm ile tanışıp, Allah ve Resulüne iman edip, bu önemli göreve soyunduktan sonra, İslâm'ın yükümlülüklerini yerine getiren takvalı bir Müslüman sahabi olmuştur. Öyle ki İslâm ile ilgili bir olay meydana geldiğinde, hakiki bir mümin olarak savaşçı ve süvari özelliklerini ortaya koyup önemli bir görevler üstlenmiştir. Sabırlı ve cesur bir mücahid olan İbnu Revâha sorumluluklarından hiçbir zaman kaçmamıştır. Savaşlara çıkıldığı dönemlerde de korkmadan ve bir adım bile geri durmadan en önde yer almıştır.¹⁵³ Bu özelliklerine yakışır bir şekilde Bedir, Uhud,

¹⁴⁷Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi* , 27.

¹⁴⁸Mustafa Vasfî Katî', *Abdullâh b. Revâha eş-şâiru's-şehîd*, 7; Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi* , 27; İbrahim Muhammed İbrahim, *Abdullâh b. Revâha hayâtuhu ve şî'ruhu* 25-26.

¹⁴⁹Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi* , 27-28.

¹⁵⁰Mustafa Vasfî Katî', *Abdullâh b. Revâha eş-şâiru's-şehîd*, 7.

¹⁵¹Nakîb: Bir toplulukta sözü geçen lider kimsedir. "bk." Gülgün Uyar, "Nakîb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 36/321-322.

¹⁵²Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi* , 28; İbrahim Muhammed İbrahim, *Abdullâh b. Revâha hayâtuhu ve şî'ruhu*, 26.

¹⁵³Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi* , 29.

Hendek ve Hayber savaşlarına katılıp, Hudeybiye antlaşması ve Umretu-l Kazâ'da Hz. Peygamber'in yanında yer almıştır. Abdullâh b. Revâha, Mekke fethinden önce vuku' bulan Mûte savaşında şehid olunca İslâm tarihindeki en önemli olaylardan biri olan Mekke fethine tanıklık edememiştir.¹⁵⁴

2.2.5. Vefatı

Hz. Peygamber (s.a.v), İslâm devletini inşa ettikten sonra, henüz İslâm ile tanışmamış devletlere elçiler göndererek davet vazifesini yapmıştır. Yine böyle bir zamanda Allah Resulü, "Busra-Filistin valisine, Hâris b. Ümeyr aracılığıyla bir mektup göndermiştir." Gassani-Hristiyan Araplarının liderlerinden olan Şürahbîl b. Amr bunun haberini alınca Hâris b. Ümeyr'i haince bir saldırıyla öldürmüştür.¹⁵⁵ Şürahbîl b. Amr, devletler arası gönderilen elçilere zarar verilemez ve öldürülemez anlaşmasını ihlal edince, Hz. Muhammed (s.a.v) üç bin kişilik bir orduyu onların üzerine göndermiştir. Ve bu ordunun komutanlığına da ilk olarak Zeyd b. Hârise'yi getirmiştir. Eğer o şehid olursa Ca'fer b. Ebi Talib'i görevlendirmiştir. Eğer Ca'fer'de şehid olursa Abdullâh b. Revâha sancağı alsın diye emir ferman buyurmuştur. Ardından Abdullâh da şehid olursa, Resulullah (s.a.v)'in emriyle Müslümanlar kendi aralarında bir komutan belirleyecekti.¹⁵⁶ Ordu hazırlanıp yola koyulacağı esnada, Hz. Peygamber (s.a.v) orduya dönüp şu tarihi konuşmayı yaparak vasiyette bulunmuştur:

-“Ey Müslümanlar! Size; Allah'tan gereği gibi sakınmanızı, sizinle birlikte olan müslüman kardeşlerinize iyi geçinmenizi ve Allah yolunda küfrün yığınaklarına karşı O'nun ismiyle savaşmanızı emrediyorum.”

“-Ey Allah'ın kulları; sakın insanlara karşı hain olmayın! Mübalağada bulunmayın! Yeni doğmuş çocukları, kadınları, yaşlıları ve bir yere sığınmış olanları öldürmeyin! Hurma ağaçlarına yaklaşmayın! Ağaçları koparmayın! Binaları yıkmayın!”¹⁵⁷

Allah Resulü'nün vasiyetinden sonra Medine halkı, orduyla vedalaşmak üzere toplanıp şöyle duada bulunmuşlardır: “Allah sizleri korusun ve evlerinize sağ salim dönmeyi nasip etsin.”¹⁵⁸ Tabiki bu atmosferden etkilenmemek mümkün değildir. Nitekim Abdullâh b. Revâha da bu vedalaşmadan dolayı hüzne kapılıp ağlamaya başlamıştır. Oraya toplanan Medine halkı İbnu Revâha'ya şöyle bir soru yöneltmiştir:

-“Neden ağlıyorsun? Ey Abdullâh!”

¹⁵⁴İbnu'l-Esir İzzuddîn b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 666; İbnu Sa'd, *et-tabakâtü'l-kebîr*, 1/487; Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi*, 29.

¹⁵⁵Hüseyin Algül, “Mûte Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/385-387.

¹⁵⁶Hüseyin Algül, “Mûte Savaşı”, 31:385-387; Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi*, 35; Mustafa Vasfi Katî, *Abdullâh b. Revâha eş-şâiru's-şehîd*, 10; İbnu'l-Esir İzzuddîn b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 666.

¹⁵⁷Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi*, 35.

¹⁵⁸Mustafa Vasfi Katî, *Abdullâh b. Revâha eş-şâiru's-şehîd*, 10.

-“O da; vallahi ben dünya sevgisinden ağlamıyorum. Fakat ben Hz. Peygamber’den bir ayet işittim de ona ağlıyorum”¹⁵⁹ “Sizden oraya (cehenneme) uğramayacak yoktur.¹⁶⁰ Bu Allah’ın kesinleşmiş hükmüdür.” “Eğer ben oraya gidersem benim halim ne olur ben oradan nasıl çıkarım diye düşünüp onun derdiyle ağlıyorum” demiştir.

O ayetin vermiş olduğu kederle de toplanma alanında şu beyitleri haykırmaya başlamıştır:¹⁶¹

لَكِنِّي أَسْأَلُ الرَّحْمَنَ مَغْفِرَةً وَضَرْبَةً ذَاتَ فَرْغٍ تَقْذِفُ الزَّبَدَا
أَوْ طَعْنَةً بِيَدَيِ حَرَّانٍ مُجْهِزَةٍ بِحَرْبَةٍ تُنْفِذُ الْأَحْشَاءَ وَالْكَبِدَا
حَتَّى يُقَالَ إِذَا مَرَّوَا عَلَى جَدَّتِي أُرْشَدَهُ اللَّهُ مِنْ غَايٍ وَقَدْ رَشَدَا

“Fakat ben bağışlanma diliyorum Rahman olan Allah’tan”

“Ve kanımı fişkırtacak bir darbe istiyorum O’ndan.”

“Ya da savaş için hazırlanıp kana susayan birinin kılıcı”

“Organlarımı ve ciğerlerimi yaralasın istiyorum.”

“Öyle ki mezarımın yakınından geçenler:”

“Allah o şehidi hidayete erdirdi desinler.”

Abdullâh b. Revâha bu ağlatan dizeleri haykırdıktan sonra, ordunun sefere çıkma hazırlıkları da tamamlanmıştı. Hz. Peygamber orduya yönelip onlarla vedalaşmıştır. Fakat Abdullâh o kutlu elçiden bir türlü kopamamıştır. Ondan şöyle bir istekte bulunmuştur:

-“Ya Resulallah! bana senin yokluğunda, ezberleyip unutmayacağım birkaç nasihat” verir misin? Allah Resulü de İbnu Revâha’ya şöyle nasihatte bulunmuştur:

-“Ey Abdullâh senin gideceğin yerde, Allah’ın huzurunda eğilen ve secdeye kapanan çok az kimse vardır. Orada insanların, Allah’ın karşısında secdeye kemal-i hürmet ile eğilmeleri için çaba göster,” diye buyurmuştur.

İbnu Revâha Allah Resulün’den kendisine daha fazla nasihatte bulunmasını isteyerek “Tavsiyelerini çoğaltır mısın Ey Allah Resulü? dedi.”

Efendimiz (s.a.v)’de şöyle buyurmuştur:

-“Rabbini her an hatırlayıp zikret. Zira Rabbini hatırlayıp yaptığın zikir, istediğin şeylere erişmen için sana yardım da bulunur.” İbnu Revâha, bunlarla yetinmemiş, daha fazlasını isteyerek Allah Resulü’ne şöyle demiştir: Ya Resulallah! Allah birdir ve tek olanı sever. Bir nasihat daha bahşet bana.” Allah Resulü de şöyle buyurmuştur:

-“Ya Abdullâh bir şeye güç yetiremiyorsan kendini üzme. Unutma on tane kötü iş yapacağına, bir tane güzel iş yap!”¹⁶² diye emir ferman buyurmuştur Efendimiz (s.a.v).

Ardından Abdullâh, Hz. Peygamber’e şu dizelerle veda etmiştir:¹⁶³

¹⁵⁹Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî’rihi*, 36; İbnu’l-Esîr İzzuddîn b. Ebi’l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 667.

¹⁶⁰Meryem, 19/71.

¹⁶¹Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî’rihi*, 36; İbnu’l-Esîr İzzuddîn b. Ebi’l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 667.

¹⁶²Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî’rihi*, 36-37.

خَلَفَ السَّلَامُ عَلَى إِمْرِيٍّ وَدَعَاَهُ فِي النَّخْلِ خَيْرَ مُشَيِّعٍ وَخَالِيلٍ

“Hurma ağaçları arasında vedalaştığım, arkadaşların ve uğurlananların en hayırlısı olan o şahsa selam olsun.”

Daha sonra İslâm ordusunun cesur askerleri şehirden ayrılmış ve düşman ordusunun üzerine yürümeye başlamıştır. Şürahbîl b. Amr, İslâm ordusunun üzerlerine geldiğini duyunca, yüz bin askerine emir vererek Müslümanların üzerine göndermiştir. Savaş devam ederken Şürahbîl b. Amr, Müslümanların üzerine gönderdiği yüz bin askere ek olarak yüz bin askerlik bir ordu daha göndermiş ve bunu duyan İslâm ordusundaki askerler düşman ordularının kendilerine yaklaşmaları sebebiyle iki gece “Maan’da” bekleyişe geçmişlerdir. Müslümanlar bu durumu Allah Resulü’ne haber verelim diye fikir birliğine varmışlar, fakat tam o sırada Abdullâh b. Revâha araya girmiş ve Müslümanlar’a şöyle seslenmiştir:

“Ey yol arkadaşlarım! Allah’ı şahid tutarak ifade ederim ki, muhakkak ki şu an burada meydana gelen ve hoşlanmadığımız bu durum, niyet ederek sefere çıktığınız şeyin yani şehidlik arzusunun ta kendisidir. Biz düşman ordularıyla ne gücümüzle ne de sayıca fazla oluşumuzla savaşıyoruz. Biz onlarla ancak Allah’ın bize nimet olarak bahş ettiği din-i mübin-i İslâm’ın kuvvetiyle mücadele ediyoruz. Öyleyse kalkın ve acele edin! Zira bugün bize iki güzel şeyden biri nasip olacak. Ya İslâm için mücadele edip düşmanı mağlup edeceğiz ya da uğruna mücadele ettiğimiz o kutlu davanın yolunda şehidlik mertebesine ulaşacağız.”¹⁶⁴

Bu sözlerden sonra bütün Müslümanlar hep bir ağızdan Allah’a yemin olsun İbnu Revaha doğru söylüyor diyerek düşmanın üzerine hücum etmişlerdir.

Savaş kızışmış, Hz. Peygamber’in birinci kumandan diye tayin ettiği Zeyd b. Hârise şehid olmuş ve Allah Resulü’nün emrettiği şekilde Ca’fer b. Ebi Talib sancağı almıştır. Bir süre geçtikten sonra Ca’fer de şehid olunca, Efendimizin üçüncü komutan olarak tayin ettiği Abdullâh b. Revâha ordunun başına geçmiştir. Sancağı alan Abdullâh bir anlık bir tereddüt yaşayınca şu beyitleri söyleyerek cesaretini toplamıştır.¹⁶⁵

أَقْسَمْتُ يَا نَفْسُ لَأَنْزِلَنَّه طَائِعَةً أَوْ لَا تُكْرَهِنَّه
إِنْ أَجْلَبَ النَّاسُ وَشَدَّوْا الرِّئَةَ مَالِي أَرَاكَ تَكْرَهِينَ الْجَنِّ
قَدْ طَالَمَا قَدْ كُنْتَ مُطْمَئِنَّةً هَلْ أَنْتِ إِلَّا نُطْفَةٌ فِي شَتِّه

“Allah’a yemin olsun ey nefsim! Ya rızan ile savaşsın, ya da zorla savaştırırım
Çıglıklar yükselip herkes savaşırken. Neden cennetten kaçarsın sen.

¹⁶³Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî’rihi*, 37; Ali Kuşçalı, *Abdullâh B. Revâha’nın Hayatı Ve Şahsiyeti* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 56.

¹⁶⁴Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî’rihi*, 37.

¹⁶⁵Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî’rihi*, 39.

Uzunca bir müddet sürdün keyfini. Halbuki bir nutfeden gayrı nesin ki.”

Bu şiirlerle cesaretini toplayan Abdullâh b. Revâha daha sonra şehidlik mertebesine kavuşma hasretiyle şu dizeleri haykırmıştır:¹⁶⁶

يَا نَفْسُ إِلَّا تَقْتَلِي تَمُوتِي هَذَا حِيَاضُ الْمَوْتِ قَدْ صَلَّيْتُ
وَمَا تَمَذَّيْتُ فَقَدْ أُعْطِيتُ إِنْ تَفْعَلِي فَعَلَهُمَا هُدَيْتُ
وَإِنْ تَأَخَّرْتِ فَقَدْ شَقِيتُ

“Ey nefsim, öldürülmezsen de öleceksin sonunda. İşte ölüm yerine de yetiştin.

Ne umduysan serildi önüne hepsi. Ya Ca’fer ve Zeyd gibi şehid olup hidayete erersin.

Ya da geç kalıp bir ömür pişmanlığı tadarsın.”

Abdullâh b. Revâha bu şiirler eşliğinde düşmanla çarpışmış. Bu esnada birden parmağına aldığı kılıç darbesiyle atından düşmüş ve yaralı parmağının kendisine engel olduğunu görünce; *“Sen kanayan bir parmaktan gayrı nesin ki?”* diyerek yara almış parmağını koparmıştır. Abdullâh b. Revâha şehidlik arzusuyla yanıp tutuşurken bir kez daha nefesine seslenip şöyle diyordu:

*“Ey nefsim geri durmanda ki sebep nedir? Eğer eşimi geride bırakmamdan korkuyorsan vallahi onu boşadım. Eğer kölelerimse seni düşündüren onları da bil ki azad ettim. Yok eğer aklın dünya malında ise bil ki onlar da Allah ve Resulünündür.”*¹⁶⁷

Abdullâh hayatının her safhasında şehitlik ile yanıp tutuşmuştur. Öyle ki bunu her şiirinde belirtip şehitliği kendisine nasip etmesi için Allah’a hep yalvararak dua etmiştir. Nitekim Allah’ın onun duasını kabul etmesiyle, Abdullâhda bu arzusuna kavuşmuş ve son nefesini şehadet şerbetini içerek vermiştir.¹⁶⁸ Tarihler 629’u¹⁶⁹ gösterdiğinde Abdullâh b. Revâha bu fani alemde bâkî aleme göç etmiştir. Tarih O’nu, ahde vefaya bağlı hakiki bir mümin ve İslâm yolunda canını ve malını feda eden biri olarak kaydetmiştir. Rabbim ona ve bütün sahabe efendilerimizden razı olsun ve onlara rahmeti ile muamelede bulunsun.

2.2.6. Şairliği

Abdullâh b. Revâha hitabeti ve şairliği çok güçlü olan bir şahsiyettir. O hem câhiliye hem de İslâm dönemlerinde yaşamış olması hasebiyle muhadramun şairlerden biri olarak bilinmektedir. Abdullâh b. Revâha’nın doğup büyüdüğü şehir olan Yesrib,

¹⁶⁶Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şi’rihi*, 39; İbnu’l-Esîr, *Usdu’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 667.

¹⁶⁷Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şi’rihi*, 39.

¹⁶⁸Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şi’rihi*, 39; İbnu’l-Esîr, *Usdu’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 667.

¹⁶⁹Hüseyin Algül, “Mûte Savaşı”, 31:385-387.

şiiir hareketlerinin oldukça aktif olduğu bir bölgedir. Bu durum Evs ve Hazrec kabileleri arasında yıllar boyu süregelen düşmanlığın daha da büyümesine katkıda bulunup düşmalığı da bir o kadar körüklemiştir. Çünkü onlar da şiiir, savaş silahlarından daha keskin ve daha ölümcül bir silah anlamına gelmekteydi. Öyle ki bir mızrak ve hançer gibi yaralayıcı özelliğe sahipti. İşte Abdullâh b. Revâha böyle bir şiiir ortamında yetişmiş ve hemen hemen bütün meydanlarda aktif rol almıştır. Ve mensup olduğu Hazrec kavminin yanında saf tutarak sahip olduğu iki silahı (dili ve kılıcı) ile kavmini savunup hem cesur bir savaşçı hem de câhiliye ve İslâm dönemlerinde güçlü bir şair olmuştur. Allah Resulü'nün Medinetü'l-Münevvere'ye hicretinden sonra, küfrün yığınıkları uzman oldukları alanlarda şiiirleriyle Müslümanları hedef alarak onları küçük düşürecek şekilde şiiirler söylemişlerdir. Bu durum Allah Resulü'nü çok rahatsız edip üzmüştür. İşte tam bu noktada Allah (c.c), Habibine şu yöntemi öğretmiştir: *“İslâm düşmanlarına karşı onları kendi silahları ile vurmak”* Hz. Peygamber, Allah tarafından öğrendiği bu metottan sonra Ka'b b. Mâlik, Hassân b. Sâbit ve Abdullâh b. Revâha gibi dönemin meşhur şairlerine özel ilgi göstermiş ve bu şairlere, müşriklerin şiiirlerine maruz kalan Müslümanları şiiirleriyle savunup, müşriklerin yaptığı gibi onlara aynı şekilde cevap vermelerini istemiştir. İşte Abdullâh b. Revâha böyle bir ortamda önemli bir sorumluluğu üstlenip kendisini yetiştirip, yaşadığı her iki dönemde de pek çok şiiir nazmetmiş, ve özellikle İslâm dönemindeki şiiirleri küfürlere karşı adeta bir silah olmuştur. Fakat Abdullâh b. Revâha'nın kaleme aldığı şiiirlerinin birçoğu elimize ulaşmamıştır. Bunlardan bazıları da günümüze çok az bir şekilde ulaşmıştır.¹⁷⁰ “Abdullâh b. Revâha'nın şiiirlerinin çoğunun günümüze ulaşmamasının nedeni, hem şiiirlerinin başka şiiirlerle karışması hem de câhiliye devrinde söylediği şiiirlerinin ezberlenmemesidir.”¹⁷¹ Ayrıca Allah'ın Yasin suresinde Peygamberimizi kastederek gönderdiği *“Biz ona şiiir öğretmedik”*¹⁷² ayetinden sonra onun İslâm döneminde şiiirlere bakışı da bir hayli değişmiştir. Bundan dolayı elimizde şiiirleri çok azdır. Biz de bu çalışmamızda İbnu Revâha'nın elimizdeki bazı şiiirlerini ele almaya çalışacağız.

Hicretin 7.senesinde Hz. Muhammed (s.a.v) efendimiz ve beraberindeki sahabeler Medine'den Mekke'ye umre kazasını yerine getirmek üzere yola çıkmışlardır. Mekke-i Mükerrreme yakınlarında Allah Resulü, Kusvâ isimli bineğinin üzerinde ve o bineğin yuları da İbnu Revâha'nın ellerindeydi. Abdullâh o sırada aşağıda

¹⁷⁰Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sîretihi ve şî'rihi* , 47.

¹⁷¹Ali Kuşçalı, *Abdullâh b. Revâha'nın Hayatı Ve Şahsiyeti*, 83.

¹⁷²Yasin, 36/69.

zikredeceğimiz şiirleri söylemiştir. Bunları duyan Hz. Ömer öfkelenmiş ve sert bir ifadeyle Ya Abdullâh sen nasıl olur da Allah'ın evi Kabe-i Muazzama önünde ve Peygamberimizin karşısında şiir söylersin? Peygamberimiz olaya hemen müdahale edip Hz. Ömer'e; "Bırak Ya Ömer! Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki İbnu Revâha'nın şiirleri müşriklere oklar ile saldırmaktan daha etkilidir." demiş ve Efendimiz devam et Ya Abdullâh diye telkinde bulunmuştur.¹⁷³ Abdullâh da şu dizeleri haykırmaya başlamıştır:¹⁷⁴

خَلَّوْا بَنِي الْكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ
خَلَّوْا فَكُلَّ الْخَيْرِ فِي رَسُولِهِ
قَدْ أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ فِي تَنْزِيلِهِ
فِي صُحُفٍ تُتْلَى عَلَى رَسُولِهِ
بِأَنَّ خَيْرَ الْقَتْلِ فِي سَبِيلِهِ
يَا رَبُّ إِنِّي مُؤْمِنٌ بِقِيلِهِ
أَعْرِفْ حَقَّ اللَّهِ فِي قَبُولِهِ
نَحْنُ ضَرَبْنَاكُمْ عَلَى تَأْوِيلِهِ
كَمَا ضَرَبْنَاكُمْ عَلَى تَنْزِيلِهِ

“Çekilin ey küffarın çocukları O Peygamber’in yolundan

Çekilin! Bütün hayırlar Allah Resulü’nündür.

Allah, indirdiği Kur’ân’da ve Peygamberine okunan sahifelerde indirmiştir ki,

Ölümün en hayırlısı onun yolunda cihad etmektir.

Ya Rabbi ben onun sözüne iman ettim.

Ve onun sözünde Allah’ın hakk olduğunu tanıdım.

Onun nuzulü nedeniyle sizi vurduğumuz gibi onun tevili içinde sizi vururuz.”

2.3. Ka‘b b. Mâlik’in Hayatı

2.3.1. İsmi, nesebi ve künyesi

Tam adı, Ka‘b b. Mâlik b. Mâlik b. Ebî Ka‘b ‘Amr b. el-Kayn b. Ka‘b b. Sevâd b. Ganem b. Ka‘b b. Selime b. Sa‘d b. Alî el-Ensârî es-Selâmî¹⁷⁵ b. Esed b. Şâride b.

¹⁷³Zehebî, *Siyeru e ‘lâmi’n-nübelâ*, 235.

¹⁷⁴Velîd Kassâb, *Divanu Abdillâh b. Revâha ve dirâsetun fî sûretihi ve şî’rihi*, 144.

¹⁷⁵İbnu’l-Esîr, *Usdu’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1042; İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe*, 5/369; Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, 2/523; Sâmi Mekki el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî*

Yezîd b. Cuşem b. el-Hazrec b. Hârîse b. Sa‘lebe b. ‘Amr b. ‘Amir b. Hârîse b. İmri‘i‘l-Kays b. Sa‘lebe b. Mâzin b. el-Ezd b. el-Gavs¹⁷⁶ şeklindedir.

Ka‘b b. Mâlik, Hazrec kabilesinin kollarından biri olan Benû Selime kabilesine mensuptur. Nisbesi, adında da geçtiği üzere Hazrecî’dir.¹⁷⁷ Fakat bir takım rivayetler, onun Benû Selime kabilesine mensup olduğundan dolayı Selemî nisbesiyle anıldığını zikretmektedir.¹⁷⁸ Medine halkı, Hz. Peygamber ve beraberindekiler Medine’ye hicret ettikten sonra, Mekke’den gelen muhacirlere yardım etmeleri üzerine ensar ismine layık görülmüşlerdir. Bundan mütevellit Ka‘b b. Mâlik, el-Hazrecî nisbesinden çok el-Ensârî lakabıyla tanınmaktadır.¹⁷⁹

Ka‘b b. Mâlik’in isminde de geçen el-Ezd kabilesi, Hassân b. Sâbit’in hayatı bölümünde de bahsettiğimiz üzere Gassânîlere dayanmaktadır. Tıpkı Hassân b. Sâbit gibi Ka‘b b. Mâlik’in de bu konu hakkında bir şiiri bulunmaktadır. Ka‘b b. Mâlik’in soyu ile ilgili nazmettiği bir beyit şöyledir:

وَعَسَّانُ أَصْلِي وَهُمْ مَعْقَلِي فَنِعْمَ الْأَرَوْمَةُ وَالْمَعْقَلُ¹⁸⁰

“Gassân soyumdur. Onlar sığınağımdır benim. Ne güzel soy ne güzel sığınaktır onlar.”

Ka‘b b. Mâlik, câhiliye döneminde Ebû Beşîr¹⁸¹ künyesi ile anılırken, müslüman olduktan sonra, kaynakların çoğu Allah Resulü’nün, Ka‘b b. Mâlik’in oğulları ‘Abdurrahman, ‘Abdullâh ve Muhammed isimlerinden dolayı kendisine Ebû Muhammed,¹⁸² Ebû ‘Abdillah ve Ebû ‘Abdirrahmân¹⁸³ künyelerini verdiğinden bahsetmektedir.

şâ‘iru‘l-‘akideti‘l-İslâmiyye (Dimeşk: Dâru‘l-Kalem, 1990), 47; Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Kab ‘b. Mâlik el-Ensârî*, thk. Sâmî Mekkî el-‘Anî (Bağdâd: Mektebetu’n-Nahda, 1966), 52.

¹⁷⁶el-İsfehânî, *Kitâbu‘l-egânî*, thk. İhsân ‘Abbâs “vd.” (Beyrût: Dâru Sâdır, 2002), 16/150.

¹⁷⁷Sâmî Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru‘l-‘akideti‘l-İslâmiyye*, 47; İbnu‘l-Esîr, *Usdu‘l-ğâbe fî ma‘rifeti‘l-sahâbe*, 1042; el-İsfehânî, *Kitâbu‘l-egânî*, thk. İhsân ‘Abbâs, 16/150.

¹⁷⁸M. Yaşar Kandemir, “Ka‘b b. Mâlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/ 4-6.

¹⁷⁹Sâmî Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru‘l-‘akideti‘l-İslâmiyye*, 47.

¹⁸⁰Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. ‘Abdurrahman el-Mustâvî (Beyrût: Dâru‘l-Ma‘rife, 2013), 63; Hazer, *Hz. Peygamber (s.a.v)’in Şairleri*, 177.

¹⁸¹İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi‘l-sahâbe*, 5/369; Zehebî, *Siyeru â‘lâmi‘n-nübelâ*, 2/524; Sâmî Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru‘l-‘akideti‘l-İslâmiyye*, 48; Ka‘b b. Mâlik’in câhiliye dönemindeki künyesi hakkında İslâm Ansiklopedisi ve İbnu Sa‘d’ın *Tabakât* adlı eserinde “Ebû Bişr” olarak bahsedilmektedir. “bk.” İbnu Sa‘d, *et-tabakâtü‘l-kebîr*, 4/394; Kandemir, “Ka‘b b. Mâlik”, 24/4-6.

¹⁸²Sâmî Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru‘l-‘akideti‘l-İslâmiyye*, 48; Kandemir, “Ka‘b b. Mâlik”, 24/4-6.

¹⁸³İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi‘l-sahâbe*, 5/369; Sâmî Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru‘l-‘akideti‘l-İslâmiyye*, 48; İbnu Sa‘d, *et-tabakâtü‘l-kebîr*, 4/394; İbnu‘l-Esîr, *Usdu‘l-ğâbe fî ma‘rifeti‘l-sahâbe*, 1042; İbn ‘Abdillerr, *el-İstî‘âb fî ma‘rifeti‘l-ashâb*, thk. ‘Âdil Murşid (Ürdün: Dâru‘l-A‘lâm, 2002), 625.

2.3.2. Doğumu

Hassân b. Sâbit ve ‘Abdullâh b. Revâha başta olmak üzere câhiliye döneminde dünyaya gelen birçok sahâbe gibi Ka‘b b. Mâlik’in de doğum tarihi net olarak bilinmemektedir. Fakat bir takım rivayetlerde Ka‘b b. Mâlik’in vefatının hicretin 40. senesinde olduğu başka bir rivayette ise hicretin 51. senesinde olduğundan bahsedilmektedir.¹⁸⁴ Ka‘b b. Mâlik’in vefatını hicretin 50. senesi olarak ele alırsak, ve onun dünyaya geliş tarihini, bu bilgiler eşliğinde hesaplayacak olursak, bu tarih takribi m. 598 olarak tahmin edilmektedir. Verilen bilgilerin doğruluğundan hareketle, Ka‘b b. Mâlik’in mezkur tarihlerde Medine’de dünyaya gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir.¹⁸⁵

2.3.3. Ailesi, eşleri ve çocukları

Ka‘b b. Mâlik’in babası, kendisi gibi şair olan Mâlik b. Ebî Ka‘b’tır.¹⁸⁶ Annesi ise Benû Selime kabilesine mensup olan Leylâ bnt. Zeyd b. Sa‘lebe’dir.¹⁸⁷ Asil bir soydan gelen Ka‘b b. Mâlik’in ailesi, şairlik yeteneği konusunda döneme damga vurmuştur. Bunların başında ise hiç şüphesiz Ka‘b b. Mâlik’in babası Mâlik b. Ebî Ka‘b gelmektedir. Mâlik b. Ebî Ka‘b dönemin önde gelen kabileleri Evs ve Hazrec arasındaki savaşlarda önemli bir konumda yer almış ve bu dönemlerde vuku‘ bulan savaşlar ile ilgili şiirler nazmetmiştir. Bunun yanı sıra tıpkı kendisi ve babası gibi şair olan ayrıca Bedir harbinde İslam için canı pahasına savaşmış bu uğurda şehitlik mertebesini elde eden amcası Kays b. Ebî Ka‘bde döneminin tanınan şairlerinden olmuştur. Bir nevi şair soyundan gelen Ka‘b b. Mâlik’in oğlu ‘Abdirrahman, torunu Beşîr b. ‘Abdurrahman ve soyunu devam ettiren tek tek adlarını zikredemediğimiz nice evlatları da yaşadıkları dönemde şairlik yeteneklerini sergileyip atalarından devraldıkları bu geleneği sürdürmüşlerdir.¹⁸⁸

Ka‘b b. Mâlik yaşamı boyunca birden fazla evlilik yapmıştır. Fakat kaç evlilik yaptığı hakkında kaynaklarda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ka‘b b. Mâlik’in ilk olarak evlendiği hanımlarından biri, annesi gibi Benû Selime kabilesine mensup olan ‘Umeyre bnt. Cubeyr’dir. Ka‘b b. Mâlik’in bu evlilikten, Abdullâh,¹⁸⁹ ‘Ubeydullah,

¹⁸⁴Zehebî, *Siyeru â ‘lâmi ’n-nübelâ*, 2/526.

¹⁸⁵Kandemir, “Ka‘b b. Mâlik”, 24/4-6.

¹⁸⁶el-İsfehânî, *Kitâbu ’l-egânî*, thk. İhsân ‘Abbâs, 16/150; Sâmi Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ ‘iru ’l- ‘akidetî ’l-İslâmiyye*, 48.

¹⁸⁷İbnu Sa‘d, *et-tabakâtü ’l-kebîr*, 4/393; İbn ‘Abdiberr, *el-İstî‘âb fî ma ’rifeti ’l-ashâb*, 625.

¹⁸⁸el-İsfehânî, *Kitâbu ’l-egânî*, thk. İhsân ‘Abbâs, 16/150.

¹⁸⁹Abdullah: Ka‘b b. Mâlik’in en büyük çocuğudur. “bkz.” Ka‘b b. Mâlik, *Divânu Kab ‘ b. Mâlik*, thk. Sâmi Mekkî el-‘Anî, 55.

Ma‘bed,¹⁹⁰ Vehb, Su‘ad, Fudâle ve Havle adlarında yedi çocuğu dünyaya gelmiştir.¹⁹¹ Ka‘b b. Mâlik, daha sonra Hayre adında bir kadınla evlenmiş. Bu evliliğinden çocukları olmuş lâkin kaynaklarda çocukları ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ka‘b’ın bu iki evliliği dışında bir de Yemen asıllı Safiyye adında bir kadınla evlendiği zikredilmektedir. Ka‘b’ın bu evlilikten iki kızı dünyaya gelmiş ve adlarını Sümeyke ve Kebşe bırakmıştır. Ka‘b b. Mâlik bu evlilikten olan Kebşe adlı kızını, evlilik çağına geldiği zaman Sâbit b. Ebî Katâde el-Ensâri ile evlendirmiştir.¹⁹² Zikrettiğimiz çocukları dışında, Ka‘b b. Mâlik’in ‘Abdurrahman adında bir oğlu daha bulunmakta olup lâkin annesi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁹³ Kaynaklarda Ka‘b b. Mâlik’in evlendiği kadınlar ve bu evliliklerinden olan çocukları hakkında zikrettiğimiz bilgiler haricinde yeterli bir bilgi bulunmasa da bir takım rivayetler onun sekiz erkek ve üç kız olmak üzere on bir tane çocuğunun olduğundan bahsetmektedir.¹⁹⁴

2.3.4. Kişiliği

Ka‘b b. Mâlik’in kişiliğini anlatırken ilk olarak onun ne denli dürüst olduğundan ve yalanı da hiç sevmediğinden bahsetmemiz gerekir. Ka‘b b. Mâlik, kendi aleyhine olan bir konuda bile dürüstlüğünden taviz vermemiştir. Nitekim bunu Hz. Peygamber ile Tebûk gazvesine katılmayışından sonra meydana gelen gelişmelerden anlıyoruz. Ka‘b b. Mâlik’in Tebûk gazvesine katılmaması ile ilgili olayları ilerleyen bölümde daha geniş ele alacağız. Fakat bu bölümde mezkur konu ile ilgili üzerinde duracağımız husus, Ka‘b b. Mâlik’in dürüstlüğü ne kadar önem verdiğidir. Hz. Peygamber, Tebûk gazvesine katılmayanları savaştan döndükten sonra yanına çağırması ve savaşa katılmama sebeplerini tek tek sormuştur. Ka‘b b. Mâlik dışında savaşa katılmayanların hemen hemen hepsi bir bahane öne sürerek yeminler etmiş ve Hz. Peygamber’den özür dilemişlerdir. Sorgu sırası Ka‘b b. Mâlik’e geldiğinde, Hz. Peygamber ona; “*neden bizimle savaşa katılmadın, seni engelleyen şey neydi?*” diye sormuştur. Dürüstlük abidesi Ka‘b, her şeye rağmen, canı pahasına da olsa, hele bir de muhatabı alemlerin efendisi Hz. Peygamber olunca yalan yere bahane öne sürmeyi kendine yakıştıramamış ve Hz. Peygamber’e şöyle cevap vermiştir: “*Ya Resulallah! Doğrusu beni savaştan geri bıraktıracak bir engelim yoktu, bilâkis ben ihmalkârlığım yüzünden sizinle geledim*” diyerek böylesi önemli bir konuda yalan konuşmamış ve kendisine verilecek her cezaya

¹⁹⁰Zehebî eserinde, Ka‘b b. Mâlik’in oğlu Ma‘bed’in, asıl adının Muhammed olduğunu rivayet etmektedir. “bkz.” Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, 2/523.

¹⁹¹İbnu Sa‘d, *et-tabakâtü’l-kebîr*, 4/393.

¹⁹²Sâmî Mekki el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensâri şâ‘iru’l-‘akideti’l-İslâmiyye*, 48-49.

¹⁹³el-İsfehânî, *Kitâbu’l-egânî*, thk. İhsân ‘Abbâs, 16/150.

¹⁹⁴Sâmî Mekki el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensâri şâ‘iru’l-‘akideti’l-İslâmiyye*, 49.

rıza göstermiştir. İhmalkârlığından dolayı sıkıntılar çekmiş lâkin sonunda taviz vermediği dürüstlüğü sebebiyle sahil-i selamete çıkmıştır.¹⁹⁵ Ka‘b b. Mâlik, bu konuda yalan konuşmayıp doğruları söylemesiyle Allah tarafından tevbesi kabul edilerek mükafatlandırılmış. Ka‘b, affedildikten sonra bu konu ile ilgili şöyle demiştir: “*Vallahi Allah’ın bana İslâm’a iman etmeyi nasip etmesinden sonraki vermiş olduğu en büyük nimet, Allah Resulü (s.a.v)’e yalan söylemeyerek doğruyu konuşmamdır.*”¹⁹⁶

Ka‘b b. Mâlik’in en önemli karakteristik özelliklerinden biri de çok cesur bir savaşçı ve bir o kadar da fedakâr bir şahsiyet olmasıdır. Ka‘b b. Mâlik’in bu iki özelliğini yine Hz. Peygamber ile birlikte kaynaklarda anlatılan şu olaydan anlamaktayız. Ka‘b b. Mâlik, Uhud savaşında Hz. Peygamber’in zırhını kuşanmıştı. Aynı şekilde Hz. Peygamber de Ka‘b’ın zırhını kuşanmıştı. Bu savaş stratejisi sayesinde Hz. Peygamber bir nevi koruma altına alınmıştı. Zira Ka‘b b. Mâlik Hz. Peygamber’in zırhını kuşandığı için, müşrikler onu uzaktan Allah Resulü’ne benzetmiş ve onu ok yağmuruna tutmuşlardı.¹⁹⁷ Bu savaş taktiğinden bihaber olan birçok müslüman, Hz. Peygamber’in öldüğünü zannetmişler fakat işin aslı öyle olmamış ve müşriklerin saldırısına maruz kalan Ka‘b b. Mâlik olmuştur.¹⁹⁸ Cesaret ve fedakârlığıyla yıllar boyu hafızalarda yer edinen Ka‘b, bu savaşta vücuduna tam tamına on yedi ok darbesi almıştır.¹⁹⁹ Ka‘b b. Mâlik, katıldığı hayber savaşında, Yahudi Merhab ile şiirleriyle çatışmış ve onun bir şiirine cevaben nazmettiği şiirinde kahramanlığından ve cesur oluşundan bahsetmiştir. Ka‘b b. Mâlik’in Hayber savaşında nazmettiği şiir şöyledir:²⁰⁰

قَدْ عَلِمْتُ خَيْرُ أَتَى كَعْبُ مَفَرَّجُ الْعَمَّا جَرِيءٌ مُلَبُّ
إِذْ شَبَّتِ الْحَرْبُ تَلْتَهَا الْحَرْبُ مَعِيَ حُسَامٌ كَالْعَقِيقِ عَضْبُ

“Hayber öğrenmiştir ki ben Ka‘b’ım. Sıkıntıları bertaraf eden, cesur biriyim.

¹⁹⁵Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, 2/528; Sâmî Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru’l-‘akideti’l-İslâmiyye*, 60.

¹⁹⁶Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Riyâdü’s-sâlihîn*, thk. ‘Abdulaziz Rabâh ve Ahmed Yûsuf ed-Dekâk (Riyâd: Mektebetu’l-Me‘ârif, 1996), “Tevbe”, 32-33.

¹⁹⁷İbnu’l-Esîr, *Usdu’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1042; Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, 2/524; İbn ‘Abdilberr, *el-İstî‘âb fî ma’rifeti’l-ashâb*, 625.

¹⁹⁸Kandemir, “Ka‘b b. Mâlik”, 24/4-6.

¹⁹⁹Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, 2/524; Bu olayla ilgili bir takım rivayetlere göre , Ka‘b b. Mâlik’ Uhud savaşında on bir ok darbesi almıştır. “bkz.” İbnu’l-Esîr, *Usdu’l-ğâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 1042; İbn ‘Abdilberr, *el-İstî‘âb fî ma’rifeti’l-ashâb*, 625; Ayrıca İbnu Sa’d’ın Tabâkât adlı eserinde, Ka‘b b. Mâlik’e on defa ok isabet ettiği rivayet edilmektedir. “bkz.” İbnu Sa’d, *et-tabakâtü’l-kebîr*, 4/394.

²⁰⁰Sâmî Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru’l-‘akideti’l-İslâmiyye*, 79-80; Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. ‘Abdurrahman el-Mustâvî, 11.

Savaş kızıştığı zaman, onu harp takip eder. Benim yanımda, şimşegin pırlıltısı gibi keskin bir kılıç vardır.”

2.3.5. Ka‘b b. Mâlik’in İslâm ile tanışması

Ka‘b b. Mâlik, tıpkı kendisi gibi şair olan meslektaşı Abdullâh b. Revâh ile ikinci Akabe biatında bulunmuş ve Medine halkı arasında Hz. Peygamber’e iman eden ilk Müslümanlardan olmuştur. Sâmi Mekkî el-‘Anî eserinde, Ka‘b b. Mâlik’in ikinci Akabe biatında müslüman olduğunu fakat daha sonra Mekke’ye gelerek Hz. Peygamber’e biat ettiği olayı şöyle anlatmaktadır:

“Ka‘b b. Mâlik, Hz. Peygamber’e biat etmek üzere, Berrâ b. Ma‘rûr ile Mekke’ye gelmişti. Mescid-i Haram’da amcası Hz. Abbas ile oturan Hz. Peygamber’i ziyarette gitmişlerdi. Hz. Peygamber, amcasına bu iki adamın kim olduğunu biliyor musun diye sormuştu. Amcası da onları Hz. Peygamber ile tanıştırmıştır. Hz. Peygamber de, Ka‘b b. Mâlik için şair olan Ka‘b mı? Diye sormuş ve evet o şair olan Ka‘b’tır cevabını almıştır.”²⁰¹

Allah Resulü (s.a.v) Medine’ye hicret ettikten sonra, ensar ve muhacirlerin kendi aralarında kardeş olmalarını istemiştir. Bunun akabinde Hz. Peygamber, Ensardan Ka‘b b. Mâlik’i, Muhacir kesimden Talha b. ‘Ubeydillâh ile kardeş kılmıştır.²⁰²

2.3.6. Ka‘b b. Mâlik’in pişmanlığı ve tevbesi

Ka‘b b. Mâlik müslüman olduktan sonra, Bedir ve Tebûk gazveleri hariç son nefesini verinceye dek İslâm düşmanlarıyla yapılan bütün savaşlara katılmıştır.²⁰³ Ka‘b, katılmadığı bu iki savaş için şu sözleri söylemiştir: “Benim için Bedir gazvesi, Akabe biatından daha faziletli değildir. Lâkin Tebûk gazvesine katılmamak hayatımda yaptığım en büyük hatalardan biridir.” Ka‘b b. Mâlik’in Tebûk savaşı ile ilgili yaşadığı süreci, ihtiyarlığı döneminde görme yetisini kaybettikten sonra ona refakat eden oğlu Abdullâh b. Ka‘b b. Mâlik, babasının ağzında rivayet etmiştir. Ka‘b b. Mâlik, Tebûk gazvesini şöyle anlatıyor:

“Hz. Peygamber, Tebûk gazvesi için bütün Müslümanları toplamış ve savaş için gerekli hazırlıklara başlama emrini vermişti. Müslümanlar her sabah evlerinden çıkıp savaş için gerekli hazırlıkları yapıyordu. Fakat benim içimde anlamlandıramadığım bir isteksizlik vardı. Ben de her sabah Müslümanlarla birlikte çıkıyordum lâkin hiçbir işe elimi atmadan akşam eve geri dönüyordum. Nihayet savaş günü gelmiş ve Müslümanlar Allah Resulünün emriyle sefer için toplanmış vaziyetteydiler. Onlar yola çıktıklarında ben oyalanıp onlara nasıl olsa yetişirim diye kendimi ağırdan alıyordum. Fakat saat baya ilerlemiş ve ben ihmalkârlığımdan dolayı, Resulullah ve arkadaşlarımın yanında olamamıştım. Saatler sonra dışarı çıktığımda, bir de baktım ki, savaşa katılamayan özür sahipleri ve münafıklık damgası yiyenler dışında Medine’de kimse kalmamıştır. Ben o an ne kadar hata ettiğimi anladım fakat artık geri dönüşü olmayan bir yola girmiştım. Hatamı anladıktan sonra, Hz. Peygamber seferden dönene kadar ona nasıl bir bahane sunabilirim

²⁰¹Sâmi Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru’l-‘akideti’l-İslâmiyye*, 52-53.

²⁰²İbnu’l-Esir, *Usdu’l-ğâbe fî ma‘rifeti’s-sahâbe*, 1042.

²⁰³Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, 2/527.

diye düşünmeye başladım. Günler sonra nihayet Hz. Peygamber'in dönüş haberini almıştım. Fakat içimde acaba Allah Resulü nasıl tepki verecek diye bir tedirginlik vardı. Hz. Peygamber seferden döndükten hemen sonra mescide geçmiş ve orada şükür namazı kılmıştı. Savaşa katılmayan seksen kişi, hemen Allah Resulü'ne gitmiş ve bahanelerini öne sürüp yeminler etmiş ve ondan af dilemişlerdi. Hz. Peygamber de biatlarını kabul etmiş ve onlar için Allah'a istiğfarda bulunmuştu. Sıra bana geldiğinde henüz bir bahanem ve söyleyebileceğim bir yalan yoktu. Yalan yere yemin edip Allah'ın gazabına düşar olmak yerine, Resulullah'a karşı dürüst olup cezama rıza göstermek en iyisi diye düşündüm. İçeri girdiğimde, Hz. Peygamber öfkeli bir tebessüm ile selamıma karşılık verdi ve bana; neden bizimle savaşa katılmadın, bir engelin mi vardı diye sordu. Ben de ona; Ya Resulallah! Vallahi ben senin haricinde bir başkasının huzurunda olsaydım çok rahatlıkla ona yalan yere bahaneler sunup onu kandırabilirdim. Sana yalan yere yeminler edip seni hoşnut etsem de, Allah'ın gazabına yakalanmaktan korkuyorum. Ya Resulallah! Bana kızacağını biliyorum, fakat doğrusu beni savaşa katılmaya engelleyen bir durum ve özrüm yoktu. Bu cevabımdan sonra Hz. Peygamber bana şöyle dedi: "Kalk ve Allah'ın seninle ilgili hükmü gelinceye kadar bekle!" Bu durumdan sonra insanlar her ne kadar benimle dalga geçseler de doğruları söylediğim için içim rahattı ve Allah'ın benimle ilgili hayırlı bir hüküm vereceğine inanmıştım."²⁰⁴

Ka'b b. Mâlik, Allah'a pişmanlığını her daim dile getirerek ona tevbe etmiş ve Allah Resulü'nün emri gereği Allah'tan, kendisi için gelecek haberi beklemeye koyulmuştu. Ka'b b. Mâlik yaşadığı sıkıntılarla dolu ve her şeyden çok sevdiği Hz. Peygamber'den uzakta geçirdiği elli günün ardından Allah Hz. Peygamber'e şu ayetleri indirmiştir:

"Allah geriye bırakılan (savaşa katılmayan) üç kişinin de tevbesini kabul etti. Sonunda, bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmeye başlamış, vicdanları kendilerini sıkıştırmış ve Allah'a karşı O'ndan başka sığınılacak kimse olmadığını anlamışlardı. Bunun üzerine O da eski durumlarına dönmeleri için onlara tevbe nasip etti. Şüphesiz Allah, tevbeleri kabul edendir, merhametlidir."²⁰⁵

Ka'b b. Mâlik ve bu durumdan muzdarip iki arkadaşı, indirilen bu ayetle Allah'ın affına mazhar olmuşlar ve Rablerinden aldıkları bu müjdeli haberle şükür secdesine kapanmışlardır.²⁰⁶

2.3.7. Hz. Peygamber'in vefatını karşılaması

Hz. Peygamber'in vefatı, bütün Müslümanları yasa boğmuştur. Peygamber şairi Ka'b b. Mâlik, canını yoluna feda ettiği alemlerin efendisini kaybetmiş olmanın derin üzüntüsünü yaşamıştır. Ka'b b. Mâlik'in yaşadığı bu üzüntü, Hz. Peygamber için nazmetmiş olduğu mersiyelerde de hiç şüphesiz göze çarpmaktadır. Nitekim Ka'b b. Mâlik'in Hz. Peygamber için nazmettiği mersiyelerden biri şöyledir:²⁰⁷

²⁰⁴Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Riyâzü's-sâlihîn*, çev. Mustafa Kasadar ve Şerafettin Şenalan (İstanbul: Ravza Yayınları, 2007), 1/27,28,31,32,33.

²⁰⁵Tevbe 9/118.

²⁰⁶İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 1042; İbn 'Abdillerr, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 625; Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, 2/529.

²⁰⁷Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 73; Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. Mecîd Tarâd (Beyrût: Dâru Sâdır, 1997), 111.

يَا عَيْنِي فَابْكِي بِدَمْعٍ ذَرَى لَخَيْرِ الْبَرِيَّةِ وَالْمُصْطَفَى
وَبِكِّي الرَّسُولَ وَحُقَّ الْبُكَاءُ عَلَيْهِ لَدَى الْحَرْبِ عِنْدَ اللَّقَا
عَلَى خَيْرِ مَنْ حَمَلَتْ نَاقَةً وَأَتْقَى الْبَرِيَّةِ عِنْدَ التَّقَى

Ey Gözlüm! Mahlûkâtın en hayırlısı Mustafa için akan gözyaşlarıyla ağla!

Nebi için ağla! Harpte düşman ile karşı karşı gelindiği zaman, onun için ağlamak haktır.

Ağla! Develerin taşıdığı insanların en hayırlısı ve insanların en takvalı olanına.

2.3.8. Ka‘b b. Mâlik’in vefatı

Ka‘b b. Mâlik’in vefatı ile ilgili olarak üç ihtilafı görüş mevcuttur. İlk görüşe göre onun hicretin 50.senesinde vefat ettiği, İkinci görüşe göre vefatı, hicretin 51.senesi olduğu, üçüncü görüş ise onun hicretin 53.senesinde vefat ettiği şeklindedir.²⁰⁸ Fakat tarihçilerin üzerinde ittifak ettiği en yaygın tarih, hicretin 50.yılıdır. Ka‘b b. Mâlik, ömrünün son demlerinde görme yetisini kaybetmiş ve oğlu Abdullâh’ın yardımıyla hayatını idame ettirmeye çalışmıştır. Sonuç olarak Ka‘b b. Mâlik, genel görüşün ittifak ettiği tarih olan h.50 senesinde Muaviye döneminde 77 yaşında vefat etmiştir.²⁰⁹

2.3.9. Şairliği

Ka‘b b. Mâlik, hem diliyle hem de kılıcıyla müşriklere karşı savaşan yiğit şairlerden biridir. Öyleki Hz. Peygamber ona; “*Sen savaş sanatını güzel icra ediyorsun*” diyerek Ka‘b b. Mâlik’i taltif etmiştir. Ka‘b b. Mâlik, müslüman olmadan önce câhiliye kültürüne göre şiirlerini nazmetmiştir.²¹⁰ Fakat tıpkı önceki bölümlerde bahsettiğimiz Hassân b. Sâbit ve Abdullâh b. Revâha gibi o da müslüman olduktan sonra İslâm dini için şiirlerini nazmetmiştir. Ka‘b b. Mâlik şiirlerini, kibirlenip, makam ve mevki veya bir kazanç elde etmek için nazmetmemiştir. Bilâkis Hz. Peygamber’in mezkûr şairlere; “*Müminlerin onurunu kim korur?*” diye sorduğunda; Abdullâh b. Revâha ile birlikte orada bulunan Ka‘b b. Mâlik ayağa kalkıp biz koruruz ey Allahın Resulü diye cevap vermişlerdir. Bu olaydan da anlaşılacağı üzere Ka‘b b. Mâlik, şiirlerini sadece bu uğurda nazmetmiştir. Sâmi Mekkî el-‘Anî, Ka‘b b. Mâlik’in

²⁰⁸İbn ‘Abdilberr, *el-İstî‘âb fî ma‘rifeti’l-ashâb*, 625; Sâmi Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru’l-‘akideti’l-İslâmiyye*, 72,73,74.

²⁰⁹İbn ‘Abdilberr, *el-İstî‘âb fî ma‘rifeti’l-ashâb*, 625; Sâmi Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru’l-‘akideti’l-İslâmiyye*, 72,73,74; Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, 2/526; İbnu Sa’d, *et-tabakâtu’l-kebîr*, 4/396.

²¹⁰Sâmi Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru’l-‘akideti’l-İslâmiyye*, 75; Hazer, Hz. Peygamber (s.a.v)’in Şairleri, 194-195.

şiiirlerini, dünyayı aydınlatan güneşin ışığına ve çiçeklerin yaydığı güzel kokulara benzetmiştir.²¹¹

Ka‘b b. Mâlik’in ele almış olduğu başlıca şiir konuları ise medih, hiciv ve mersiye konularıdır. Ka‘b, medih şiirlerini nazmederken, insanları övüp ve bunun karşığında her hangi bir kazanç elde etme arzusunda olmamıştır. Aksine hiçbir karşılık beklemeden Hz. Peygamber’e karşı beslediği sevgi dolayısıyla onu ve onun getirdiği risaleti övmüştür. Aynı zamanda medih şiirleri gibi mersiyelerini de Allah Resulü ve onun davası uğruna mücadele edip şehit düşen arkadaşları için nazmetmiştir. Hiciv şiirlerini nazmederken, hiçbir zaman insanların ırzlarını hedef alıp onları yermemiş veya insanları küçümsemek maksadıyla hicvedip onları toplum içinde kötü duruma düşürmemiştir. Aksine hiciv şiirlerini İslâm düşmanlarına karşı söylemiş ve hem İslâm’ı hem de Hz. Peygamber’i savunmuştur.²¹² Bu duruma el-İsfehânî’nin *Kitâbu’l-Egâni* adlı eserinde bahsettiği şu olayı örnek verebiliriz: “Ebû Sufyân b. el-Hâris, Hz. Peygamber’i hicvetmiş ve Hz. Peygamber ona kim cevap verecek demiştir. Bunun üzerine daha önce Müslümanların namusunu biz koruruz diyen Peygamber şairleri, Abdullâh b. Revâha ve Ka‘b b. Mâlik ayağa kalkarak, canlarını yoluna feda ettikleri Allah Resulü’nü savunmak üzere Ebû Sufyân b. el-Hâris’i hicvetmişlerdir. Hz. Peygamber her iki şairin şiirini de beğenmiş ve onlara dua etmiştir.²¹³

²¹¹Sâmî Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru’l-‘akideti’l-İslâmiyye*, 75.

²¹²Sâmî Mekkî el-‘Anî, *Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî şâ‘iru’l-‘akideti’l-İslâmiyye*, 76.

²¹³el-İsfehânî, *Kitâbu’l-egânî*, thk. İhsân ‘Abbâs, 16/153.

3. İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBER ŞAİRLERİNİN NEBEVİ METHİYELERİ

3.1. Arap Şiirinde Medih

Medih (مدح) kavramı sözlükte, “hicvin zıddı olarak övmek, senâ etmek,²¹⁴ bir şahıstan veya onun yaptığı işlerden övgüyle bahsetmek anlamlarına gelmektedir. Edebî mana itibari ile medih, bir kimseye karşı minnet ve takdir duygularını ifade etmek veya maddi bir çıkar sağlama amacıyla çoğu zaman bireysel olarak ifade edilen, kısmen de kabile, toplum, millet, ülke, vatan, şehir vb. gibi genellik ifade eden toplulukların takdire şayan özelliklerinin dile getirildiği şiirlere denilmektedir.²¹⁵

Geçmişten günümüze gelen toplumlardaki bütün insanlar, tabiatları gereği övgüye yatkın oldukları ve övgü dolu sözlerle mutlu olduklarından dolayı, medih her dönemde verimli bir zemin bulmuştur. Câhiliye döneminde medih, bireysellikten ziyade kolektif olarak yaygınlık göstermiştir. Ayrıca doğruluk ve doğaçlama tekniği ile karakterize edilmişken, sonraki dönemlerde ise şairler, mecaz ve benzetme üslubunu abartı seviyesine çıkarmış ve kazanç elde etme arzusuyla medih tarzında şiirler nazmetmişlerdir.²¹⁶

Medih amacıyla nazmedilen şiirleri daha iyi anlayabilmek adına, methiyenin tarihçesine kısaca değinilecektir.

3.2. Methiyenin Tarihçesi

Câhiliye döneminde medih önemli bir konuma sahip olmuştur. Câhiliye döneminde şairler, bu şiir türüyle kabile kahramanlarını, reislerini ve bu kimselerin kendi kabilelerinde sahip olduğu konumlarını medhetmişlerdir. Aynı zamanda şahsiyetlerine, kahramanlıklarına, cesaretlerine ve soyluluklarına yakışır bir şekilde medih şiirlerini nazmetmişlerdir. Bu dönemdeki bazı şairlerin de amacı, melikler ve kabile reisleri üzerine Medih şiirleri nazmederek kazanç elde etme olmuştur. Bu devrin ünlü şairlerine; el-A‘şa (ö.7/629), Züheyr b. Ebî Sulmâ (ö. 609) ve Nâbiğa ez-Zübânî’yi (ö. 604) örnek gösterebiliriz.²¹⁷ Câhiliye döneminde A‘şa, dönemin önemli şahsiyetlerini övmüş ve bunun karşılığında gelir elde etmiş, maddi açıdan rahat bir

²¹⁴İbn Manzûr, “mdh”, 2: 589.

²¹⁵İsmail Durmuş, “Methiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 406.

²¹⁶Sirâceddîn Muhammed, “el-Medih fi ‘ş-şî‘ri ‘l-‘Arabî” (Beyrut: Dâru’r-Râtibi’l-Câmi‘iyye, ts.), 6.

²¹⁷Hefâcî, “el-Hayâtu’l-edebîyyetu fi ‘l-‘asri’l-câhili”, 309-310.

yaşam sürmüş, ve bunun neticesinde de şairlik makamında önemli bir konuma yükselmiştir. Nitekim A‘şa nazmettiği şiiriyle Kays b. Ma‘dikerib’i şöyle övmüştür:²¹⁸

وَإِذَا تَجَى كَتِيَّةً مَلْمُومَةً خَرَسَاءُ يَخْشَى الدَّارُ عُونََ نِزَالِهَا
كُنْتَ الْمُقَدَّمَ غَيْرَ لَا يَسُ جُنَّةً بِالسَّيْفِ تَضْرِبُ مُعْلِماً أَبْطَالَهَا
وَعَلِمْتَ أَنَّ النَّفْسَ تَلْقَى حَتْفَهَا مَا كَانَ خَالِقُهَا الْمَلِيكَ قَضَى لَهَا

(*Sen Ey Kays*), kılıçlar ile kuşanmış ve zırhlı kişilerin korktuğu süvariler geldiğinde

Sen zırhsız, açık bir şekilde görünüp düşmanların kahramanlarına kılıcınla vurarak önde olursun.

Ve her şeyin sahibi olan Allah’ın hükmettiği ölüm geldiğinde, kimsenin kaçamayacağını da biliyor olursun.

Câhiliye döneminde, medih türünde terennüm edilen üstün meziyetler, İslâmî bakış açısıyla değişikliğe uğramış ve İslâm döneminde daha fazla gelişim göstermiş olup, farklı konuları muhteva etmiştir. “Allah Resulü, din, fetih kahramanları, ahlaki değerlerden adalet ve ibadet” gibi konular içermeye başlamıştır. Fakat İslâm’ın yayılmasıyla birlikte, şiir arka planda kalmış, insanlar daha çok din ve ibadete yönelmişlerdir. Şiirin câhiliye dönemine nazaran geri planda kalmasının asıl sebebi ise Kur’an-ı Kerim’e olan ilgi ve bağlılık olmuştur.²¹⁹ Bu döneme ait bir medih şiir örneği vermek gerekirse bu Hz. Peygamber’e ithafen nazmedilen bir örnek olacaktır. Mesela önceki şairler bölümünde ele aldığımız peygamber şairlerinden Hassan b. Sabit, Hz. Peygamber’i şu sözlerle methetmiştir;

نَبِيٌّ أَنَا بَعْدَ يَاسٍ وَفَتْرَةٍ مِنْ الرُّسُلِ وَالْأَوْتَانِ فِي الْأَرْضِ تُعْبَدُ
فَأَمْسَى سِرَاجاً مُسْتَنِيرًا وَهَادِيًا يَلُوحُ كَمَا لَحَ الصَّقِيلُ الْمُهَيَّئِدُ
وَأَنْذَرْنَا نَاراً وَبَشَّرَ جَنَّةً وَعَلَّمَنَا الْإِسْلَامَ فَاللَّهُ نَحْمَدُ²²⁰

O, Peygamberlerin gelişinin kesintiye uğradığı,yeryüzünde putlara tapıldığı ve umutların tükendiği bir zamandan sonra bize gelen bir peygamberdir .

O, ışık saçan bir kandil ve hidayete çağıran oldu.

Keskin kılıcın parıldaması gibi, parıldıyordu.

Ateşe karşı uyardı, cenneti müjdeledi bize.

Allah’a hamd ediyoruz İslâm’ı öğretti bize.

²¹⁸Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-1 Câhiliye Dönemi*, 133-134.

²¹⁹Muhammed, “*el-Medih fi’ş-şi’ri-l-‘Arabî*”, 18.

²²⁰Muhammed, “*el-Medih fi’ş-şi’ri-l-‘Arabî*”, 20.

Medih, Emeviler döneminde siyasal gruplaşma özelliğiyle yeni bir renk kazanmıştır. Yani kabile gruplarından uzaklaşıp siyasal gruplara yönelik konuların işlenmesine sahne olmuştur. Nitekim bu dönemde farklı gruplar oluşmuş ve bu siyasal grupların içerisine şairler de dahil olmuştur. Bu şairler halifeliği hak edenin, kendi gruplarındaki öncülerini olduğunu savunup onları methetmiş ve karşı grubu hicvetmişlerdir. Ayrıca Emevi halifeleri, şairleri destekleyip onlardan para karşılığında kendilerini övmelerini istemiştir.²²¹ Bunun önemli örneklerinden bir tanesi de dönemin güçlü şairlerinden olan Ferezdak'tır (ö. 114/732). O, Hz. Muhammed (s.a.v)'den sonra bir peygamber gelmiş olsaydı peygamberlik makamına halife Yezîd b. 'Abdilmelik'in layık olacağını belirterek, Yezid için şöyle bir medih şiiri nazmetmiştir,²²²

وَلَوْ كَانَ بَعْدَ الْمُصْطَفَى مِنْ عِبَادِهِ نَبِيٌّ لَهُمْ مِنْهُمْ لِأَمْرِ الْعَزَائِمِ
كُنْتُ الَّذِي يَخْتَارُهُ اللَّهُ بَعْدَهُ لِحَمْلِ الْأَمَانَاتِ الثَّقَالِ الْعَظَائِمِ

Şayet Mustafa'dan sonra (Allah'ın) kulları arasında farzları emretmek için bir peygamber seçilseydi,

Bu büyük ağır emanetleri yüklenmek için sen, Allah'ın ondan sonra seçeceği kişi olurdu.

Abbasi döneminde ise İslâm devleti bölünmüş ve şairler her halife ya da emirler için medih şiirleri nazmedip birbirleriyle rekabete girmişlerdir. Saraylarda lüks yaşam yaygınlaşmış, şairlerde bu durumdan nasibini almış ve refah bir hayat sürmüşlerdir. Bu dönemde şairler medih pazarında şiirlerini satmışlar ve rağbet görülen şiirler olması durumunda kazançları artmış, rağbetin az olması durumunda ise kazançları azalmıştır. Ayrıca bu dönemde şairler, anlamdan uzaklaşıp hakikatten uzak olan duygularla şiirlerini süslemişlerdir.²²³ Bu dönemin güçlü şairleri arasında Ebû Nuvâs ve Ebu'l-'Atâhiyye gibi şairlerden bahsedebiliriz. Nitekim Ebu'l-'Atâhiyye bir şiirinde, halifelik koltuğuna oturan el-Mehdi'yi, hilafet makamının ona çok yakıştığını belirterek, onu şu dizelerle methetmiştir:²²⁴

أَتَتْهُ الْخِلَافَةُ مُنْقَادَةً إِلَيْهِ تُجَرَّرُ أَذْيَالُهَا
وَلَمْ تَكُ تَصْلُحْ إِلَّا لَهُ وَلَمْ يَكُ يَصْلُحْ إِلَّا لَهُ
وَلَوْ رَاغَهَا أَحَدٌ غَيْرُهُ لَزَلَزْتُ الْأَرْضُ زَلْزَالُهَا

²²¹Muhammed, "el-Medih fi'ş-şi'ri'l-'Arabî", 25.

²²²Muhammed, "el-Medih fi'ş-şi'ri'l-'Arabî", 27.

²²³Muhammed, "el-Medih fi'ş-şi'ri'l-'Arabî", 39.

²²⁴Muhammed, "el-Medih fi'ş-şi'ri'l-'Arabî", 41.

Halifelik makamı ona itaatkâr bir vaziyette eteklerini sürükleyerek geldi.

O, halifelik makamına, halifelik makamı da ona layık oldu.

Eğer ondan başkasına gitseydi hilafet makamı, adeta yer yerinden oynardı.

3.3. Nebevî Methiyeler

Daha önce câhiliye bahsinde de yer verildiği üzere Arap toplumu, câhiliye döneminde yeryüzünde tuhaf ve farklı bir yaşam sürmüştür. Ne bir devlet çatısı altında altında bir araya gelmişler, ne de tek bir din çatısı altında toplanmışlardır. Tek bir kanunları olmamıştır. Araplar kendi içlerinde; Hristiyanlık, Putperstlik, Yahudilik gibi dinlerin yanısıra farklı mezheplere mensup olmuşlardır. Aşiret ve kabile topluluğu olarak yaşayıp aralarında sürekli savaş ve husumet mevcut olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v)'in dünyaya gelişi, İslâm'ı tek ve hak din olarak ilan etmesi ve Arapları, İslâm'a davet etmesiyle kabile sistemi ve liderleri sarsılmıştır. İslâm'ın yayılımını engellemek isteyen müşrik liderlere karşı yapılan savaşlara katılımın yanında, dönemin güçlü şairleri, İslâm'ı savunma adına nazmettikleri şiirleriyle hem müşrikleri hicvetmiş hem de Hz. Peygamber'i şiirleriyle methetmişlerdir. Nitekim Nâbiğa el-Câ'di Abdullâh b. Kays (ö. 65/685) bir beyitinde, Hz. Peygamber'i hidayet rehberi olarak vasıflandırmış, Kur'an-ı Kerim'i de parlayan bir yıldızla benzeterek şöyle bir dize terennüm etmiştir: ²²⁵

أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ إِذْ جَاءَ بِالْهُدَى وَيَتْلُو كِتَاباً كَالْمَجْرَةِ نَيْرًا

“Allah Resulü'ne geldim, hidayeti getirdiği zaman!”

O, bir kitap okuyordu yıldızlar gibi parlayan.”

Peygamber methiyeleri Hz. Muhammed (s.a.v)'in hayatı ile üstün ahlaki meziyetlerini övmeye yönelik nazmedilmiştir. Bunun yanı sıra genellikle şair, Hz. Peygamber'e olan özlemini, mukaddes topraklara hasretini betimlemiş ve Allah'a kavuşmayı umarak bu vesile ile ona medih tarzında şiirler nazmetmiştir.²²⁶ Peygamber methiyelerini Zekî Mübârek şu şekilde ifade etmiştir: “Dini duyguları ifade eden tasavvufun bildirdiği şiir türüdür. Aynı zamanda üstün edep konusudur. Çünkü bu tarz şiirler ancak samimiyet ve dürüstlikle dolan bir kalpten çıkmaktadır.”²²⁷

Şairlerin Hz. Peygamber'in üstün ahlakını övmesindeki bir diğer sebepte, Allah (c.c)'ın Kur'an'da Hz. Peygamber'i “*Elbette sen yüce ahlak üzeresin*”²²⁸ diye taltif

²²⁵Sâmî ed-Dehhân, *el-Medîh* (Kâhire: Dâru'l-Mearif, ts.), 75-76.

²²⁶Sahet b. Abdillâh, *el-Medîhu'd-dînî fî Tilimsân* (Tilimsân: Ebû Bekir Belkâid Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 2.

²²⁷Zekî Mübârek, *el-Medaihu'n-nebeviyye fî 'l-edebi'l-'Arabi* (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1935), 17.

²²⁸Kalem, 68/4.

etmesidir. Allah (c.c.) bir başka Ayet-i Kerime’de de Hz. Peygamber’i şöyle takdim etmiştir: “(Resûlüm!) Biz seni alemlere, ancak rahmet olarak gönderdik.”²²⁹ Kur’an-i deliller bir yana Hz. Peygamber’in hayatı ve yaptığı işlerde, onun üstün bir ahlaka sahip olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca müminlerin annesi Hz. Âişe’ye onun ahlakı sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Bilmez misiniz ki O’nun ahlakı Kur’an’dır.”²³⁰

Peygamber methiyesi denilince, hiç şüphesiz akla gelen isimler, hayatlarını ve şiirlerini ele aldığımız, “Şairu’n-Nebi” lakabı ile ünlenen Hassân b.Sabit ile ayrıca Ka’b b. Malik ve Abdullâh b. Revaha gibi dönemin öncü ve güçlü şairleridir.

Nebevî methiyeler, Hz. Peygamber’in annesi Hz. Âmine’nin onun için söylediği medih içerikli sözler ile başlatılmaktadır. Hz. Peygamber, henüz küçük yaşlarda, annesinin vefatından önce onun kucağında iken annesi onun hakkında şu sözleri sarf etmiştir:

“Her canlı bir gün ölecek, her yeni gün eskiyecek ve her çok olan bir gün tükenecek.

Hakikat şu ki; ben de bu dünyadan göçüp gideceğim, fakat ben sonsuza kadar hayır ve güzellikler ile anılacağım.

Çünkü ben tertemiz bir çocuk dünyaya getirdim ve geride bir güzellik bıraktım.”²³¹

3.3.1. Hz. Peygamber’in ışıık ve nura benzetilelerek methedilmesi

Nebevî medihlerde şairler, Hz. Peygamber’in şemailini tasvir etmeye çalışmışlardır. Bu uğraş esnasında çoğu zaman ışıık unsurunu kullanmışlardır. Bu ışıık kimi zaman bir dolunayın ışıığı, kimi zaman yanan bir kandilin ışıığı veya karanlıktaki keskin kılıcın oluşturduğu ışıık olmuştur. Şairlerin nazmettikleri şiirlerde Hz. Peygamberi özellikle dolunayın ışıığına benzettikleri görülmektedir. Şairlerin bu benzetmeye dayanak olarak isnadsız bir şekilde Hz. Âişe’den nakledilen şu rivayeti kabul etmiş olabilecekleri söylenebilir: “Hz. Peygamber insanların en güzel yüzlüsü ve en parlak olanıydı. Onu vafedenler yüzünü aya benzetirlerdi.”²³²

Çalışmanın konusu içerisinde yer alan şairlerin nebevî medih türündeki şiirleri incelendiğinde, bu şairlerin Hz. Peygamber’i, dolunayın ışıığına benzetmekten ziyade

²²⁹Enbiya, 21/107.

²³⁰Mahmûd ‘Alî Mekkî, “*el-Medâihu’n-nebeviyye*” (Cîze: eş-Şeriketu’l-Mısriyyetu’l-‘Alemiyye, 1991), 5.

²³¹Nizamettin Parlak, “Hz. Muhammed (a.s.) için Yazılan Şiirlerin Endülüs’teki Yansımaları: Kasîde fî Medhi’n-Nebi Geleneği”, *Akademik Siyer Dergisi* /2 (Haziran 2020), 69-79.

²³²el-Kastallânî, *el-Mevâhibu’l-leduniyye bi’l-minehi’l-Muhammediyye*, thk. Sâlih Ahmed eş-Şâmî (Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 2004), 2/312; Recep Tuzcu, “Hz. Peygamber’in Teri ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Mart 2010), 177.

daha çok kandil ışığına benzettikleri görülmüştür. Nitekim Hassân b. Sâbit nebevî medihlerinde Hz. Peygamber'i kandil ışığına benzetmiştir: ²³³

نَبِيٌّ أَتَانَا بَعْدَ يَأْسٍ وَفَتْرَةٍ مِنْ الرُّسُلِ وَالْأَوْتَانِ فِي الْأَرْضِ تُعْبَدُ
فَأَمْسَى سِرَاجاً مُسْتَنِيرًا وَهَادِيًا يَلُوحُ كَمَا لَاحَ الصَّقِيلُ الْمُهَنَّدُ
وَأَنْذَرَنَا نَاراً وَبَشَّرَ جَنَّةً وَعَلَّمَنَا الْإِسْلَامَ فَاللَّهُ نَحْمَدُ²³⁴

“O, peygamberlerin gelişinin kesintiye uğradığı, yeryüzünde putlara tapıldığı ve umutların tükendiği bir zamandan sonra bize gelen bir peygamberdir.

O, ışık saçan bir kandil ve hidayete çağıran oldu.

Keskin kılıcın parıldaması gibi parılıyordu.

Ateşe karşı uyardı, cenneti müjdeledi bize.

Allah’a hamd ediyoruz İslâm’ı öğretti bize.”

Şair bu şiirinde, Hz. Peygamber'i aydınlatıcı bir kandile benzeterek methetmiştir. Karanlık bir yerde yanan bir kandilin etrafı aydınlatması gibi Hz. Peygamber'in de kendilerine karanlık bir dönemde gelerek onları aydınlığa çıkardığı kastedilmiştir. Ayrıca putları ilah edindikleri ve câhiliye zihniyetine göre hayatlarını idame ettikleri bir zaman diliminden sonra, Hz. Peygamberin kendilerini bu karanlık dönemden çıkararak İslam ile tanıştırdığını ve cehennem azabına karşı uyarıp cennet ile müjdelediğini anlatmıştır.

Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber'i methettiği bir başka şiirinde Hz. Peygamber'e nidada bulunarak, annesini iffet ile methederken, O'nu da bütün insanları aydınlatan bir nura ve ışığa benzeterek övmüş, ayrıca o ışığın ardından gidenlerin ise hidayete ereceklerini zikretmiştir.²³⁵

يَا بَكْرَ أَمْنَةَ الْمُبَارَكِ ذِكْرُهُ وَلَدَتَكَ مُحَصَّنَةً بِسَعْدِ الْأَسْعَدِ
نُوراً أَضَاءَ عَلَى الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا مَنْ يُهْدِ لِلنُّورِ الْمُبَارَكِ يَهْتَدِ

Ey Âmine'nin şanı yüce ilk oğlu.

O, en mutlu kişinin mutluluğuyla iffetli bir şekilde seni doğurdu.

Bütün mahlûkâtı aydınlatan nur olarak,

Her kim, o kutlu nura götürülürse, bulur doğru yolu.

²³³Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî , 85.

²³⁴Muhammed, “*el-Medih fi’ş-şi’ri-l-‘Arabî*”, 20.

²³⁵Hassân b. Sâbit, *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, thk. Abdullâh Senedeh, 65.

Ka'b b. Mâlik de tıpkı Hassân b. Sâbit gibi Hz. Peygamber için nazmettiği birçok şiirinde, onu ışığa benzeterek methetmiştir. Ka'b b. Mâlik'in, bu minvalde nazmettiği bir şiirden bazı beyitler şöyledir:²³⁶

نَحْصُ بِمَا كَانَ مِنْ فَضْلِهِ وَكَانَ سِرَاجاً لَنَا فِي الدُّجَى
وَكُنْ بَشِيرًا لَنَا مُنْذَرًا وَنُورًا لَنَا ضَوْؤُهُ قَدْ أَضَا
فَأَنْقَذَنَا اللَّهُ فِي نُورٍ وَنَجَّى بِرَحْمَتِهِ مِنْ لُظَى

Ondan gelen nimet bize ait kılındı.

O ki karanlıkta bize kandil oldu.

Bize bir yol gösterici ve müjdeleyici oldu.

Onun ışığı bizleri aydınlatan bir nur oldu.

Allah, onun nuru ile kurtardı bizi.

Rahmetiyle ateşten çekip çıkardı bizi.

Şair burada Hz. Peygamber'i ışığa benzeterek övmüştür. Bunun yanı sıra Allah'ın kendilerini onun manevi nuruyla kurtardığını zikretmiştir. Son olarak Allah'ın rahmetini de yer vererek ateşten ancak onun rahmetiyle çıkılabileceğini zikretmiştir.

Ka'b b. Mâlik'in Hz. Peygamber'i ışığa benzeterek methettiği bir başka beyitide şöyledir: ²³⁷

وَأَبْلَغُ أَبَا سُفْيَانَ أَنْ قَدْ بَدَا لَنَا بِأَحْمَدَ نُورٍ مِنْ هُدَى اللَّهِ سَاطِعُ

“Ulaştı Ebu Sufya'na, Allah'ın hidayetinden parlayan bir nurun Ahmed'de bize görüldüğünü,”

Şair yukarıdaki beyitini Akabe biatında nazmetmiştir.²³⁸ Burada Ebu Sufya'na göndermede bulunarak, Hz. Peygamber'in Saf suresi 6. Ayette geçen Ahmed ismini kullanarak, onun Allah'ın lütfu sayesinde kendilerine manevi bir nur olarak geldiğini söylemektedir.

Ka'b b. Mâlik'in aynı üsluptaki bir başka beyiti şöyledir: ²³⁹

إِذَا كَانَ مِنْهُ الْقَوْلُ كَانَ مُوَفَّقًا وَإِنْ كَانَ حَيًّا كَانَ نُورًا مُجَدِّدًا

O, bir söz söylediği vakit, gerçekleşirdi.

Yaşıyor olsaydı, yanıp sönen bir ışık olurdu.

²³⁶Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 79.

²³⁷Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 39.

²³⁸Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. Mecîd Tarâd, 56.

²³⁹Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 20.

Gerek Sadru'l-İslâm döneminde gerekse daha sonraki dönemlerde Hz. Peygamber için nazmedilmiş medih şiirlerinde ışık unsuru, klasik bir üslup şeklini alacak derecede kullanılmıştır.²⁴⁰ Yine Sadru'l-İslâm döneminde söz konusu şairler gibi ışık benzetimini kullanarak Hz. Peygamber'i metheden kişilerden biri de amcası 'Abbâs b. 'Abdilmuttâlib olmuştur.²⁴¹ Rivayetlere göre Hz. Peygamber Tebûk seferinden döndükten sonra amcası 'Abbâs onun yanına gelmiş ve *"Ey Allah'ın Resulü ben seni övmek istiyorum"* demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber *"Buyur söyle! Allah ağzına sağlık versin"* şeklinde cevap vermiştir. Ardından Hz. 'Abbâs'ın dilinden şu beyitler dökülmüştür.²⁴²

وَأَنْتَ لَمَّا وُلِدْتَ أَشْرَقْتَ الْأَرْضَ وَضَاءَتْ بِنُورِكَ الْأَفْقُ
فَنَحْنُ فِي ذَلِكَ الضَّيَاءِ وَفِي النُّورِ وَسُبُلِ الرَّشَادِ نَخْتَرِقُ

"Sen doğduğunda yeryüzü parıldadı ve senin nurunla ufuk aydınlandı.

Ve biz bu parıltının, ışığın ve feraset yolunun içinde ilerliyoruz."

3.3.2. Yıldız ve aya benzetilerek methedilmesi

Nebevi medih türünde şiir nazmeden şairler, Hz. Peygamberi methettiklerinde tabiattan büyük ölçüde yararlanmışlardır. Tabiat unsurlarını kullanma sadece nebevi medih türüne özgü değildir, neredeyse bütün şiir türlerinde tabiatın çeşitli unsurlarından faydalanılmıştır. Tabiat bütün unsurlarıyla şairlerin tasvir gücüne katkıda bulunmuştur. Bu sebeple pek çok şiirde tabiat unsurlarının şairler için verimli bir kaynak oluşturması elbette şaşırtıcı değildir. Tabiat unsurları, nebevi medih şiir türünde de önemli bir yer edinmiştir. Özellikle de gezegenler ve yıldızlar çeşitli tabiat unsurları arasında en fazla öne çıkan unsurlardan olmuştur. Nebevi medih şairleri Hz. Peygamberin yüksek mertebesini tasvir etmeye çalışırken, yıldız, güneş ve ay gibi dünyayı aydınlatan tabiat unsurlarını bir tasvir aracı olarak kullanmışlardır.²⁴³

Ele almış olduğumuz üç şairin, şiirlerinde Hz. Peygamber'i yıldızla benzeterek methettikleri görülmektedir. Ayrıca Hz. Hatice (r.anha)'nın da bu konu hakkında bir şiiri bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in ticaret için çıkmış olduğu seferden döndüğü

²⁴⁰et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdu'l-Mecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 4/213.

²⁴¹et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 4/213.

²⁴²Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, thk. Mustafa Abdu'l-Kâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 3/369-370; et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 4/213.

²⁴³Mihennâ Hâyil er-Ruceylât, *es-Sûretu'l-Fenniyyetu fî'l-Medâihî'n-Nebeviyye fî'l-'Asri'l-Memlûki fî Mısır ve Bilâdi's-Şâm* (Ürdün: Câmi'atu Mu'te, Külliyyetu'd-Dirâsâtî'l-'Ulyâ, Doktora Tezi, 2017), 114.

esnada, uzaktan onu göre Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in yüzünü aya benzeterek şu sözlerle onu methetmiştir:²⁴⁴

جاء الحبيب الذي أهواه من سفرٍ والشَّمْسُ قد أثَّرت في وجهه أثرًا
عجبتُ للشمس من نقبيل وجنته والشَّمْسُ لا ينبغي لها أن تُدرك القمر

Aşığım olduğum sevgili bir seferden geldi.

Güneş, yüzünde bırakmıştı bir etki.

Güneşin onun yanağını öpmesine şaşırdım!

Halbuki Güneşin Ay'a ulaşmaması gerekirdi.

Abdullâh b. Revâha'nın Hz. Peygamber'i yıldıza benzetip onu methettiği şiiri ise şöyledir: ²⁴⁵

عَصَيْتُمْ رَسُولَ اللَّهِ أَفَّ لِدِينِكُمْ وَأَمْرُكُمْ السَّيِّءُ الَّذِي كَانَ غَاوِيَا
فَأَيْنِي وَإِنْ عَفَّتُمْوَنِي لَقَائِلٌ فِدَى لِرَسُولِ اللَّهِ أَهْلِي وَمَالِيَا
أَطْعَنَاهُ لَمْ نَعْدِلْهُ فِينَا بَغَيْرِهِ شِهَابًا أَنَا فِي ظِلْمَةِ اللَّيْلِ هَادِيَا

“Allah Resulü 'ne isyan ettiniz, yazıklar olsun dininize ve,

Yoldan çıkaran rezil işlerinize.

Bana karşı hoşgörüsüz de olsanız diyorum ki ben,

Ailem ve malım feda olsun Allah Resulü 'ne.

Ona boyun eğdik ve başkasını aramızda denk tutmadık ona,

Bizlere yol gösterici bir yıldızdır o, gecenin zifiri karanlığında.”

Şair burada Hz. Peygamber'e isyanda bulunanları hicvedip onu savunmuştur. Hz. Peygamber'e olan sevgisini ve itaatini her fırsatta dile getiren Abdullâh b. Revâha, bu şiirinde de ona itaat ettiklerini ve onu kendilerini aydınlatan bir yıldıza benzetmiştir.

Hassân b. Sâbit'in Hz. Peygamber'i yıldıza benzeterek methettiği bir beyiti şöyledir:²⁴⁶

وَإِ وَمَاضٍ شِهَابٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ بَدْرٌ أَنَارَ عَلَى كُلِّ الْأَمَاجِيدِ

O, vefalıdır, sorunlarla ilgilenendir ve kendisiyle aydınlanan bir yıldızdır.

Tüm soyluları nurlandıran bir dolunaydır.

²⁴⁴Muhammed Bâkır el-Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, (Beyrût: Müessesetul-‘Alemlî lil-Metbu‘ât, 2008), 15/272.

²⁴⁵Velîd Kassâb, *Divanu Abdullah b. Revaha ve dirasetun fî siretihi ve şi'rihi*, 138.

²⁴⁶Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî , 87.

Hassân b. Sâbit burada Hz. Peygamber'i yıldızla benzeterek methetmesinin yanısıra onun dürüst ve sorunlarla yakından ilgili oluşunu da övmüştür. Ayrıca kavmin ileri gelenlerini kastederek Hz. Peygamber'i, onları manevi nuruyla aydınlatan bir dolunaya benzeterek methetmiştir.

Hassân b. Sâbit'in, Hz. Peygamber'i aya benzeterek methettiği bir beyiti ise şöyledir:²⁴⁷

مِثْلَ الْهَلَالِ مُبَارَكًا ذَا رَحْمَةٍ سَمَحَ الْخَلِيفَةُ طَيِّبَ الْأَعْوَادِ

Hilal gibi kutlu ve merhamet sahibi. En faziletli soylu, mahlûkâtın en duyarlısı.

Ka'b b. Mâlik de Hz. Peygamber'i yıldızla benzeterek tasvir etmiştir. Onu methedip onun için nazmettiği bir şiiri şöyledir:²⁴⁸

فِينَا الرَّسُولُ شِهَابٌ ثُمَّ يَنْبَغُهُ نُورٌ مُضِيءٌ لَهُ فَضْلٌ عَلَى الشُّهُبِ
الْحَقُّ مَنْطِقُهُ وَالْعَدْلُ سِيرَتُهُ فَمَنْ يُجِبُهُ إِلَيْهِ يَنْجُ مِنْ تَبَبِ

“Aramızdadır Peygamber. O bir yıldızdır. O yıldızı, parlak bir ışık takip eder ki onun diğer yıldızlara karşı üstünlüğü mevcuttur.

Haktır onun kelamı Adalettir onun tarzı.

Her kim çağrısına icabet ederse, helak olmaktan kurtulur.”

3.3.3. Dürüstlüğü ile methedilmesi

Hiz. Peygamber için nazmedilen methiyelerin türlerinden biri de hiç şüphesiz dürüstlük tasvirini barındıran manzumelerdir. Şairler, Hiz. Peygamber'i birçok yönüyle methetmiş ve onun dürüstlük yönünü es geçmemişlerdir. Bu bağlamda Ka'b b. Mâlik'in, Hiz. Peygamber ile ilgili nazmettiği bir şiiri şöyledir:²⁴⁹

نَذِيرٌ صَادِقٌ أَدَّى كِتَابًا وَأَيَّاتٍ مُبَيَّنَّةً تُبَيِّرُ
فَقَالُوا مَا أَتَيْتَ بِأَمْرٍ صَدَقَ وَأَنْتَ بِمُنْكَرٍ مَنَا جَدِيرُ
فَقَالَ بَلَى لَقَدْ أَدَّيْتُ حَقًّا يُصَدِّقُنِي بِهِ الْفَهِمُ الْخَبِيرُ
فَمَنْ يَنْبَغُهُ يُهْدِ لِكُلِّ رُشْدٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ يُجْزَ الْكَفُورُ

“O, sadık bir uyarıcıdır. kitabın hükümlerini yerine getiren

Ve gizliliği bulunmayan o aydınlatıcı ayetleri (ulaştırandır).

Dediler ki; doğru bir hükümle gelmedin sen.

²⁴⁷Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî , 87.

²⁴⁸Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 12.

²⁴⁹ibn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 209.

Bizden taraf inkarı hak edensin sen.

Dedi ki; evet hakkı ulaştırdım ben.

Anlayışlı ve bilirkşi buna inanır zaten.

Her kim ona tabi olursa, her doğru yola erştirilir.

Ondan yüz çeviren inkarcı ise cezalandırılır.

Ka'b b. Mâlik'in Hz. Peygamber'in dürüstlüğünü esas alıp nazmettiği bir diğer şiiri şöyledir:²⁵⁰

وَإِذَا دَعَا لِكْرِهَةٍ لَمْ نُسَبِّقْ	وَنُطِيعُ أَمْرَ نَبِيٍّ وَأُجِيبُهُ
وَمَتَى نَرِ الْحَوْمَتَ فِيهَا نُغْنِقْ	وَمَتَى يُنَادِ إِلَى الشَّدَائِدِ نَأْتِهَا
فَبِنَا مُطَاعُ الْأَمْرِ حَقٌّ مُصَتَقْ	مَنْ يَتَّبِعْ قَوْلَ النَّبِيِّ فَإِنَّهُ
وَيُصِيبُنَا مَنْ نَيْلِ ذَاكَ بِمَرْفَقِ	فَبِذَاكَ يَنْصُرُنَا وَيُظْهِرُ عِرْنَآ
كَفَرُوا وَضَلُّوا عَنْ سَبِيلِ الْمُتَّقِي	إِنَّ الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ مُحَمَّدًا

Peygamber'imizin emrine itaat edip, ona icabet ederiz.

Bir savaş için çağrı yaptığında, bizden önce kimse gitmez.

Her ne zaman sıkıntılı durumlara çağırırsa, ona yetişiriz.

Ne zaman cenk meydanlarını görsek, hızla oraya gideriz.

Kim Nebinin sözüne ittibâ ederse, Çünkü Hz. Peygamber

Aramızda emrine itaat edilendir, kendisine inanılındır ve hak olandır.

Böylece o bize yardım eder, ve izzetimizi üstün kılar.

Bunu elde ederek destek sağlarız biz.

Muhakkak ki Muhammed'i yalanlayanlar;

Küfre girmişler, ve Allah'tan sakınanların yolundan ayrılmışlar."

Ka'b b. Mâlik bu şiirinde Hz. Peygamber'in dürüstlüğünü överken, sözüne itibar edilen hak ehlidir tabirini kullanmıştır. Öte yandan Ka'b, Hz. Peygamber'in emrine itaat ettiklerini ve her hangi olumsuz bir durum için kendilerini çağırdığında hızla ona yardıma koştuklarını belirterek ona olan sevgilerini gözler önüne sermiştir. Ayrıca şair, Hz. Peygamber'i yalanlayıp inkâr edenlerin ise doğru yoldan saptıklarını ifade etmiştir.

Hassân b. Sâbit'in bu minvalde nazmettiği şiirleri ise şöyledir:²⁵¹

يَذُلُّ عَلَى الرَّحْمَنِ مَنْ يَقْتَدِي بِهِ	وَيُنْقِذُ مَنْ هَوَلَ الْخَزَايَا وَيُرْشِدُ
---	---

²⁵⁰Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 55.

²⁵¹Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 93.

إِمَامٌ لَهُمْ يَهْدِيهِمُ الْحَقَّ جَاهِدًا مُعَلِّمٌ صِدْقٍ إِنْ يُطِيعُوهُ يَسْعَدُوا

O, kendisine uyanlara, Rahman'ın yoluna götürür.

O, insanları felaketlere düşme korkusundan kurtarır ve onlara rehberlikte bulunur.

O, onları hakka ve doğru yola çağıran bir önder.

O, doğruluğun öğretmenidir, mesrur olurlar, ona tabi olurlarsa eğer.

Şair bu beyitlerinde Hz. Peygamber'i, doğru yola çağıran bir rehber vasfıyla övmüş ve ona dürüstlüğün öğretmeni lakabını vererek doğruluğun kaynağı olduğundan bahsetmiştir.

Hassân b.Sâbit'in mezkûr konu hakkında nazmettiği bir diğer şiiri ise şöyledir:

252

تَاللَّهِ مَا حَمَلْتُ أَنْثَى وَلَا وَضَعْتُ مِثْلَ الرَّسُولِ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ الْهَادِي
وَلَا بَرَأَ اللَّهُ خَلْقًا مِنْ بَرِيَّتِهِ أَوْفَى بِذِمَّةِ جَارٍ أَوْ بِمِيعَادٍ

Allah'a yemin olsun! Hiçbir kadın doğurmadı ve taşımadı.

Rahmet Peygamber'i gibi doğru yola çağıranı.

Allah yarattıklarının içinden kimseyi böyle yaratmadı.

Komşusunun emanetine sahip çıkan ve sözüne sadık olanı.

Son olarak Abdullâh b. Revâha'nın dürüstlük tasviri ile ilgili Hz. Peygamber'i methettiği şiiri şöyledir: ²⁵³

وَفِينَا رَسُولُ اللَّهِ يَتْلُو كِتَابَهُ إِذَا انْشَقَّ مَعْرُوفٌ مِنَ الصُّبْحِ سَاطِعُ
أَرَانَا الْهُدَى بَعْدَ الْعَمَى فَقُلُوبُنَا بِهِ مَوْقِنَاتٌ أَنْ مَا قَالَ وَاقِعُ

Aramızda Allahın kitabını okuyan Allah Resulü var.

Şafak vakti, fecr-i sadık aydınlanıp doğduğunda.

Körlüğün ardından, bize doğru yolu gösterdi. Kalplerimiz ona;

Söylediği şeyler için kanidir. (ona yakinen inanıyor.)

Abdullâh b. Revâha yukarıdaki beyitlerinde, câhiliye devrini körlüğe benzetirken, bu karanlık dönemin ardından Hz. Peygamber'in kendilerine doğru yolu gösterdiğinden bahsetmiş ve kalben onun sözlerinin doğru olduğuna ve ona inandıklarını ifade etmiştir.

²⁵²Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 97.

²⁵³Velîd Kassâb, *Divanu Abdullah b. Revaha ve dirasetun fî siretihi ve şi'rihi*, 162..

3.3.4. Hz. Peygamber'in nesebi ile methedilmesi

Hz. Muhammed (s.a.v), insanların en büyük iftihar kaynağı ve “أَشْرَفُ النَّاسِ” unvanı ile “insanların en şerefli” ve “أَشْرَفُ الْمَخْلُوقَاتِ” sıfatı ile “yaratılmışların en şerefli” hitabına mazhar olan bir insandır. Nitekim böyle bir şahsiyetin soyu da çok kıymetli ve değerli olup şairler tarafından soyunun övülmesi de çok doğaldır. Şairlerimizden Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik bu bağlamda nazmettiği şiirleri bulunmakta olup, ayrıca Hz. Peygamberin süt annesi Hz. Halime'nin de bu konu hakkında bir medih şiiri bulunmaktadır. Hz. Halime'nin Hz. Peygamber'i nesebi ile methettiği şiiri şöyledir:²⁵⁴

يَا رَبِّ بَارِكْ فِي الْعَلَامِ الْفَاضِلِ مُحَمَّدٌ سَلِيلُ ذِي الْأَفْضَالِ
وَأَبْلَغُهُ فِي الْأَعْوَامِ غَيْرَ أَفْلٍ حَتَّى يَكُونَ سَيِّدَ الْمَحَافِلِ

“Ey Allahım!

Erdemlilerin torunu olan seçkin çocuk Muhammed'i mübarek kıl.

Onu yıllar boyu sabit kıl!

Ta ki o, mahfillerin efendisi olana kadar.”

Hz. Halime yukarıdaki şiiri, Hz. Peygamber ile aralarında geçen şu konuşmanın ardından söylemiştir; Hz. Peygamber (s.a.v) yedi yaşındayken süt annesi Hz. Halime'ye, kardeşlerinin nerede olduğunu sormuştur. Hz. Halime de onların hayvanları otlatmaya götürdüklerini söylemiştir. Hz. Peygamber de ona ey anne bana haksızlık ediyorsun çünkü ben gölgede sütümü içerken kardeşlerim ise güneşin şiddetli sıcağının altındadır. Süt annesi Halime ise ona şöyle karşılık vermiştir: seni kıskanmalarından ve senin başına bir şey gelmesinden korkuyorum. Hz. Peygamber de; benim için endişe etmene gerek yok annecim. Yarın sabah bende kardeşlerimle birlikte evden çıkacağım demiştir. Hz. Halime onun bu isteğini görünce, her ne kadar onun için endişelense de onun gidişine onay vermiş ve onu hazırlamıştır. Ertesi gün olunca Hz. Peygamber kardeşleriyle birlikte dışarıya çıkmıştır. Mahalle sakinleri onun evden çıkışından sonra Hz. Halime'ye giderek, bu “dolunayın” dışarı çıkmasına nasıl rıza gösterdiğini ve nasıl olurda buna müsaade ettiğini sormuşlardır. “Hz. Halime de onlara dönüp şöyle cevap vermiştir: ben ona engel olmak istedim fakat o ısrar etti Allah-u tealadan onu kötülüklerden korumasını istiyorum.”²⁵⁵

²⁵⁴el-Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, 15/219.

²⁵⁵el-Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, 15/219.

Ka'b b. Mâlik'in ise bu konu hakkında nazmettiği şiirleri ise şöyledir:²⁵⁶

لَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ لَمْ نَرْجُ غَيْرَهُ رَجَاءَ الْجَنَانِ إِذْ أَتَانَا زَعِيمُهَا
نَبِيٌّ لَهُ فِي قَوْمِهِ إِزْثُ عِزَّةٍ وَأَعْرَاقُ صِدْقٍ هَدَبَتْهَا أُرُومُهَا

Çünkü biz, Allah'a ondan gayrını önemsemeden kulluk ettik.

Cennetleri umarak, elçisi bize geldiği vakit.

Bir peygamber ki, kavmi içerisinde izzet mirası var.

Ve soyluların tezyin ettiği, hakikî ırkları.

Ka'b b. Mâlik'in bu konu hakkındaki bir başka beyiti şöyledir:²⁵⁷

لَهُ حَسَبٌ فَوْقَ كُلِّ الْأَنَامِ مِنْ هَاشِمٍ ذَلِكَ الْمُرْتَجَى

Onun bütün insanlardan daha faziletli bir nesebi var.

İşte o, beklenen Hâşim'den.

Şair bu beyitinde, Hz. Peygamber'in atalarından Hâşim b. 'Abdimenaftan kabile ismini alan Benî Hâşim kabilesini kast ederek Hz. Peygamber'in soyunu methetmiştir.

Hassân b. Sâbit'in mezkûr konu hakkında nazmettiği şiiri ise şöyledir:²⁵⁸

وَاللَّهِ رَبِّي لَا تُفَارِقُ مَا جَدًّا عَفَى الْخَلِيقَةَ مَا جَدَ الْأَجْدَادِ
مُتَكَرِّمًا يَدْعُو إِلَى رَبِّ الْعُلَا بَذَلَ النَّصِيحَةَ رَافِعَ الْأَعْمَادِ
مِثْلَ الْهَلَالِ مُبَارَكًا ذَا رَحْمَةٍ سَمَحَ الْخَلِيقَةَ طَيِّبَ الْأَعْوَادِ

Vallahi terk etmeyiz biz o şerefli insanı.

En şerefli soyluyu ve yaratılmışların en iffetlisi olanı.

Yüce Allah'a davet eden cömertliği,

Asil soylu ve nasihat vereni.

Hilal gibi kutlu ve merhamet sahibi.

En faziletli soylu, mahlûkâtın en duyarlısı.

3.3.5. Cesareti ile methedilmesi

Hz. Peygamber insanların en cesaretlisi, yeri geldiğinde en sert ve en korkusuzuydu. Onun bu özelliğini, katıldığı savaşlarda ve Allah'a ve dinine savaş açanlara karşı görmek mümkündür.²⁵⁹ Nitekim şair olan sahabeler de, Hz. Peygamber'i

²⁵⁶Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 65-66.

²⁵⁷Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 79.

²⁵⁸Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 87.

²⁵⁹Müslim, "el-Fedâil", 11 (No. 2307).

bu özelliğiyle methetmekten geri durmamışlardır. İlk olarak Hassân b. Sâbit'in bu alanda nazmettiği şiirleri şöyledir:

مُسْتَشْعِرِي جَلَقَ الْمَاضِي يَقْدُمُهُمْ	جَلَدُ النَحِيزَةِ مَاضٍ غَيْرُ رَعِيدٍ
أَعْنِي الرَّسُولَ فَإِنَّ اللَّهَ فَضَّلَهُ	عَلَى الْبَرِيَّةِ بِالتَّقْوَى وَبِالْجُودِ
فِينَا الرَّسُولُ وَفِينَا الْحَقُّ نَتَّبَعُهُ	حَتَّى الْمَمَاتِ وَنَصْرُ غَيْرِ مَحْدُودٍ ²⁶⁰
مَاضٍ عَلَى الْهَوْلِ رَكَابٌ لِمَا قَطَعُوا	إِذَا الْكُمَاةُ تَحَامَوْا فِي الصَّنَادِيدِ ²⁶¹

Beyaz zırhını kuşanmış onların üzerine yürüyor.

Korkmadan, sert mizacı ve sağlam duruşuyla.

Peygamber'i ima ediyorum. Nitekim Allah onu üstün tuttu.

Cömertliği ve takvası ile insanlara karşı.

Allah Resulü aramızda ve tabi olduğumuz hak,

Ölünceye dek engellenemeyen zafer bizimlidir.

Korku nedir bilmez. Süvariler yola çıktıklarında,

Savaşın çetin anında askerler etrafı ablukaya aldığında.

Şair yukarıdaki beyitlerinde, Hz. Peygamber'in savaş esnasındaki hal ve hareketlerini tasvir ederek, onun ne denli korkusuz olduğundan, düşmana karşı sert oluşundan ve her türlü darbelere ve musibetlere karşı sağlam ve dik duruşundan bahsederek onu methetmiş ve Allah'ın onu bu özellikler ile insanlara karşı üstün tuttuğunu ifade etmiştir.

Ka'b b. Mâlik 'in bu konu hakkında nazmettiği şiiri şöyledir:²⁶²

نَجْدُ الْمَقْدَمِ مَاضِي الْهَمِّ مُعْتَزِمٌ	حِينَ الْقُلُوبِ عَلَى رَجْفٍ مِنَ الرُّعْبِ
يَمْضِي وَيَذْمُرُنَا عَنْ غَيْرِ مَعْصِيَةٍ	كَأَنَّهُ الْبَذْرُ لَمْ يُطْبَغْ عَلَى الْكَذِبِ
بَدَا لَنَا فَاتَّبَعْنَاهُ نُصَافُّهُ	وَكَذَّبَهُ فَكُنَّا أَسْعَدَ الْعَرَبِ

O, cesur bir kahraman, sıkıntıları bertaraf etmeye azimli.

Kalppler şiddetle sarsılıp ürktüğü zaman.

İlerliyoruz ve günaha girmeden bize cesaret verir.

Sanki o dolunaydır, yalanla damgalanmayan.

Bize göründü ve onu tasdikleyerek ona tabi olduk.

Onlar ona inanmadılar, biz ise Arapların en mutlusuyuz.

²⁶⁰Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 86.

²⁶¹Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 87.

²⁶²Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 12.

Şair yukarıdaki beyitlerinde, Hz. Peygamber’i cesur bir savaşçıya benzetmiş ve Müslümanların başına gelen her türlü belaları defetmek için gayret gösteren bir şahsiyet olarak nitelemiştir. Ardından Hz. Peygamber’i bir dolunaya benzeterek kendilerine görüldüğünü ve bunun neticesine ona iman ettiklerini zikretmiş ve müşrikler onu yalanlamasına rağmen kendilerini ona iman ettikleri için Arapların en mutlusu olarak ilan etmiştir.

3.3.6. Cömertliği ile methedilmesi

Hz. Peygamber’in cömertliği, fakirleşmekten korkmayan bir insanın malını hiç düşünmeden tasadduk edişine benzetilmektedir. Hz. Câbir (r.a), Hz. Peygamber’in bu özelliği hakkında şöyle söylemektedir: “Bir kimse ondan bir şey istediği vakit, onun <<Hayır>> dediği görülmemiştir.”²⁶³ Nitekim Hz. Peygamber’in insanlarca hayran kalınmış özelliği Hassân b. Sâbit’in Hz. Peygamber’i methettiği şiirlerine de konu olmuştur. Hassân b. Sâbit’in bu minvalde nazmettiği şiirlerinden bir beyit şöyledir: ²⁶⁴

رَبَاهُ وَلِيداً فَاسْتَتَمَ تَمَامُهُ عَلَى أَكْرَمِ الْخَيْرَاتِ رَبُّ مُمَجَّدُ

Yetiştirdi ve olgunluğa erıştirdi onu.

Yüce yaratıcı iyilik yapmada en cömerdi kıldı onu.

Şair yukarıdaki beyitte Allah tarafından Hz. Peygamber’in insanlar arasında en cömerdi olduğundan bahsederek Hz. Peygamber’i bu özelliği ile methetmiştir.

Hassân b. Sâbit’in mezkur konu hakkındaki başka şiiri ise şöyledir:²⁶⁵

أَعْرُ، عَلَيْهِ النَّبُوءَةُ خَاتَمٌ مِنْ اللَّهِ مَثْنُوهُ يُلُوحُ وَيُشْهَدُ
وَضَمَّ إِلَهُ اسْمَ النَّبِيِّ إِلَى اسْمِهِ إِذَا قَالَ فِي الْخَمْسِ الْمُؤَدَّنْ أَشْهَدُ
وَشَقَّ لَهُ مِنْ اسْمِهِ لِيَجْلَهُ، فَذُو الْعَرْشِ مُحَمَّدٌ، وَهَذَا مُحَمَّدُ

O, saygın ve cömerttir. Onda Peygamberlik mührü vardır.

Allah katından ona verilmiş görünür ve müşahede edilir.

Allah Peygamber’in ismini kendi isminin yanına ekledi.

Müezzin beş vakitte onu zikrettiğinde buna şahit olurum.

²⁶³Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîh-i müslim*, nşr. Muhammed Fuâd ‘Abdübâkî (Beyrût: Dâru'l-kutubu'l-ilmiyye, 1991), “Fedâil”, 56 (No. 2311).

²⁶⁴Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 95.

²⁶⁵Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 85.

Onu yüceltmek için kendi isminin yanında ona yer açtı.

O arşın sahibi övülmeye layık olan, bu da Muhammed.

Hassân b. Sâbit yukarıdaki beyitlerinde, Hz. Peygamber'den saygın bir şahsiyet ve cömert sahibi biri olarak bahsetmiştir. Ve ezanı kastederek Allah'ın onu yücelterek ismini kendi isminin yanına eklediğini zikretmiştir.

3.3.7. Sabrı ile methedilmesi

Hiz. Peygamber başına bir musibet geldiği vakit bu durumlara karşı sabır göstermiş ve her durumda dayanağı Allah olmuştur. Nitekim Allah (c.c.) Ahzab suresinin 48.ayetinde وَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعِ أَهْلَهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا²⁶⁶ "ri eziyete nların sana verdikle! Oİnkârcılara ve iki yüzölölere kulak asma" aldırma! Allah'a dayan ve güven! Güvenmek için Allah yeter!" Bu ayetten de anlaşılacağı üzere Allah Hiz. Peygamber'e başına gelecek her türlü sıkıntıda sabretmeli ve dayanağının daima Allah olduğunun idrakinde olmasını emretmiştir. Allah'tan gelen emir gereğı her işinde sabırlı olan Hiz. Peygamber'in bu özelliğı, ona nazmedilen medih şiirlerinde de yerini almıştır. Bu bağlamda Ka'b b. Mâlik'in nazmettiğı bir şiiri şöyledir:²⁶⁷

رئيسُهُم النبىُّ وكان صُلْباً	نقى القلبِ مُصْطَبِراً عَزُوفاً
رَشِيدُ الْأَمْرِ ذُو حُكْمٍ وَعِلْمٍ	وَحَلِيمٌ لَمْ يَكُنْ نَزَقاً خَفِيفاً
نُطِيعُ نَبِيَّنا وَنُطِيعُ رَبَّنا	هُوَ الرَّحْمَنُ كانَ بِنّا رَوْفاً

Onların liderleri, kuvvetli ve sağlam olan Peygamberdir.

Kalbi kirlerden arınmış, sabreden ve gûnahtan kaçan biridir.

İlim ve hüküm sahibi, işi doğru biri.

Hafif ve aceleci olmayan bir sabır sahibi.

İtaat ederiz Allah'a ve Peygamber'imize.

O çok şefkatli olan Rahman'dır bize.

Şair yukarıdaki beyitleri Hiz. Peygamber'in Taif'te insanları İslam'a davet etmesini anlatarak Hiz. Peygamber'in her türlüğü karşıtlığa ve ona yapılan saygısız tavırlara rağmen büyük bir sabır gösterdiğini anlatmaktadır.

²⁶⁶Ahzâb 33/48.

²⁶⁷Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 48.

Hiz. Peygamber'in sabır timsali olması Abdullâh b. Revâha'nın da şiirlerine konu olmuştur. Abdullâh b. Revâha'nın bu konu hakkındaki şiiri ise şöyledir: ²⁶⁸

أَلَا يَا هَاشِمَ الْأَخِيَّارَ صَبْرًا فَكُلُّ فَعَالِكُمْ حَسَنٌ جَمِيلٌ
رَسُولُ اللَّهِ مُصْطَبِرٌ كَرِيمٌ بِأَمْرِ اللَّهِ يَنْطِقُ إِذْ يَقُولُ

Ey Hâşimoğularının en seçkinleri! Sabredin!

Sizin yaptığınız her şey iyi ve güzeldir.

Allah Resulü müsamahakâr (sabırlı) ve yüce gönüllüdür.

Konuştığında Allah'ın emri ile sözünü söyler.

Abdullâh b. Revâha bu beyitlerini Hiz. Hamza'nın Uhud savaşında şehid edilmesinden sonra nazmetmiş ve Hiz. Hamza'nın vefatıyla hüzne boğulan Müslümanları ve Allah Resulünün soyundan geldiği Beni Hâşim kabilesini teskin etmeye çalışmıştır. Abdullâh b. Revâha, Hâşimoğullarını sabretmeye davet ederken, Allah Resulünü örnek vererek onun bu musibet karşısında sabırlı ve sukunetli olduğunu belirtmiştir.

3.3.8. Merhameti ile methedilmesi

Allah Resulünün hayatından görebileceğimiz en büyük özelliklerinden birisi de merhamet sıfatına sahip oluşudur. Nitekim Allah (c.c.) şefkat ve rahmet Peygamber'inin bu özelliği hakkında Tevbe suresinin 128.ayetinde şöyle buyurmaktadır: ²⁶⁹

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

“Andolsun size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir.”

Allah, bu ayetlerde Hiz. Peygamber için “رَؤُوفٌ” ve “رَّحِيمٌ” sıfatlarını kullanmış ve onun ne denli şefkatli ve merhametli olduğunu belirterek onu taltif etmiştir. Ayrıca Hiz. Peygamber Taif'e giderek insanları İslam'a davet etmek isteyince oradaki insanlar Hiz. Peygamber ve beraberindekileri taşılayınca, sahabeler; “Ya Resulallah onlara beddua et Allah onları helak etsin diyince”, Hiz. Peygamber (s.a.v) onlara şöyle cevap vermiştir. *“Ben beddua etmek üzere gönderilmedim. Şüphesiz ben sadece rahmet Peygamber'i olarak gönderildim.”*²⁷⁰ Allah Resulü bunca sıkıntıya ve cefaya maruz kalmasına

²⁶⁸Velîd Kassâb, *Divanu Abdullah b. Revaha ve dirasetun fî siretihi ve şi'rihi*, 100.

²⁶⁹Tevbe 9/128.

²⁷⁰Müslim, “el-Birr”, 87 (No. 2599).

rağmen insanlara karşı her daim merhametli olmuştur. Nitekim Hassân b. Sâbit'te hem Allah Resulünün bu merhamet şiarından etkilenmesi hemde Tevbe suresindeki mezkûr ayetten esinlenerek, ayette Hz. Peygamber için zikredilen kelimeleri kendi şiirinde kullanarak, Hz. Peygamber'in merhametli yönünü şu beyitleriyle methetmiştir.²⁷¹

فَبَيْنَا هُمْ فِي نِعْمَةِ اللَّهِ بَيْنَهُمْ دَلِيلٌ بِهِ نَهْجُ الطَّرِيقَةِ يُقْصَدُ
عَزِيزٌ عَلَيْهِ أَنْ يَحِيدُوا عَنِ الْهُدَى حَرِيصٌ عَلَى أَنْ يَسْتَقِيمُوا وَيَهْتَدُوا
عَطُوفٌ عَلَيْهِمْ لَا يُنْتَنِي جَنَاحُهُ إِلَى كَنْفٍ يَحْنُو عَلَيْهِمْ وَيَمَهْدُ

Onlar Allah'ın bahsettiği nimetin içindeydi, O aralarındayken.

*Bir rehber ki, peşinden gidilirse doğru yol bulunur.*²⁷²

Doğru yoldan sapmaları çok ağır gelir ona.

Dosdoğru bir yola girmeleri ve hidayetleri için gösterir çokça çaba.

Merhamet kanatlarını esirgemez ve çok şefkatlidir insanlara.

Kanatlarını onların üzerlerine gererek şefkat gösterir onlara.

Şair yukarıdaki beyitlerinde Hz. Peygamber'i, Tevbe suresindeki mana itibari ile onun müminlere karşı şefkatli oluşundan bahsederek onu methetmiştir.

Hassân b. Sâbit'in, Hz. Peygamber'in merhametli yönünü metheden başka bir şiiri ise şöyledir:²⁷³

عَفُوٌّ عَنِ الزَّلَّاتِ يَقْبَلُ عُذْرَهُمْ وَإِنْ يُحْسِنُوا فَإِنَّ اللَّهَ بِالْخَيْرِ أَجْوَدُ

O, onların özrünü kabul eder, hatalarını affeder.

Eğer iyilikte bulunurlarsa Allah hayırda daha cömerttir onlara.

Şair bu beyitinde Hz. Peygamber'in insanlara karşı şefkatli oluşunu ima ederek bir hata işleyipte bunun sonucunda pişman olup özür dileyenleri bağışladığını ifade etmekte, ve bu hatalarını örtmeleri için iyilik yaparlarsa eğer Allah'ın muhakkak kendilerinden daha cömert oluşunu onlara göstereceğinden bahsetmektedir.

3.3.9. Hayır ve iyilik ile methedilmesi

Hz. Peygamber'den nakledilen bir hadiste şöyle buyurmuştur. Şüphesiz ki Allah insanları yarat ve beni de mahlukâtın en hayırlısı kıldı.²⁷⁴ Hz. Peygamber'in insanlar

²⁷¹Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî , 93.

²⁷²Hazer, *Haz. Peygamber (s.a.v)'in Şairleri*, 155.

²⁷³Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî , 93.

arasında en hayırlı insan oluşu ve insanlara her daim iyilikte bulunan bir şahsiyet oluşunu gösteren bazı medih şiirleri nazmedilmiştir. Bu bağlamda Abdullâh b. Revâha'nın nazmetmiş olduğu şiirleri şöyledir:²⁷⁵

خَلَّفَ السَّلَامَ عَلَى إِمْرِي وَدَعْتُهُ فِي النَّخْلِ خَيْرَ مُشَيِّعٍ وَخَالِيلٍ

Selam olsun! Arkada bırakıp vedalaştığım o şahsa

Hurma ağaçlarında, en hayırlı arkadaş, en hayırlı uğurlayıcıya.

Abdullâh b. Revâha bu beyitini, Mûte savaşına giderken Hz. Peygamber ile vedalaştığı esnada söylemiş ve bu şiir dünya gözüyle Allah Resulünü son kez gören Abdullâh'ın onun için nazmettiği son şiiri olmuştur.

Abdullâh b. Revâha'nın bir başka şiiri ise şöyledir:²⁷⁶

إِنِّي تَقَرَّسْتُ فِيكَ الْخَيْرَ أَعْرِفُهُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنَّ مَا خَانَنِي الْبَصَرُ
أَنْتَ النَّبِيُّ وَمَنْ يُحْرَمَ شَفَاعَتَهُ يَوْمَ الْحِسَابِ فَقَدْ أَزَى بِهِ الْقَدَرُ
فَبَبَّتَ اللَّهُ مَا آتَاكَ مِنْ حَسَنٍ تَثْبِيتَ مُوسَى وَنَصْرًا كَالَّذِي نُصِرُوا
يَا آلَ هَاشِمٍ إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْبَرِيَّةِ فَضْلًا مَا لَهُ غَيْرُ

Ben sana bakınca iyiliği tespit ettim. Onu biliyorum,

Gözlerimin bana ihanet etmediğini Allah biliyor.

Sen peygambersin ve kim onun şefaatinde mahrum kalırsa,

Hesap günü. Kader onu hâkir görmüştür.

Allah sana bahsettiği güzellikleri devamlı kılsın.

Hz. Musa 'ya devamlı kıldığı gibi ona verilenler gibi bir zafer nasip etsin.

Ey Hâşimoğulları! Allah sizi seçkin kıldı.

Bütün yaratılmışlara karşı, başkasında olmayan bir üstünlükle.

Şair yukarıdaki şiirinde, Hz. Peygamber'e hitaben ona her baktığında iyilik üzere olduğunu ve bu konuda gözlerinin kendisine yalan söylemediğini belirtmektedir. Akabinde kıyamet günü onun şefaatinin elde edemeyenlerin ise zelil olacağını haber

²⁷⁴Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi et-Tirmîzi, *el-câmi'u'l-kebîr*, thk. Beşşâr 'Avvâd Mâ'rûf (Beyrût: Dâru'l-ğurebi'l-islâmî, 1996), 6/6.

²⁷⁵Velîd Kassâb, *Divanu Abdullah b. Revaha ve Dirasetun fî siretihi ve şi'rihi*, 148.

²⁷⁶Velîd Kassâb, *Divanu Abdullah b. Revaha ve Dirasetun fî siretihi ve şi'rihi*, 159.

vermiştir. Ayrıca son mısralarında ise Allah'ın Hz. Musa'ya nasip ettiği zafer gibi Hz. Peygamber'e de aynı zaferi nasip etmesi için Yaradana bir nevi dua da bulunmuştur.

3.3.10. Güzelliği ile methedilmesi

Ebû İshâk'tan nakledilen bir haber de; kendisine Hz. Peygamber'in yüzü nasıldı diye sorulunca onun yüzü ay gibiydi diye cevap vermiştir.²⁷⁷ Hz. Peygamber'in güzelliği ile ilgili nakledilen bir başka haber de ise Ebû İshâk şöyle demiştir: “*Vallahi ben Hz. Peygamber'den daha güzel birini hayatımda hiç görmedim.*”²⁷⁸ Hassân b. Sâbit'te Hz. Peygamber'in güzelliğini konu alarak bazı şiirler nazmetmiştir. Hassân b. Sâbit'in bu konu özelinde yazmış olduğu şiirleri şöyledir: ²⁷⁹

وَأَحْسَنُ مِنْكَ لَمْ تَرَ قَطَّ عَيْنِي وَأَجْمَلُ مِنْكَ لَمْ تَلِدِ النِّسَاءَ
خُلِقْتَ مُبَرَّءً مِنْ كُلِّ عَيْبٍ كَأَنَّكَ قَدْ خُلِقْتَ كَمَا تَشَاءُ

Senden daha iyisini görmedi gözüm

Senden daha güzelini doğurmadı hiçbir kadın.

Her kusurdan uzak, temiz yaratıldın.

Sanki sen, arzu ettiğin gibi yaratıldın.

Şair yukarıdaki beyitlerinde Hz. Peygamber gibi iyi biriyle hiç karşılaşmadığını ve onun kadar güzel birinin de dünyaya gelmediğini ifade ederek onu methetmiştir. Ayrıca onun her türlü kötü şeyden uzak bir şekilde yaratıldığından bahsetmiş ve misal olarak bir insan nasıl ki kendisiyle ilgili bir şey yaptığında insanlar arasında en güzel şeye sahip olmak istiyorsa, Hassân b. Sâbit'te Hz. Peygamber'in bu denli güzel olmasını bir nevi onun dilediği gibi yaratıldığına vurgu yaparak güzelliğini methetmiştir.

Hassân b. Sâbit'in bir başka beyiti ise şöyledir: ²⁸⁰

مُبَارَكٌ كَضِيَاءِ الْبَدْرِ صَوْرَتُهُ مَا قَالَ كَانَ قَضَاءً غَيْرُ مَرْدُودٍ

Mübarektir. Sureti dolunayın parıltısı gibidir.

Söylediği şeyler geri çevrilmeden yerine getirilendir.

Şair bu beyitinde Hz. Peygamber'in yüzünü dolunayın ışığına benzeterek güzelliğini methetmiştir.

²⁷⁷Et-Tirmîzî, *el-Câmi 'u'l-kebîr*, 6/25.

²⁷⁸Müslim, “*el-Fedâil*”, 25 (No. 2337).

²⁷⁹Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 42.

²⁸⁰Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 87.

3.3.11. Sevgisinin methedilmesi

Hız. Peygamber her daim insanların sevgisini kazanmaya çalışan ve bir kez olsun onlara karşı kin ve nefret duyguları beslemeyen bir şahsiyet olmuştur. O katılmış kalpleri, Allah ve Resulünün sevgisiyle doldurmak için çaba göstermiş ve insanlara her konuda fedakâr olmaya çalışmıştır.²⁸¹ Doğal olarak insanlar, böylesi bir karakterin sevgisine hayran kalmış ve Ka‘b b. Mâlik’te bu sevgiyi bir beyiti ile şöyle tasvir etmiştir:²⁸²

وَكَفَىٰ بِنَا فَضْلًا عَلَىٰ مَنْ غَيْرِنَا حُبُّ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ إِيَّانَا

Bizim dışımızdakilere karşı fazilet olarak yeter bize.

Muhammed Peygamber’in sevmesi bizi.

Şair yukarıdaki beyitinde Hız. Peygamber’in kendilerine karşı olan sevgisinin diğer insanların sevgisinden daha anlamlı olduğunu vurgulamış ve onun sevgisini diğerlerinin sevgisinden üstün tutmuştur.

3.3.12. Mucizeleri ve diğer peygamberler ile kıyaslanarak methedilmesi

Ka‘b b. Mâlik, Hız. Peygamber’i diğer Peygamber iler ile kıyaslayıp onu aşağıdaki şu şiiri ile şöyle methetmiştir:²⁸³

فَإِنْ يَكُ مُوسَىٰ كَلَّمَ اللَّهَ جَهْرَةً عَلَى الطَّوْرِ الْمُنِيفِ الْمُعْظَمِ
فَقَدْ كَلَّمَ اللَّهَ النَّبِيُّ مُحَمَّدًا عَلَى الْمَوْضِعِ الْأَعْلَى الرَّفِيعِ الْمُسَوِّمِ
وَإِنْ تَكُ نَمْلُ الْبَرِّ بِالْوَهْمِ كَلَمْتُ سُلَيْمَانَ ذَا الْمُلْكِ الَّذِي لَيْسَ بِالْعَمِيِّ
فَهَذَا نَبِيُّ اللَّهِ أَحْمَدُ سَبَّحَتْ صِغَارُ الْحَصَى فِي كَفِّهِ بِالتَّرْتُّمِ

Her ne kadar Hız. Musâ, açıktan Allah ile konuşmuş ise de,

Büyük ve yüksek Tûr Dağı üzerinde.

Allah konuşmuştu Muhammed Peygamber ile de.

En yüce en özel yerde.

Ve her ne kadar topraktaki karınca konuşmuş ise,

Amâ olmayan, mülk sahibi Hız. Süleyman ile.

Bu Allah’ın Peygamber’i Ahmet’tir. Tesbih etmiştir,

²⁸¹Hamit Dikmen, “Hız. Peygamber’de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3/2 (Temmuz-Aralık 2003), 130.

²⁸²Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. ‘Abdurrahman el-Mustâvî, 70.

²⁸³Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka‘b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. ‘Abdurrahman el-Mustâvî, 67.

Avucundaki küçük çakıl taşları terennüm ile onu.

Şair yukarıdaki şiirinde Hz. Peygamber'i, hem Hz. Musâ ve Hz. Süleymân ile kıyaslayarak hem de mucizeleriyle methetmiştir. Allah Hz. Mûsa ile Tûr Dağı'nda konuşurken Hz. Peygamber ile akılların bile idrak edemediği yer de Mîraç'ta onunla konuştuğunu ifade etmiş ve Hz. Peygamber'i methetmiştir. Akabinde, topraktaki küçük bir karıncanın bir insanla konuşması her ne kadar şaşılacak mucizelerden biri olsa da, bundan daha acayip bir olay ise Hz. Peygamber'in elindeki taşların onu tesbih etmiş olmasıdır. Şair bu olayları kıyaslayarak Hz. Peygamberi diğer Peygamber iler ile kıyaslayıp methetmiş, buna ek olarak olağanüstü mucizelerini de es geçmemiştir.

3.3.13. Güvenilirliği ile methedilmesi

Hz. Peygamber, kendisine risalet gönderilmeden önce de gönderildikten sonra, her daim toplum nezdinde güvenilir bir insan olarak yaşamış ve bu özelliği hasebiyle tüm Mekke halkı onu Muhammedü'l-Emin lakabıyla çağırılmışlardır. Nitekim Hz. Peygamber'in, Mekke'nin ileri gelenleri karşısında Ka'be'de hakemlik yapması,²⁸⁴ insanların ona ne denli güvendiklerini göstermektedir. Ka'b b. Mâlik'te, Hz. Peygamber'in bu özelliğini nazmetmiş olduğu iki beyitiyle onu şöyle methetmiştir:²⁸⁵

تَجَسَّتْ تَهْجُو رَسُولَ الْمَلِكِ قَاتَلَكَ اللَّهُ جَافاً أَعْيَا
تَقُولُ الْخَنَازِمَ تَرْمِي بِهِ نَقِي الثِّيَابِ تَقِيَّاً أَمِينَا

Allah'ın Peygamber'ini serbestçe hicvettin.

Lanetlenmiş ve hoyrat biri olarak Allah sana lanet etsin.

Kötü sözler söyler, sonra onlarla ithamda bulunursun.

Tertemiz, güvenilir ve takvalı Peygamber'e.

3.3.14. İffet ve seçkinliği ile methedilmesi

Hassân b. Sâbit ve Ka'b b. Mâlik, Hz. Peygamber'in seçkinliği ve iffetini konu alan beyitler nazmetmişlerdir. İlk olarak Hassân b. Sâbit'in bu konu hakkındaki bir şiiri şöyledir:²⁸⁶

وَمَا لِكَ لَا تَبْكِينَ ذَا النِّعْمَةِ الَّتِي عَلَى النَّاسِ مِنْهَا سَابِعٌ يَتَعَمَّدُ
فَجُودِي عَلَيْهِ بِالدُّمُوعِ وَأَعُولِي لَفَقْدِ الَّذِي لَا مِثْلَهُ الدَّهْرُ يُوْجَدُ

²⁸⁴İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 1/209.

²⁸⁵Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânü Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 73.

²⁸⁶Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 94-95.

وَمَا فَقَدَ الْمَاضُونَ مِثْلَ مُحَمَّدٍ وَلَا مِثْلَهُ حَتَّى الْقِيَامَةِ يُفْقَدُ
أَعَفَّ وَأَوْفَى ذِمَّةً بَعْدَ ذِمَّةٍ

Sana ne oldu da nimetin sahibine ağlamıyorsun?

İnsanlara gizlice bol miktarda nimet götürüne.

Onun için gözyaşı dökmede cömert ol, ve feryat figan et.

Zamanın bir daha onun benzerini bulamayacağı kayıp için.

Ne geçmiştekiler Muhammed gibi seçkin birini kaybettiler.

Ne de Kıyamete kadar onun benzerini kaybedecekler.

O, emanete riayet eden, en güvenilir ve en iffetlisiydi insanların.

Hassân b. Sâbit, yukarıdaki şiirini Hz. Peygamber'in vefatından sonra mersiye ve medih metodu içeriği ile nazmetmiştir. Gözlerine hitaben, Hz. Peygamber için ağlaması gerektiğini ve onun bir benzerini, onun gibi iffetli ve güvenilir birini kıyamete kadar kimsenin göremeyeceğini ifade etmiştir.

Ka'b b. Mâlik'in nazmetmiş olduğu beyiti ise şöyledir:²⁸⁷

لَنَا حَوْمَةٌ لَا تُسْتَطَاعُ يُفُودُهَا نَبِيٌّ أَتَى بِالْحَقِّ عَفَّ مُصْتَقٌ

Güç getirilemeyen bir topluluğumuz var. Ona liderlik eder.

Hakkı getiren, iffetli ve muteber bir peygamber.

Ka'b b. Mâlik ise bu beyitinde, yönetilmesi ve kontrol edilmesi zor olan bir topluluğa sahip olduklarını ve o topluluğu da bir tek, saygın ve iffetli olarak tabir ettiği Hz. Peygamber'in yönetebildiğini anlatmıştır.

3.3.15. Kabrinin methedilmesi

Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber'in vefat ettikten sonra nazmettiği bir başka beyitinde onun kabrine seslenerek kabrini methetmiştir. Hassân b. Sâbit'in nazmettiği beyit şöyledir:²⁸⁸

فَبُورِكَتْ يَا قَبْرَ الرَّسُولِ وَبُورِكَتْ بِلَادُ ثَوَى فِيهَا الرَّشِيدُ الْمُسَدَّدُ

وَبُورِكَتْ لَحْدُ مِنْكَ ضَمِينٌ طَيِّبٌ

Bereketli oldun. Ey Peygamber'in kabri! Sende bereketli oldun,

Doğru yolu gösterenin yaşadığı şehir.

²⁸⁷Ka'b b. Mâlik el-Ensârî, *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*, thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî, 53.

²⁸⁸Hassân b. Sâbit, *Şerhu divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî, 92.

Bereketlensin. Senin gibi faziletliyi içinde barındıran kabir.

Şair yukarıdaki beyitinde Hz. Peygamber'in kabrine hitaben, onun ne kadar şanslı olduğunu ifade ederek, ardından Hz. Peygamber'e hitaben onun gibi izzetli birini içinde barındıran kabre bereketlensin ifadesini kullanarak niyazda bulunmuştur.

4. SONUÇ

İslâmiyetin gelmesi ile beraber toplumda ilk sırada bulunan kabileye bağlılık, yerini yavaş yavaş din bağlılığına veya din karşıtlığına bırakmıştır. Bunun neticesinde İslâm dinini savunanlar ile bu dine karşı olanlar arasında bir takım çekişmeler meydana gelmiştir. Bu durum şiire kadar yansımış ve Mekke’li müşrik şairler tarafından Hz. Muhammed ile kendisine inanan Müslümanlar aleyhine şiirler söylenmiştir. Bunun üzerine Hassân b. Sâbit, Abdullâh b. Revâha ve Ka’b b. Mâlik gibi şairler, Hz. Muhammed (s.a.v)’i toplum önünde küçük düşürmeye çalışmak isteyen ve İslâm’ın yayılmasına engel olmaya gayret gösteren müşrik şairlere hicivleri ile karşılık vermişlerdir. Bunun yanında İslâm dininin yüceliklerini ve Hz. Peygamber’in üstün ahlakını öven şiirler nazmetmişlerdir.

Hassân b. Sâbit, Ka’b b. Mâlik ve Abdullâh b. Revâha, hem câhiliye dönemini hemde sadru’l-İslâm dönemini idrak etmiş muhadram şairlerdir. İslâmiyeti kabul ettikten sonra câhiliye zihniyetini ve yaşantısını bir kenara bırakıp İslâm’ın emrettiği ve nehyettiği öğretilerle yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte câhiliye dönemindeki şiir anlayışlarını bir kenara bırakıp, şiire İslâmî bakış açısıyla yaklaşmışlardır.

Câhiliye döneminin ikinci yarısından itibaren bazı krallar ve kabile liderleri şairlere, nazmettikleri methiyeler karşılığında caizeler vermeye başlamışlardır. Bu durum, şairleri kazanç elde etme maksadıyla methiye türünde şiir nazmetmeye sevketmiştir. Bu da şiirlerin içtenlikten uzak bir şekilde nazmedilmesine neden olmuştur. Ancak çalışma kapsamında ele alınan şairlerin şiirleri kazanç elde etme gayesinden uzak olmuştur. İnadıkları davayı savunmayı amaçladıklarından söyledikleri şiirlerde içtenlik ön plana çıkmıştır. Öte yandan câhiliye dönemindeki kazanç elde etme maksadıyla nazmedilen methiye şiirlerinde, memduhu övmeye mübalağa yapılmıştır. Fakat Hz. Peygamber’e methiyeler nazmeden şairlerin şiirlerinde herhangi bir kazanç elde etme gayesi olmadığından ve tamamıyla Hz. Peygamber’e olan hayranlık duygularının ifade edilmesinden dolayı şiirlerde mübalağa kaçılmamıştır. Öyle ki İslâmın şiirdeki beklentisi de bu minvalde olmuştur.

Söyledikleri şiirler ile Hz. Peygamber’in övgüsüne mazhar olan söz konusu şairler, Hz. Peygamber’in şemailini, güzel ahlakını, ve katıldığı seferleri şiirlerinde konu edinmişlerdir. Methiyelerinde son derece başarılı olan bu şairler, kendilerinden sonra gelen Müslüman şairlere öncülük etmişlerdir. Yüz yıllarca etkisini kaybetmeyen bu şiirler gerek mana gerekse üslup yönünden son derece başarılı örneklerdir.

Şairlerin şiirlerine bakıldığında, Hz. Peygamber'in şemailinin ve ahlaki yönünün ele alındığı görülmüştür. Hz. Peygamber'in şemaili tasvir edilirken ışık, dolunay ve yıldız gibi unsurların kullanıldığı görülmüştür. Öte yandan Hz. Peygamber'in cesaret, cömertlik, merhamet, hayır ve iyilik ile muamelede bulunma gibi ahlaki yönlerinin işlendiği gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Akın, Hanîfî. *Sahîh-i Müslim Muhtasarı*. İstanbul: Polen Yayınları, 2008.
- Aktan, Hamza. “Kazf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 25/148-149. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Algül, Hüseyin. “Asr-ı Saadet’te İdârî Hayat” *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam*. ed. Vecdi Akyüz, 2. Basım. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Algül, Hüseyin. “Mûte Savaşı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/385-387. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Ali, Cevâd. *el-Mufasssal fî Tarihi’l-‘Arab Kable’l-İslâm*. Bağdat: nşr. Bağdat Üniversitesi, 1993.
- ‘Alî Mekkî, Mahmûd. “*el-Medâihu’n-nebeviyye*”. Cîze: eş-Şeriketu’l-Mısriyyetu’l-‘Alemiyye, 1991.
- Apak, Adem. *Kur’an’ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*. 3.Baskı. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*. 26.Baskı. İstanbul: Ensar Yayınları, 2021.
- Avcı, Casim - Şentürk Recep. “Kabile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 24/30-32. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ayık, Cenap. “Câhiliye’de Tevhid”. *II. Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu*. ed. Feyza Betül Köse. 3/424. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Samer Yayınları, 2020.
- Azize Fevval Bâbetî. *Mu’cemü’ş-şu‘arâi’l-muhadramin ve’l-Emeviyyin*. Beyrût: Daru Sadır, 1998.
- Çavuş, Levent. “Kavramsal Ve Tarihsel Açidan Câhiliye”. *Milel ve Nihal Dergisi* 13/1 (Ağustos 2016), 45.
- Çubukcu, Asri. “Buâs” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6:340. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu’l-edebî’l-‘Arabî el-‘asru’l-câhilî*. 11.Basım. Kahire: Daru’l-Me‘arif, 1960.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu’l-edebî’l-‘Arabî el-‘asru’l-İslâmî*. Kahire: Daru’l-Me‘arif, 1963.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi-2 Sadr’ul-İslâm Dönemi*. 3.Baskı. Kayseri: Fenomen Yayınları, 2017.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi-1 Câhiliye Dönemi*. 4.Baskı. Kayseri: Fenomen Yayınları, 2019.

- Dikmen, Hamit. "Hz. Peygamber'de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (Temmuz-Aralık 2003), 130.
- Durmuş, İsmail. "Methiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 406. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- ed-Dihân, Sâmî. "*Medih*" Kâhire: Daru'l-Mearif, ts.
- Efendioğlu, Mehmet. "Muhadramûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/394-395. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- el-'Anî, Sâmî Mekkî. *Ka'b b. Mâlik el-Ensârî şâ'iru'l-'akideti'l-İslâmiyye*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1990.
- el-'Askâlânî, İbn Hacer. *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*. thk. Alî Muhammed el-Becâvî. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1992.
- el-'Askâlânî, İbn Hacer. *Fethu'l-bârî bi şerhi sahîh-i li-Buhârî*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- el-Bağdâdî, 'Abdulkâdir. *Hizânetu'l-edeb*. thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn. Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 1996.
- el-Ensârî, Ka'b b. Mâlik. *Divânu Kab' b. Mâlik el-Ensârî*. thk. Sâmî Mekkî el-'Anî. Bağdâd: Mektebetu'n-Nahda, 1966.
- el-Ensârî, Ka'b b. Mâlik. *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*. thk. Mecîd Tarâd. Beyrût: Daru Sâdır, 1997.
- el-Ensârî, Ka'b b. Mâlik. *Divânu Ka'b b. Mâlik el-Ensârî*. thk. 'Abdurrahman el-Mustâvî. Beyrût: Daru'l-Ma'rife, 2013.
- el-Haccâc Müslim. *Sahîh-i Müslim*. nşr. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî. Beyrût: Daru'l-kutubu'l-ilmiyye, 1991.
- el-Haccâc Müslim. *Sahîh-i Müslim*. Beyrût; Daru'l-kutubu'l-'ilmiye, 2011.
- el-Hufâcî, Muhammed 'Abdu'l-Mun'im. *el-Heyâtu'l-edebiyetu fî'l-'asri'l-câhilî*. Beyrût: Dar'ul Ceyl, 1992.
- el-İsfehânî. *Kitâbu'l-egânî*. Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1950.
- el-İsfehânî. *Kitâbu'l-egânî*. thk. İhsân 'Abbâs "vd." Beyrût: Daru Sâdır, 2002.
- el-Kastallânî. *el-Mevâhibu'l-leduniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*. thk. Sâlih Ahmed eş-Şâmî. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 2004.
- el-Kenânî, Hâldûn. *Hassân b. Sâbit*. Dimeşk: Mektebetu 'Urfe, 1943.

- Elmalî, Hüseyin. “Hassân b. Sâbit”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/ 399-402. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- el-Meclisî, Muhammed Bâkır. *Bihâru'l-Envâr*. 15 Cilt. Beyrût: Müessesetul-‘Alemî lil-Metbu’ât, 2008.
- Emîn, Ahmed. *Fecru'l-İslâm*. Mısır: Hindâwî Yayınları, 2011.
- en-Nevevî. *Riyâzü's-sâlihîn*. thk. ‘Abdulaziz Rabâh ve Ahmed Yûsuf ed-Dekâk. Riyâd: Mektebetu'l-Me‘ârif, 1996.
- en-Nevevî. *Riyâzü's-sâlihîn*. çev. Mustafa Kasadar ve Şerafettin Şenaslan. 1.cild. İstanbul: Ravza Yayınları, 2007.
- Erdem, Sargon - Hulusi Kılıç. “Abdullâh b. Revâha”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1:129-130. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- et-Taberânî. *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. thk. Hamdî Abdu'l-Mecîd es-Selefî. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- et-Tirmîzî. *el-câmi'u'l-kebîr*. thk. Beşşâr ‘Avvâd Mâ'rûf. Beyrût: Dâru'l-ğurebi'l-islâmî, 1996.
- et-Tıba', Abdullah Enîs. *Şâ'iru'n-Nebî Hassan b. Sâbit el-Ensârî*. Beyrût: Mektebetu'l-Me‘ârif, 1955.
- er-Ruceylât, Mihennâ Hâyil, *es-Sûretu'l-Fenniyyetu fî'l-Medâihî'n-Nebeviyye fî'l-'Asri'l-Memlûkî fî Mısır ve Bilâdi's-Şâm*, Ürdün: Câmi'atu Mu'te, Külliyyetu'd-Dirâsâti'l-'Ulyâ, Doktora Tezi, 2017.
- Fayda, Mustafa. “Câhiliye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 7/17-19. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Fayda, Mustafa. “İfk Hadisesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/507-509. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Ferrûh, Ömer. *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*. Beyrût: Dâru'l-‘İlm, 1981.
- Gazî Talimât – İrfan el-Eşkar. *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî el-edebu'l-câhilî*. Dimeşk: Mektebetu Dari'l İrşad, 1992.
- Goldziher, Ignace. *Klasik Arap Literatürü*. çev. Rahmi Er - Azmi Yüksel. Ankara: Vadi Yayınları, 2012.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek*. thk. Mustafa Abdu'l-Kâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2002.
- Hassân b. Sâbit. *Şerhu Divani Hassân b. Sâbit el-Ensârî*. şrh. Muhammed el-‘Enânî. Mısır: Matba‘tu'l-Saadet, 1920.

- Hassân b. Sâbit. *Şerhu Divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*. şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî. Mısır: el-Matbaatu'r-Rahmaniye, 1929.
- Hassân b. Sâbit. *Dîvânu Hassân b. Sâbit el-Ensârî*. thk. Abdullah Senedeh. Beyrût: Daru'l-Ma'rife, 2006.
- Hassân b. Sâbit, *Şerhu Divâni Hassan b. Sâbit el-Ensârî*, şrh ve thk. Abdurrahman el-Berkûkî Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'i-'Arabî, 2008.
- Hasan, İbrâhîm Hasan. *Târîhu'l-İslâmî*. 14. Basım. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1996.
- Hazer, Dursun. *H. Peygamber (s.a.v)'in Şairleri*. Ankara: Hititkitap Yayınevi, 2008.
- İbn 'Abdilberr. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. 'Âdil Murşid. Ürdün: Daru'l-A'lâm, 2002.
- İbnu'l-Esîr. *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. Beyrût: Dâru İbni Hazm, 2012.
- İbn Hişâm. *es-Sîretu'n-nebeviyye*. nşr. Mustafa es-Sâkkâ "vd." Beyrût: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, ts.
- İbn Kuteybe. *eş-Şi'ru ve's-şu'arâ*. thk. ve şrh. Ahmed Muhammed Şakir. Kâhire: Daru'l-Me'arif, 1957.
- İbn Manzûr. *Lisanu'l-'Arab*. Beyrût: Dâru Sâdır, ts.
- İbnu Sa'd. *et-Tabakâtu'l-kebîr*. thk. Alî Muhammed Ömer. Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 2001.
- İbrahim, Muhammed İbrahim. *Abdullâh b. Revâha hayâtuhu ve şî'ruhu* (Omdurman: Câmi'atu Omdurmân el-İslâmiyye, Külliyyetu'd-Dirâsâti'l-'Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ka'b b. Mâlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/4-6. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Korkmaz, Mehmet Fatih. "Kur'an Bağlamında Cahiliyenin Evrenselliği Meselesi". II. *Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu*. ed. Feyza Betül Köse. 1/48. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Samer Yayınları, 2020.
- Kassâb, Velîd. *Divanu Abdullah b. Revaha ve dirasetun fî siretihi ve şî'rihi*. Beyrût: Dâru'l-'Ulûm, 1982.
- Kattî, Mustafa Vassî. *Abdullâh b. Revâha eş-şâiru's-şehîd*. Dımaşk: el-Câmietu's-Sûriyye, Külliyyetu'l-Âdâb, 1958.
- Kuşçalı, Ali. *Abdullâh B. Revâha'nın Hayatı Ve Şahsiyeti*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

- Kur'an Yolu Meâli.* çev. Hayrettin Karaman – Mustafa Çağrı – İbrahim Kâfi Dönmez – Sadrettin Gümüş. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Miquel, Andre. *Doğuşundan Günümüze İslam Ve Medeniyeti.* çev. Ahmet Fidan – Hasan Menteş. İstanbul: Birleşik Dağıtım Kitabevi, 2003.
- Muhammed, Siraceddîn. “*el-Medihu fî ş-şi'ri'l-'Arabi*”. Beyrut: Dâru'r-Râtibi'l-Câmi'yye, ts.
- Mübarek, Zekî. *el-Medaihu'n-nebeviyye fî 'l-edebi'l-'Arabi*. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1935.
- Özçelik, Aynur. “Câhiliye Toplumun Sosyo-Kültürel Yapısı”. *II. Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu.* ed. Feyza Betül Köse. 2/246. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Samer Yayınları, 2020.
- Özdemir, Abdurrahman. “Peygamber Şairi Hassân b. Sâbit ve Divanı”. *İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 1/4 . Aralık 2004. 209.
- Parlak, Nizamettin. “Hz. Muhammed (a.s.) için Yazılan Şiirlerin Endülüs'teki Yansımaları: Kasîde fî Medhi'n-nebî Geleneği”. *Akademik Siyer Dergisi* 1/2. Haziran 2020. 69-79.
- Sahet b. Abdullah. *el-Medihu'd-dinî fî Tilimsân*. Tilimsân: Ebû Bekir Belkâid Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Sarıçam, İbrahim –Erşahin, Seyfettin. “*İslâm Medeniyeti Tarihi*”. 17. Baskı. Ankara: TDV Yayınları, 2021.
- Sinanoğlu, Mustafa. “İslâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/1-2. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Sönmez, Nesim. *Câhiliye Döneminde ve Sadru'l-İslâm Döneminde Hitabet*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Sultan, Cemil. *Abdullâh b. Revâha emîrun şehîdun ve şa'irun 'alâ serîrin min zehebin*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1994.
- Suzan, Yahya. *Arap Şiirinde Hiciv*. 1.Baskı. Konya: Aybil Yayınları, 2012.
- Taşdelen, Hasan. *Hassân b. Sâbit (r.a) Hayatı ve Sanatı*. Bursa: Emin Yayınları, 2010.
- Tuzcu, Recep. “Hz. Peygamber'in Teri ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Mart 2010), 161-193.
- Tülücü, Süleyman. “Câhiliye Kelimesinin Mana ve Menşei”. *İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. 0/4. Haziran 1980. 282.
- Tülücü, Süleyman. “Hassân b. Sâbit”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 32. Aralık 2009. 159.

Türkmen, Mehmet. “Hassân b. Sâbit el-Ensârî”. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 3/2. Ocak 1985. 408.

Uğur, Mücteba. “Asr-ı Saadet’te Sosyal Hayat, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam*. ed. Vecdi Akyüz. 1/117. 2. Basım. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Uyar, Gülgün. “Nakîb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/321-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Zehebî. Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ. thk. Şu‘ayb el-Arnâvûd. 11. Basım. Beyrût: Müessesetu’r-Risâle, 1996.

Zeydân, Corcî. *Târîhu âdâbi’l-luğati’l-‘Arabiyye*. Kâhire: Hindâwî, 2013.